

DÜNYADA

İNSAN HAKLARININ

DURUMU

NİSAN 2024

AMNESTY
INTERNATIONAL

ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ

Uluslararası Af Örgütü herkesin içindeki insanlığı harekete geçiren ve hepimizin insan haklarından yararlanabilmesi adına değişim kampanyaları yürüten 10 milyon kişilik bir harekettir. Vizyonumuz, iktidardakilerin sözlerini tuttuğu, uluslararası hukuka saygı gösterdiği ve hesap verdiği bir dünyadır. Uluslararası Af Örgütü hükümetlerden, siyasi ideolojilerden, ekonomik çıkarlardan ve dinlerden bağımsızdır ve esas olarak üyelikler ve bireysel bağışlarla finanse edilmektedir. Dünyanın her yerindeki insanlarla dayanışma ve şefkat içinde hareket etmenin toplumlarımızı daha iyiye doğru değiştirebileceğine inanıyoruz.

Uluslararası Af Örgütü tarafsızdır. Egemenlik, toprak anlaşmazlıkları veya kendi kaderini tayin hakkının uygulanması için kabul edilebilecek uluslararası siyasi veya hukuki düzenlemeler gibi konularda tavır almaz. Bu husus ve devletlerin hesap verebilirliğini vurgulama amacımız doğrultusunda, dünyada insan haklarıyla ilgili bilgilerimizi öncelikle, kendi toprakları üzerinde insan haklarının durumuna ilişkin hesap verebilir konumda olan devletler ayırımına göre düzenlemektediriz.

İlk kez 2024 yılında Uluslararası Af Örgütü tarafından yayımlanmıştır.

Peter Benenson House

1 Easton Street

London WC1X 0DW

United Kingdom

© Amnesty International 2024

İndeks: POL 10/7200/2024

ISBN: 978-0-86210-509-9

Orijinal dili: İngilizce

Aksinin ifade edildiği durumlar haricinde, bu belgenin içeriği Creative Commons (alıntı, gayriticari, türetilemez, uluslararası 4.0) tarafından lisanslıdır. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Daha fazla bilgi için sitemizdeki izinler sayfasını ziyaret edebilirsiniz. www.amnesty.org

Aksinin ifade edildiği durumlar haricinde, bu belgenin içeriği Creative Commons (alıntı, gayriticari, türetilemez, uluslararası 4.0) tarafından lisanslıdır. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Daha fazla bilgi için sitemizdeki izinler sayfasını ziyaret edebilirsiniz. www.amnesty.org

Bu rapor, 2023'te ulusal ve bölgesel düzeyde meydana gelen belli başlı insan hakları gelişmelerini belgelemekte ve süregelen önemli insan hakları sorunları hakkında küresel bir değerlendirme sunmaktadır. Rapor, Uluslararası Af Örgütü'nün 2023 yılı boyunca insan hakları durumunu gözlemediği ülke veya bölge değerlendirmelerini içermektedir.

Raporda herhangi bir ülke ya da bölge hakkında bir konu başlığı bulunmaması Uluslararası Af Örgütü'nün üzerinde çalıştığı insan hakları ihlallerinin yıl içerisinde söz konusu yerde olmadığı anlamına gelmez. Bir ülke değerlendirmesinin uzunluğu, Uluslararası Af Örgütü'nün o ülkede izlediği konuların kapsamı ve derinliği açısından bir kıyaslama ölçütü değildir. Uluslararası Af Örgütü her yıl ölüm cezaları ve infazlarla ilgili ayrı bir rapor yayımladığından, bu rapor ölüm cezası kullanımını kapsamlı olarak ele almamaktadır.

DÜNYADA

İNSAN HAKLARININ

DURUMU

NİSAN 2024

İÇİNDEKİLER

DÜNYADA İNSAN HAKLARININ DURUMU

Kısaltmalar vi
Önsöz vii
Küresel Değerlendirme 11
Bölgesel Değerlendirmeler 23
Afrika Bölgesel Değerlendirmesi 24
Amerika Kıtası Bölgesel Değerlendirmesi 33
Asya-Pasifik Bölgesel Değerlendirmesi 41
Avrupa ve Orta Asya Bölgesel Değerlendirmesi 50
Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesel Değerlendirmesi 60
Ülke Bilgileri 71
Türkiye 72

KISALTMALAR

AB

Avrupa Birliği

ABD

Amerika Birleşik Devletleri

AİHM

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AYM

Anayasa Mahkemesi

BAE

Birleşik Arap Emirlikleri

BM

Birleşmiş Milletler

BMİHK

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi

BMİHYK

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği

BMMYK

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

COP28

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 28. Taraflar Konferansı

DSÖ

Dünya Sağlık Örgütü

FATF

Mali Eylem Görev Gücü

HDP

Halkların Demokratik Partisi

ICRHEE

Uluslararası Etiyopya İnsan Hakları Uzmanları Komisyonu

İstanbul Sözleşmesi

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi

LGBTİ+

Lezbiyen, gay, biseksüel, trans ve interseks

OCHA

Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi

RTÜK

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

SLAPP

Kamusal Katılıma Karşı Stratejik Dava

TBMM

Türkiye Büyük Millet Meclisi

TTB

Türk Tabipleri Birliği

UAD

Uluslararası Adalet Divanı

UCM

Uluslararası Ceza Mahkemesi

UNESCO

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

UNICEF

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

ÖNSÖZ

İnsan haklarının durumunun beni 1980'lerin bilim kurgu filmi *Geleceğe Dönüş*'ü anmaya götüreceğini hiç ummazdım. Ama işte buradayız. Zamanın içinde sarmal çizen, 1948'in evrensel insan hakları vaadinden geriye doğru savrulan bir dünya hızla, Big Tech ve denetimsiz bırakılmış üretken yapay zekanın ele geçirdiği bir geleceğe doğru ilerliyor.

“OTORİTER” UYGULAMALARIN YÜKSELİŞİ

2023'te, siyaset bilimi araştırma merkezi V-Dem, (geniş anlamda hukukun üstünlüğünü tesis eden, yürütmeye yasama ve yargı sınırlandırması getiren, sivil özgürlüklere saygı gösteren ülkeler olarak tanımlanan) demokrasilerde yaşayan kişi sayısının **1985 seviyelerine** gerilediğini tespit etti; yani Berlin Duvarı yıkılmadan, Nelson Mandela hapisaneden çıkmadan, Soğuk Savaş sona ermeden ve insanlık için yeni bir çağın başlamak üzere olduğu umudu doğmadan önceki seviyelere...

Bu yeni çağ çok kısa sürdü ve bugün artık geride kaldı. Geride kaldığının kanıtları 2023'te arttı. “Otoriter” uygulamalar ve fikirler birçok devlete ve topluma nüfuz etti. Kuzeyden güneye, doğudan batıya otoriter politikalar, ifade ve örgütlenme özgürlüklerini silip süpürdü, toplumsal cinsiyet eşitliğine darbe vurdu ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını aşındırdı.

Nefret ve korku temelli kamusal anlatılar, sivil alanı daraltırken, ötekileştirilen kişi ve grupları şeytanlaştırırken, bu anlatılardan en çok mülteciler, göçmenler ve ırksal ayrımcılığa maruz bırakılan gruplar etkilendi.

Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğindeki gerileme 2023'te hız kazandı ve son 20 yılda elde edilen pek çok kazanımı tehdit etti.

Afganistan'da kadın veya kız çocuk olmak fiilen suç haline getirildi. 2023'te Taliban, kadınları kamusal hayattan silmeyi amaçlayan onlarca kararname çıkardı. Benzer şekilde, İran'da yetkililer, “Kadın, Yaşam, Özgürlük” protestolarını acımasızca bastırmaya devam etti. Kadınların başını açmasından “virüs”, “toplumsal hastalık” ve “illet” şeklinde söz eden, nefret dolu resmi açıklamalar yayınladı.

ABD'de 15 eyalet kürtajı tamamen veya son derece istisnai durumlar dışında yasaklayarak, Siyahlar ve diğer ırksallaştırılan gruplara orantısız bir yük getirdi. Polonya'da en az bir kadın, yasalar ihtiyacı olan kürtaj hizmetlerine izin vermediği için hayatını kaybetti. Uganda eşcinsellik karşıtı sert bir yasa çıkarırken, ABD'de kanaat önderleri ve siyasi liderler trans karşıtı anlatıları, politikaları ve yönetmelikleri destekledi.

Dünya daha önce hiç bu kadar zengin olmadığı halde 2023, Dünya Bankası'nın deyimıyla “eşitsizlik yılı”ydı. Birleşik Krallık'tan Macaristan'a, Hindistan'a kadar birbirinden farklı birçok ülkede, ekonomik ve sosyal hakları savunanlar en fazla hedef alınan aktivistler arasındaydı. İklim aktivistleri, devletlerin fosil yakıt üretimi ve yatırımlarına karşı çıktıkları için “terörist” olarak yaftalandı. Orta Doğu'da hükümetlerin ekonomi yönetimini eleştirenler, Asya-Pasifik'te sendikalar, Batı Afrika'da yolsuzlukla mücadele edenler susturuldu ve keyfi olarak tutuklandı.

1948 ÖNCESİNE Mİ DÖNÜYÜRÜZ?

Ancak metaforik **zaman makinemiz** bizi 1985'ten de geriye fırlattı ve kapıları 1948'de sınıksız kapatılmış **bir cehenneme düştük**. Dünya, 55 milyon sivilin yaşamını yitirdiği bir dünya savaşının ardından, altı milyon Yahudi ile diğer milyonlarca insanın yok edildiği Holokost'un akıl almaz dehşetiyle karşı karşıya kalınca "Bir daha asla!" demişti.

Ne var ki 2023'te, "bir daha asla!"dan çıkarttığımız ahlaki ve hukuki dersler tuzla buz oldu. 7 Ekim 2023'te Hamas'ın işlediği korkunç suçların ardından (çoğu İsraili sivillerden oluşan binden fazla kişi öldürüldü, binlercesi yaralandı ve 245 civarında kişi rehlin alındı) İsrail, toplu cezalandırmaya dönmüş bir intikam hareketi başlattı. Bu hareket , sivilleri ve sivil altyapıyı kasten gelişigüzel biçimde bombalama, insani yardımı engelleme ve tasarlanmış bir kıtlık kampanyasıdır.

2023 sonuna kadar, Gazze'deki aralıksız bombardımanlarda çoğu sivil 21 bin 600 Filistinli öldürüldü, kaybolan binlercesinin ise enkaz altında olduğu düşünülüyor. Gazze'nin sivil altyapısının büyük bir bölümü yok edilirken 1,9 milyon Filistinli ülke içinde yerinden edildi ve yeterli gıda, su, barınma, hijyen ve tıbbi yardıma erişimden yoksun bırakıldı.

Bugün Gazze'de bir Filistinli olmak, 750 binden fazla Filistinlinin zorla yerinden edildiği 1948'deki "Nakba" veya "felaket"in daha şiddetli ve tahripkar bir versiyonuna sürüklenmek demektir.

Dünyadaki milyonlarca kişi için Gazze bugün, İkinci Dünya Savaşı sonrası sistemin mimarlarının çoğunun ahlaki başarısızlığını; evrenselliğe , müşterek insanlığımıza ve "bir daha asla!" taahhütlerimizi koruma başarısızlıklarını simgeliyor. BM Antlaşması ile güvence altına alınan ilkeler, Cenevre Sözleşmeleri, Soykırım Sözleşmesi ve uluslararası insan hakları hukuku hiçe sayıldı. İsrail yetkililerinin durumunda bu apaçık ortadadır. Ama yalnız İsrail değil. ABD de, bazı Avrupa liderleri ve bizatihi AB liderliği gibi başat bir rol oynadı. İsrail'e silah göndermeye devam edenler, İsrail'in aralıksız ihlallerine karşı çıkmayanlar ve ateşkes çağrılarını reddedenler de öyle.

Bu ülkelerin tutumu, Uluslararası Af Örgütü'nün yıllardır kınadığı çifte standartların bir örneğidir. Ancak güçlü aktörler daha da ileri giderek, 1948 kurallarına dayalı düzeni bütünüyle riske atmaya, müşterek insanlığımızın ve evrenselliğin kurucu ilkelerini devre dışı bırakmaya ve böylelikle en kötüsünü önlemeye yönelik küresel kapasitemizi yok etmeye istekli olduklarını gösterdiler.

Tüm bunlar, BM Antlaşması'nın ihlali ve uluslararası hukukun üstünlüğünü zayıflatma hamlesi olan Rusya'nın Ukrayna'yı geniş çaplı işgalinin hemen ardından geldi. Rusya'nın saldırganlığı, sivillere karşı kasıtlı saldırılar, binlerce kişinin öldürülmesi ve Ukrayna'nın tahıl depoları ve ihracat tesisleri dahil sivil altyapısına geniş kapsamlı hasar verilmesinde kendini açıkça gösterdi.

BM Güvenlik Konseyi'nin bir diğer daimi üyesi olan Çin de, Myanmar ordusunu ve hukuksuz hava saldırılarını koruyarak, tutuklama ve işkence uygulamalarıyla ve Uygur azınlık dahil pek çok grup nezdinde işlemeye devam ettiği insanlığa karşı suçlara ilişkin uluslararası denetimi uzak tutarak, uluslararası hukuka aykırı hareket etti.

İSTEMEDİĞİMİZ GELECEK

2023'te ChatGPT-4 ve diğer üretken yapay zeka araçlarının beklenenden çok daha erken sunulmasıyla geleceğe de daha hızlı bir biçimde savrulduk.

2023'te tanıklık edilen teknoloji kaynaklı suistimallerin anlamı, bizi gerçekten tüyler ürpertici bir geleceğin beklediğidir.

Teknoloji, hakların yaygın olarak aşındırılmasına kapı açıyor; ırkçı politikaları kalıcı hale getiriyor, yanlış bilgilerin yayılmasına ve ifade özgürlüğü kısıtlamalarına imkan tanıyor. Big Tech olarak anılan büyük teknoloji şirketleri, Etiyopya, İsrail ve İşgal Altındaki Filistin Toprakları, Myanmar ve Sudan gibi silahlı çatışma bağlamlarında bile bu hasarları görmezden geldi veya azımsadı. Hem Filistinli hem de Yahudi topluluklara karşı çevrimiçi kışkırtma ve diğer zararlı içeriklerdeki kaygı verici artışla beraber, Avrupa ve ABD'de de Müslüman karşıtı ve Yahudi karşıtı nefret suçlarında belirgin bir artış görüldü.

2023'te devletler, kamusal protestolara, spor etkinliklerine ve daha genel anlamda, başta göçmenler ve mülteciler olmak üzere ötekileştirilen topluluklara yönelik polis denetimini desteklemek için artan şekilde yüz tanıma teknolojilerine yöneldi. Göç yönetimi ve sınır yaptırımları için sınır dışılaştırma teknolojileri, veri analizi yazılımları, biyometri ve algoritmik karar alma sistemleri aracılığıyla da olmak üzere müdahaleci teknolojilere güvenildi.

İnsan hakları ihlallerine yol açtığına dair yıllardır toplanan kanıtlara rağmen, casus yazılımlar büyük oranda denetimsiz bırakıldı. 2023'te Uluslararası Af Örgütü, Pegasus casus yazılımının Ermenistan, Dominik Cumhuriyeti, Hindistan ve Sırbistan'da gazetecilere ve sivil toplum aktivistlerine karşı kullanıldığını ortaya çıkardı, AB merkezli casus yazılımlar ise dünyanın dört bir yanındaki devletlere satıldı. Buna karşı Avrupa Parlamentosu, Kasım 2023'te, casus yazılım endüstrisinin suistimallerini engellemek için harekete geçilmesini eleştiren bir karar çıkardı.

Yine de, teknoloji haydutları ve onların düzenbaz teknolojilerinin dijital Vahşi Batı'da serbestçe dolaşmasına izin verildiğine göre, bu tür insan hakları ihlallerinin, dönüm noktası niteliğinde bir seçim yılı olan 2024'te artması muhtemeldir. Bu da ağırlığını şimdiden duyduğumuz geleceğin habercisidir.

KÜRESEL DAYANIŞMA

2023'te insan haklarında yaşanan gerilemeler gözden kaçmadı. Tam aksine; dünyanın dört bir yanında insanlar benzeri görülmemiş bir küresel dayanışma sergileyerek gerilemeye karşı durdu.

İsrail-Hamas çatışması dünya genelinde yüzlerce protestoyla karşılandı; milyonlarca kişi sivil ölümleri protesto etti, rehinelerin serbest bırakılması için çağrı yaptı ve ateşkes talep etti.

BM Genel Sekreteri, BM kuruluşlarının başkanları ve insani yardım örgütleri, İsrail'in güneyinde ve Gazze'de işlenen savaş suçlarını kınamak için benzersiz adımlar attı ve İsrail'i uluslararası hukuka riayet etmeye çağırdı.

2023 sonunda BM Genel Kurulu'nun ateşkes talep eden kararları büyük bir çoğunlukla kabul edilirken, Güney Afrika, İsrail'in Gazze'deki eylemlerinin 1948 Soykırım Sözleşmesi'ni ihlal ettiğini savunarak ve İkinci Dünya Savaşı sonrasının kurallara dayalı uluslararası sisteminin merkeziliğinde ısrar ederek Uluslararası Adalet Divanı'na başvurdu.

2023, vergi kaçırma ve vergiden kaçınmanın engellenmesi ve kaynakların düşük gelirli ülkeler için seferber edilmesi amacıyla daha adil bir küresel vergilendirme rejimi kurma adımlarının ivme kazandığı bir yıldır. Kasım'da, varlıklı ülkelerin isteklerinin aksine, BM Genel Kurulu, Afrika Grubu tarafından sunulan ve Haziran 2025'e kadar bir BM vergi konvansiyon taslağı hazırlamak üzere uluslararası bir komitenin kurulmasını öngören bir karar çıkardı.

2023'te, dünyayı 1985 yılı ve 1948 öncesinin koşullarına geri götüren güçlere karşı direnen ve onları sekteye uğratan birçok insan vardı; bizleri, bizim tasarlamadığımız bir geleceğe doğru iten güçlere karşı yürüyen ve protesto eden insanlar... 2023, her şeye rağmen onların da eseri idi.

Umarım 2048'de, hatta 3048'de diplomatlar ve aktivistler geçmiş yıla baktıklarında, dünyanın dört bir yanında ellerinden gelen her şeyi yapmış çok ama çok sayıda iyi insan olduğunu görürler. Müşterek insanlığımız için karşı duran ve sözünü söyleyen insanlar...

Agnès Callamard, Uluslararası Af Örgütü Genel Sekreteri

KÜRESEL DEĞERLENDİRME

2023'te insan hakları ihlalleri yaygındı. Artan sayıdaki silahlı çatışmalarda devletler ve silahlı gruplar sık sık hukuka aykırı saldırılar ve cinayetler işledi. Dünyanın dört bir yanında yetkililer, ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüklerini baskı altına alarak, protestoculara karşı hukuka aykırı güç kullanarak ve insan hakları savunucuları, siyasi muhalifler ve diğer aktivistleri keyfi olarak gözaltına alarak ve tutuklayarak, bazı durumlarda işkence ve diğer türde kötü muameleyle maruz bırakarak muhalefeti bastırdı. Birçok devlet, ekonomik adaletsizlikleri ve iklim krizini göz ardı ederek, insanların gıda, sağlık, eğitim ve sağlıklı bir çevrede yaşama haklarının gereğini yerine getirmek için gerekli tedbirleri almakta başarısız oldu. Hükümetler mültecilere ve göçmenlere karşı genellikle suistimal ve ırkçılık içeren yaklaşımlar sergiledi. Kadınlara, LGBTI+'lara, yerli halklara ve ırk ayrımcılığına maruz bırakılan veya dini topluluklara yönelik köklü ayrımcılık bu grupları ötekileştirdi ve orantısız şiddet ve ekonomik ve sosyal hak ihlalleri riski altına soktu. Çokuluslu şirketler bu suistimallerin bazılarında rol oynadı. Bölgesel değerlendirmeler, bu eğilimler hakkında bölge düzeyinde ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.

Bu küresel değerlendirme, küresel düzeyde bu olumsuz eğilimlerin bazılarını vurgulayan dört soruna odaklanmaktadır. Bunlar, silahlı çatışmalarda sivillerin gözden çıkarılabilir gibi görülmesi; toplumsal cinsiyet adaletinde gerilemenin hızlanması; ekonomik krizler, iklim değişikliği ve çevre tahribatının en fazla ötekileştirilen topluluklar üzerindeki orantısız etkileri; ve üretken yapay zeka dahil yeni ve mevcut teknolojilerin meydana getirdiği tehditlerdir. Tüm bu sorunlar, Uluslararası Af Örgütü'nün bakış açısına göre, 2024'te ve sonraki yıllarda dünya genelinde insan hakları için önemli zorlukları oluşturmaktadır. Devletler, bu sorunlarla başa çıkmak ve başka çatışma ve krizlerin ortaya çıkmasını veya halihazırdakilerin derinleşmesini önlemek için eşgüdümüü adımlar atmalıdır.

SİLAHLI ÇATIŞMALARDA SİVİLLERE YÖNELİK MUAMELE

Bazıları kısmen ırksal ve etnik ayrımcılığa dayanan silahlı çatışmalarda, devletler ve silahlı gruplar sivilleri gözden çıkarılabilir gibi gördü. Mevcut uluslararası sistem genel itibarıyla sivilleri korumak için acil ve etkili adımlar atamadı ve zaman zaman ırkçı çifte standartlar ve güçlü devletler arasındaki rekabet nedeniyle etkisiz kaldı.

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK İHLALLERİ

Savaş yasaları olarak da bilinen uluslararası insancıl hukukun çiğnenip esnetilmesi, siviller için feci sonuçlara yol açtı. Birçok çatışmada, hükümet güçleri, yerleşim bölgelerinde geniş alan etkili silahlar kullanarak uzun menzilli kara ve hava saldırıları gerçekleştirdi. Bu durum, kitlesel sivil kayıpların meydana gelmesinde ve evlerin ve altyapının geniş çaplı hasar görmesinde önemli rol oynadı.

Çatışmaların bazı tarafları, uluslararası insancıl hukuka riayet etmek bir tercih meselesiymiş gibi hareket etti. Rusya'nın Ukrayna'ya saldırılarına tekrarlayan savaş suçları damgasını vurdu: Rusya güçleri gelişigüzel biçimde yerleşim bölgelerine ve sivil enerji ve tahıl ihracatı altyapısına saldırdı, savaş esirlerini işkence ve diğer türde kötü muameleyle maruz bıraktı ve Kakhovka Barajı'nın açıkça kasten yıkılması gibi eylemlerle geniş çapta çevre kirliliğine sebebiyet verdi. Myanmar ordusu ve bağlı milisler 2023'te sivillere yönelik planlı ve gelişigüzel saldırılar gerçekleştirerek binden fazla sivilin ölümüne yol açtı. Buna karşın, Rusya ve Myanmar

hükümetleri, ihlalleri soruşturma taahhüdünde bulunmak bir yana, bariz ihlal bildirimlerine nadiren yanıt verdi. Her iki hükümet de Çin'in mali ve askeri desteğini aldı.

Sudan'da savaşan iki taraf, Sudan Silahlı Kuvvetleri ve Hızlı Destek Kuvvetleri, uluslararası insancıl hukuka pek önem vermediklerini göstererek sivilleri öldüren ve yaralayan planlı saldırılar gerçekleştirdi ve yoğun nüfuslu bölgelerde patlayıcı silahlar kullandı. Savaşın başladığı Nisan 2023'ten yıl sonuna kadar 12 binden fazla kişi öldürüldü, 5,8 milyon kişi ülke içinde yerinden edildi ve 1,4 milyon kişi mülteci olarak ülkeden kaçtı.

İsrail yetkilileri Gazze'de gerçekleştirdikleri saldırıları uluslararası insancıl hukuka uygunmuş gibi göstermek için özel çaba sarf etti. Gerçekte ise uluslararası insancıl hukukun bazı temel kurallarını alay konusu haline getirdiler. Akıl almaz boyutlardaki sivil can kaybını ve sivil yapılara yönelik devasa tahribatı kabul ederek, ayırım gözetme ve orantılılık ilkelerini hiçe saydılar. 2023 sonuna kadar, İsrail'in aralıksız bombardımanları ve kara saldırılarında, Gazze Sağlık Bakanlığı verilerine göre, üçte biri çocuk olmak üzere 21 bin 600 Filistinli öldürüldü. İsrail güçlerinin kalabalık mülteci kamplarını ve sivil binaları bombalayarak aileleri bütünüyle yok etmesi, hastaneleri, BM idaresindeki okulları, fırınları ve diğer kritik altyapıyı tahrip etmesi sonucunda savaş suçlarının kanıtları giderek arttı. Gazze'nin kuzeyini tahliye talimatlarını etkili uyarı ve önlem gibi sunarken, gerçekte 1,9 milyon civarında Filistinliyi (2,3 milyonluk Gazze nüfusunun %83'ü) evlerinden çıkmaya zorladılar ve Gazze üzerinde devam eden yasadışı ablukanın bir parçası olarak, yerinden edilenlerin insani yardıma erişimlerini kasten engellediler. Bu ve İsrail hükümetinden bazı yetkililerin Filistinliler hakkındaki ırkçı ve insanlık dışına iten söylemlerindeki artış da dahil diğer etkenler, soykırımın uyarı işaretleriydi.

Öte yandan, Hamas ve diğer Filistinli silahlı gruplar, İsrail'in bombardımanı ve kara saldırısından önce 7 Ekim 2023'te gerçekleştirdikleri saldırıyı, İsrail'in Gazze ve Batı Şeria'daki uzun süreli askeri işgaline direniş olarak haklı gösterdi. Ancak diğer suçların yanı sıra İsrail'de yüzlerce sivilin kasten öldürülmesi, rehlin alınması ve İsrail'e gelişigüzel roket atışları uluslararası insancıl hukuku ihlal etti ve savaş suçları kapsamındaydı.

Gazze'de ürkütücü boyutlardaki sivil can kaybı, yıkım ve ızdırba rağmen ABD ve birçok Avrupa devleti İsrail'in yaklaşımını alenen destekledi. ABD başta olmak üzere bazı devletler İsrail'e açıkça insan hakları ihlallerinde kullanılan silahlar sağlamaya devam etti. Rusya ve Hamas'ın savaş suçlarına ilişkin haklı itirazları göz önüne alındığında bu devletler çok ciddi çifte standart sergileyerek, uluslararası insancıl hukuk ve sivilleri koruma ilkesine saygı baltaladı. Güney Afrika, Gazze'de 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin ihlalleriyle bağlantılı olarak İsrail'e karşı Uluslararası Adalet Divanı'nda dava açtı.

2023'te Afganistan, Burkina Faso, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Etiyopya, Libya, Mali, Nijer, Nijerya, Somali, Güney Sudan, Suriye ve Yemen'deki silahlı çatışmalarda hükümet güçleri ve silahlı gruplar benzer şekilde uluslararası insancıl hukuku hiçe saydı. Bazıları savaş suçu kapsamına giren gelişigüzel ve diğer hukuksuz saldırıların yükünü siviller çekti.

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, bu çatışmalarının bazılarının temel özelliğiydi. Eritre Savunma Kuvvetleri'nin uyguladığı daha geniş cinsel şiddet bağlamında, askerler 15 kadını kaçıırarak Etiyopya'nın Tigray bölgesinde bir askeri kampta yaklaşık üç ay boyunca alıkoymuş ve defalarca tecavüze maruz bıraktı. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin Kuzey Kivu eyaletinde 2023'ün ilk çeyreğinde 38 binden fazla cinsel şiddet vakası raporlandı.

Hükümetler, askeri eylemlerini veya bunların siviller üzerindeki etkilerini eleştiren ülke içinden sesleri baskı altına aldı. Rusya 2023'te savaş dönemi sansürünü yeni boyutlara taşıdı. Çatışma ve çatışma sonrası bağlamlarda çalışan insan hakları savunucuları, medya ve siyasi aktivistler saldırıya uğradı. Kadın insan hakları savunucuları özel zorluklarla karşılaştı.¹

IRKSAL VE ETNİK AYRIMCILIK

İrkçilik, bu çatışmaların bir kısmının ve onlara müdahalelerin merkezinde yer almaktadır.

İsrail ve İşgal Altındaki Filistin Toprakları'ndaki çatışmanın derin kökleri kısmen İsrail'in Filistinlilere karşı uyguladığı aşırı uçta bir ırksal ayrımcılık biçimi olan apartheid sisteminde yatıyor. İsrail bu sistemle bölgesel parçalama, ayrıştırma ve denetim, arazi ve mülklere el koyma ve ekonomik ve sosyal hakları engelleme yoluyla Filistinliler üzerinde baskı ve tahakküm kuruyor. Etnik temelli "ötekileştirme" Etiyopya, Myanmar ve Sudan gibi ülkelerdeki silahlı çatışmaların bir özelliğidir.

İrksal ayrımcılık, bu çatışmalara yönelik müdahalelerde de ortaya çıkmaktadır. Ayrımcı çifte standartlar yalnızca ABD ve pek çok Avrupa devletinin İsrail ve İşgal Altındaki Filistin Toprakları'nda yaşanan çatışmalar hakkındaki söylem ve politikalarında değil, sonuçları bakımından da belirginleşiyor. Birçok hükümet, Filistinlilerle dayanışma protestolarına hukuksuz kısıtlamalar getirdi. Avusturya, Fransa, Almanya, Macaristan, Polonya ve İsviçre hükümetleri 2023'te kamu düzeni veya ulusal güvenliğe yönelik muğlak riskleri öne sürerek ve bazı durumlarda ırkçı kalıp yargılara başvurarak bu protestoları önden yasakladı. ABD, Batı Avrupa ve diğer bölgelerde medya ve siyasetçiler sık sık Filistinlileri insanlık dışına iten açıklamalarda bulundu, ırkçı söylemler yaydı ve Müslümanları teröristlerle eş tuttu.

Aynı bağlamda, Yahudi düşmanlığı ve Müslüman karşıtı nefret suçları Avrupa ve ABD'de arttı. Daha geniş anlamda Filistinli ve Yahudi topluluklara karşı internette paylaşılan kışkırtıcı ve diğer zararlı içerikler de kaygı verici bir artış gösterdi. Filistinliler ve Filistinlilerin haklarını savunan kişilerin paylaştığı içeriklerin farklı sosyal medya platformları tarafından potansiyel olarak ayrımcı içerik moderasyonuna maruz kaldığı bildirildi.²

Ayrıca, Ekim 2023'te yayımlanan Etiyopya hakkındaki bir araştırma, Meta'nın Facebook'ta paylaşılan kışkırtıcı içerikleri engellememesinin, Tigray topluluğu üyelerinin öldürülmesi ve diğer ciddi insan hakları ihlallerine maruz bırakılmasında rol oynadığını gösterdi.³

İrkçilik, çatışmalar ve diğer krizlerden kaçanlara yönelik muamelede de kendini gösterdi. Avrupa Birliği'nin, diğer Avrupa devletlerinin ve ABD'nin çıkardığı veya sürdürdüğü göçü caydırma ve dışsallaştırma politikaları, çatışmalar ve diğer krizlerden kaçan insanları tehlikeli yolculuklar yapmaya zorladı. Bu durum, güvenlik arayışındaki Ukraynalılara yönelik genel anlamda olumlu yaklaşımla tezat oluşturdu. Olumlu bir gelişme ile Danimarka, Finlandiya ve İsveç, Mayıs 2023'te, Afgan kadınlara ve kız çocuklara tartışmasız olarak mülteci statüsü vermek yönünde adımlar attı. Buna karşın, Avrupa ülkeleri genel olarak Afganları ve çatışmalardan ve ciddi insan hakları ihlallerinden kaçan diğer insanları korumak için yeterli, güvenli ve düzenli yollar sunmakta başarısız oldu.

ULUSLARARASI SİSTEM

Çok taraflı kurumlar genellikle silahlı çatışmaların taraflarına uluslararası insancıl hukuka uymaları için baskı yapamadı veya yapmak istemedi. Kısıtlı kaynaklar bunda etken olsa da ayrıca bu kurumlardaki birçok aktör cesaret gösteremedi veya kendi ilkelerini tutarlılıkla uygulamakta başarısız oldu. En kötüsü de bu kurumların üyeleri kötümser ve bencil bir oyunbazlık sergiledi.

BM Güvenlik Konseyi, önemli çatışmalarda etkili adımlar atamadı. Öngörülebileceği gibi ABD, veto yetkisini defalarca, Konseyin Gazze'de ateşkes çağrısı yapmasını engellemek için araçsallaştırdı.⁴ Bununla birlikte, bu eylemsizlik, önceden ortak bir zeminde buluşulan konuları da kapsayacak şekilde genişledi. Temmuz 2023'te BM Güvenlik Konseyi, Suriye'ye insani yardım ulaştırma sınır ötesi mekanizmanın görev süresini uzatmadı. Çocuklar ve Silahlı Çatışmalara Dair Çalışma Grubu, Afganistan, Myanmar, Somali ve Suriye'de çocuklara yönelik ciddi ihlaller konusunda, bir yıldan fazla, hatta bazı durumlarda iki yıl veya daha fazla süren müzakerelere rağmen uzlaşma sağlayamadı.

BM İnsan Hakları Konseyi, silahlı çatışmaların sonuçlarıyla mücadelede tutarsız bir sicile sahip. 2023'te Konsey, Sudan için bir insan hakları izleme mekanizması kurdu ve Rusya hakkındaki insan hakları raporlama faaliyetlerini genişletti. Ancak önemli mekanizmaların görev sürelerini uzatmakta başarısız oldu. Örneğin Etiyopya'da, en az 600 bin sivilin çatışmalarda hayatını kaybetmesine ve Uluslararası Etiyopya İnsan Hakları Uzmanları Komisyonu'nun "başka katliamların da yaşanabileceği yönünde devamlı risk" uyarılarına rağmen Komisyonun görev süresi uzatılmadı. Benzer şekilde, Libya'daki ciddi ihlallerin hız kesmeden devam ettiği ve cezasız bırakıldığı sonucuna vardığı halde Libya Hakkında Veri Toplama Misyonu'nun da görev süresi uzatılmadı. Bazı devletler, bu önemli mekanizmaların görev sürelerinin uzatılmasına bilfiil karşı çıktı, daha önce kurulmalarını destekleyen bazıları ise itirazlar karşısında desteklerini geri çekti.

En azından BM'nin, ölüm kalım meselelerinde karar almayı yapay zeka güdümlü algoritmalara bırakma tehlikesi taşıyan otonom silah sistemlerinin denetimsiz gelişiminin yarattığı korkunç tehditlerle mücadele etmeye istekli olduğunu gösteren işaretler vardı. BM Genel Kurulu, Aralık 2023'te bu sorunun acilen ele alınması ihtiyacını vurgulayan ve geniş bir biçimde desteklenen bir karar çıkardı. BM Genel Sekreteri ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi, devletlere, 2026'ya kadar otonom silah sistemleri hakkında yasal olarak bağlayıcı bir sözleşmeyi nihayete erdirmeye çağırısı yaptı.

Silahlı çatışmalar sırasında işlenen uluslararası hukuk suçlarına ilişkin hesap verebilirlik genellikle nadiren sağlandı ve Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) Savcılığı incelemeye aldığı durumlara yaklaşımda gitgide daha fazla çifte standart ve seçicilik sergiledi. Savcılık, Kenya ve Uganda'daki soruşturmalarını kapattı ve daha önce Nijerya'da yürütüleceğini duyurduğu soruşturmayı açmadı. Buna karşın, Uluslararası Af Örgütü'nün uluslararası hukuk suçlarını belgelediği bazı durumlar hakkındaki UCM soruşturmaları devam etti. Özellikle, UCM, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Çocuk Hakları Komiseri Maria Lvova-Belova hakkında yakalama kararı çıkararak, Güney Afrika'da yüksek mahkemenin de doğruladığı üzere tüm UCM üyesi devletlere bu kişileri yakalayıp teslim etme yükümlülüğü getirdi. UCM Savcısı gecikmeli olarak yaptığı açıklamalarda, UCM'nin Filistin'deki duruma dair devam eden soruşturmasının, 7 Ekim ve sonrasında İsrail ve İşgal Altındaki Filistin Toprakları'nda işlenen fiilleri de kapsayacağını teyit etti.

İlaveten, Mayıs 2023'te soykırım suçu, insanlığa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ve diğer uluslararası suçların soruşturulması ve yargılanmasında uluslararası iş birliğine dair Ljubljana-Lahey Sözleşmesi'nin (Karşılıklı Adli Yardım Sözleşmesi) onaylanması, uluslararası hukuk suçlarının mağdurlarına yerel mahkemeler aracılığıyla adalet arama fırsatları sunacak.⁵

Daimi üyelerin veto yetkilerini denetimsiz bir şekilde kullanamamaları için tüm BM üye devletleri BM Güvenlik Konseyi'ni iyileştirecek adımlar atmalıdır. Karşılıklı Adli Yardım Sözleşmesi'ni çekincesiz imzalamalı ve onaylamalıdır. Çatışmaların kökeninde yatan, ırksal ve etnik ayrımcılık gibi sebeplerle mücadele etmeli ve silahlı çatışmalarda sivillerin korunması dahil uluslararası insancıl hukuka riayet edilmesini sağlamalıdır. BM İnsan Hakları Konseyi, özel usuller sistemi ve uluslararası hukuk suçlarını soruşturan, raporlayan ve kanıtları muhafaza eden heyetler de dahil olmak üzere önleyici rol oynayan BM kurumlarını güçlendirmelidirler.

TOPLUMSAL CİNSİYET ADALETİNDE GERİLEME

Bazı ülkelerde kaydedilen ilerlemelere rağmen kadınların, kız çocukların ve LGBTI+'ların haklarındaki gerileme hız kazandı. Birçok hükümet, cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını ve LGBTI+ haklarını zayıflattı ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadelede başarısız oldu.

CİNSEL SAĞLIK VE ÜREME SAĞLIĞI HAKLARI VE AYIRIMCILIK

Son yıllarda kadın hakları savunucuları ve sivil toplum örgütleri, kadın hakları ile cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına saygının artmasını sağladı. Ancak bu kazanımlara zarar veriliyor. BM Kadın Birimi, cinsiyet eşitsizliklerinin kötüye gittiği uyarısında bulundu.

Bazı hükümetler, kadınlara ve kız çocuklara yönelik ayrımcılığı pekiştirdi. Afganistan'da yetkililer, kadınların ve kız çocukların ilkokuldan sonra eğitim almasını, BM ofislerinde ve sivil toplum örgütlerinde çalışmalarını ve çoğu kamu dairesinde istihdam edilmelerini yasakladı. İran'da yetkililer, örtünmeyi dayatma baskılarını artırdı. Her iki ülkede de kadınlar, haklarını kullandıkları veya talep ettikleri için devlet tarafından acımasız misillemelerle karşılaştı. 2023'te Fransa'da yetkililer, Müslüman kadınlarla ve kız çocuklara ayrımcılık yaparak okullarda ve spor etkinliklerinde dini simge kabul edilen giysilere yönelik kısıtlamaları artırdı.

2023'te az sayıda ülkede cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarında ilerleme kaydedildi. Honduras'ta kürtaj yasağı devam etse de hükümet, acil doğum kontrol haplarının kullanımı ve satışıyla ilgili 14 yıllık yasağa son verdi. Meksika'da Yüksek Mahkeme, kürtajın suç sayılmasının anayasaya aykırı olduğuna hükmetti. Finlandiya ve İspanya'da kürtaja erişim kolaylaştırıldı.

Ancak diğer ülkelerde yetkililer, kürtaja erişim dahil cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını zayıflattı. ABD'de 15 eyaletin kürtajı tamamen veya son derece istisnai durumlar dışında yasaklaması Siyahları ve ırk ayrımcılığına maruz bırakılan diğer grupları orantısız etkiledi. Polonya'da 2023'te en az bir kadın, kürtaj hizmetlerine erişiminin engellenmesi sonucu hayatını kaybetti. Facebook, Instagram ve TikTok gibi sosyal medya platformları, 2022'de ABD Yüksek Mahkemesi'nin kürtaj hakkına ilişkin federal korumalara son veren kararının ardından üreme sağlığı haklarıyla ilgili hayati bilgilerin paylaşılmasını engelledi. Aktivistler ve sağlık çalışanları dahil kürtaj haklarını savunanlar yaftalama, fiziksel ve sözlü saldırılar, sindirme girişimleri ve tehditlere maruz kaldı ve haksız kovuşturma, soruşturma ve tutuklamalarla kriminalize edildi.⁶

TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI ŞİDDET

Kadın hakları savunucularının mücadelesi son yıllarda, kadınlara ve kız çocuklara yönelik şiddetin önlenmesi konusunda bazı tedbirlerin alınmasını sağladı. Ancak yine de kadınlara ve kız çocuklara yönelik şiddet kaygı verici boyutlarda devam etti.

Cinsel şiddet ve ev içi şiddet de dahil toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi ve bunlarla mücadeleye dair yasal korumalar 2023'te Japonya, Kuzey Makedonya, İsviçre ve Özbekistan gibi ülkelerde güçlendirildi. Öte yandan, dünya genelinde yetkililer, toplumsal cinsiyete dayalı yerleşik şiddetle ve failerin sıklıkla yararlandığı cezasızlıkla mücadelede sistematik bir başarısızlık sergilemenin yanı sıra şiddetten hayatta kalanların uzun vadeli ihtiyaçlarını da ihmal etti. 2023'te Meksika'da her gün ortalama dokuz kadın öldürüldü. Cezayir ve Tunus gibi ülkelerde kadınlar "namus cinayeti" adı altında öldürüldü. 2023'te Nijer'de 16 yaşındaki bir kız çocuğun zorla evlendirmeden kaçmak için intihar etmesi ve Sierra Leone'de iki yaşında bir kız çocuğun kadın sünnetine maruz bırakılması, zararlı uygulamaların feci etkilerinin örnekleriydi.

LGBTİ+ HAKLARI

Az sayıda ülkede LGBTİ+'ların haklarının korunması konusunda sınırlı ilerlemeler kaydedildi fakat diğer birçoğunda LGBTİ+ haklarına yönelik saldırılar arttı.

2023'te bazı ülkelerde yasa veya politika bazında olumlu gelişmeler yaşandı. Meksika'da 32 eyaletin tümünde eşcinsel evliliğe izin verildi. Letonya'da yetkililer medeni birliktelikleri yasallaştırdı. Tayvan'da yetkililer, farklı ülke uyruklu eşcinsel çiftlerin çoğunun evlenme hakkını tanıdı. Namibya'da yüksek mahkeme, Namibya vatandaşlarının eşlerinin ülke dışında yapılan eşcinsel evliliklere dayalı olarak göç statülerini düzenli hale getirebileceğine hükmetti.

Finlandiya, Almanya ve İspanya’da yetkililer, kişilerin cinsiyet kimliklerini kendilerinin belirlemesini kolaylaştırdı.

Dünya genelinde 62 ülkede ise hâlâ eşcinsel ilişkileri suç sayan, çoğu sömürgecilik döneminden kalma yasalar bulunmaktadır. 7 2023’te LGBTİ+ haklarını azaltmak yönünde yeni bir yasal girişim veya teklif dalgası başladı. Uganda’da “nitelikli eşcinsellik” suçu için ölüm cezası öngören yeni bir yasa çıkarıldı. Gana’da parlamento, “eşcinsellikle mücadele” yasa tasarsını onayladı. Rusya, yeni transfobik yasalar çıkardı; Bulgaristan, transların cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınmasına son verdi ve Birleşik Krallık, Cinsiyetin Tanınmasına İlişkin İskoç Reform Yasasını engelledi. Hindistan’da Yüksek Mahkeme, eşcinsel evliliklerin yasallaştırılmasını reddetti.

Birçok bölgede LGBTİ+’lar gözetilme alındı ve yargılandı, LGBTİ+ haklarını savunan örgütlere kısıtlamalar getirildi. 2023’te Burundi, Mısır, Libya ve Tunus gibi ülkelerde onaya dayalı eşcinsel ilişkileri suç sayan hükümler kapsamında veya Nijerya’da eşcinsel evlilik törenleri veya partiler düzenledikleri için onlarca kişi gözetilme alındı, hatta bazı durumlarda tutuklandı. Çin’de, önde gelen bir LGBTİ+ örgütü, hükümetin süregelen LGBTİ+ karşıtı politikaları nedeniyle kapanmaya zorlandı. Rusya, tanımsız bırakılan “uluslararası LGBT hareketi”ni “aşırılık yanlısı” kabul ederek, LGBTİ+’ların haklarıyla ilgili her türde kamusal etkinliği fiilen yasakladı.

LGBTİ+’ları hedef alan şiddetli suçlar çoğu bölgede devam etti ve cezasız bırakıldı. Eşcinsel evliliklerin yasak olduğu Guatemala’da en az 34 kişi cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle öldürüldü. Lübnan’da yetkililer LGBTİ+’lara karşı şiddeti kışkırttı. Irak yetkilileri medya kuruluşlarından “eşcinsel” sözcüğü yerine “cinsel sapkınlık” tabirini kullanmalarını istedi.

Tüm devletler, kadınlara yönelik ayrımcılıkla mücadele etmek ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını güçlendirmek için toplumsal cinsiyet adaletini ve bağlı hareketleri desteklemelidir. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele programlarına öncelik vermeli ve şiddetten hayatta kalanların uzun vadeli ihtiyaçlarını karşılamalıdır. LGBTİ+’ları ayrımcılığa maruz bırakan yasa ve politikaların yürürlükten kaldırılmasını savunmalıdırlar.

EKONOMİK KRİZLER VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ

Ekonomik krizler, iklim değişikliği ve çevre tahribatı ötekileştirilen toplulukları orantısız etkiledi. Muhalefete yönelik daha geniş baskılar kapsamında bu toplulukların hakları için mücadele eden insan hakları savunucuları da hedef alındı.

EKONOMİK VE SOSYAL HAKLAR

Çatışmalar, iklim değişikliği ve Covid-19 pandemisini takip eden koşullar bir araya gelerek bir dizi ekonomik krizi körükledi. 4,1 milyar kişinin sağlık hizmetinden başka hiçbir sosyal koruma mekanizmasından yararlanmadığı bir bağlamda bu krizler, yüksek gıda ve yakıt güvensizliği seviyeleri dahil, insan hakları üzerinde derin etkiler yarattı. Krizler aynı zamanda 2023’te orta vadeye ulaşan Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin başarısını da ciddi ölçüde tehdit etti. BM Genel Sekreteri’nin Nisan 2023’te yayımladığı bir rapor, “hakkında veri toplanan yaklaşık 140 hedefin yalnızca %12’sinin yolunda gittiğini” ortaya koydu. Sonuç olarak, aşırı yoksulluğu tamamen ortadan kaldırma hedefine rağmen, mevcut eğilimlere göre 2030’da 575 milyon kişi aşırı yoksulluk içinde yaşayacak.

Ekonomik şoklar, halihazırda borç kriziyle karşı karşıya olan ülkelerde ulusal borçluluğu daha da artırdı. Aralık 2023’te yayımlanan bir Dünya Bankası raporuna göre, dünyanın düşük gelirli ülkelerinin yaklaşık %60’ı borç sıkıntısı yaşıyordu veya bu bakımdan yüksek risk altındaydı. Daha da fazlası, insan haklarını tesis etmek için ihtiyaç duydukları çok yüksek tutarlarda parayı

büyüyen borç ödemelerine harcıyordu. Şiddetli borç sıkıntısı yaşayan ülkeler arasında Mısır, Etiyopya, Gana, Kenya, Pakistan, Sri Lanka, Tunus, Ukrayna ve Zambiya yer aldı.

BM Gıda ve Tarım Örgütü, küresel gıda fiyatlarında 2022'deki uç seviyelere kıyasla belli oranda azalmalar raporlasa da fiyatlar Rusya'nın Şubat 2022'de Ukrayna'yı geniş kapsamlı işgali öncesindeki döneme göre hâlâ çok yüksekti ve birçok pazarda artmaya devam etti. 2023'ün farklı zamanlarında yapılan tahminlere göre, Sierra Leone nüfusunun %78'i gıda güvensizliği, Güney Sudan nüfusunun %46'sı yüksek seviyede gıda güvensizliği ve Somali'de 5 milyon kişi gıda krizi yaşıyordu. DSÖ verilerine göre, Aralık ortası itibarıyla Gazze halkının %93'ü açlıkla karşı karşıyaydı ve bu durum onları başka koşullarda iyileştirilebilir hastalıklardan ölümlere karşı savunmasız bırakıyordu. Gebe ve emziren kadınlar bu anlamda özel risk altındaydı.

Bazı ülkeler, ekonomik ve sosyal hakların tesis edilmesini daha fazla desteklemek için küresel vergi ve diğer ekonomik yönetim türlerini değiştirme adımları atmaktadır. Bunun bir parçası olarak, kaynakların düşük gelirli ülkeler için seferber edilmesine yardımcı olacak daha adil bir küresel vergilendirme rejimi kurulması yönünde ilerleme kaydedildi. BM Genel Kurulu, Etkili ve Kapsayıcı Uluslararası Vergi İşbirliğine Dair BM Çerçeve Sözleşmesi'ni istişare etmek üzere iki adimli bir süreç talep eden bir karar çıkardı. Karar, Nijerya tarafından önerildi ve AB ülkeleri, Japonya, Birleşik Krallık ve ABD gibi çok sayıda yüksek gelirli ülkenin itirazına rağmen geniş bir çoğunluk tarafından desteklendi.⁸

SAĞLIKLI BİR ÇEVREDE YAŞAMA HAKKI

İklim değişikliğinin daha olası ve daha yoğun hale getirdiği aşırı hava olayları ve ağır ağır başlayan krizler, her gelir düzeyinden ülkeyi etkilerken düşük gelirli ülkeleri orantısız etkiledi. Devletler ve şirketler, bunlarla yeterince baş etmekte veya devamlılık kazanan çevre tahribatını engellemekte başarısız oldu.

Ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesi gereğince artan yükümlülüklerle karşı karşıya olan tarihi ve yüksek emisyonlu ülkeler başta olmak üzere, hükümetler bugüne kadar fosil yakıtları ve iklim değişikliğine yol açan diğer etkenleri aşamalı olarak sonlandırma konusunda çok az adım attı. Birçoğu fosil yakıt altyapısını genişletmeye devam etti ve bunun için kamu finansmanı kullanmaktan da geri durmadı.

Son iklim değişikliği konferansı COP28'e ev sahipliği yapmak üzere Birleşik Arap Emirlikleri'nin seçilmesi, diğer nedenlerin yanı sıra COP28 başkanının genel müdürü olduğu devlete ait Abu Dabi Ulusal Petrol Şirketi'nin fosil yakıt üretimini iddialı bir biçimde artırma planlarını açıklaması nedeniyle de tartışma yarattı. Enerji için fosil yakıtlardan "uzaklaşmak" yönündeki COP28 uzlaşısı ile fosil yakıtlar ilk kez bir COP kararında dile getirilmiş oldu. Ancak karar, fosil yakıt üreticilerinin ve devletlerin işlerine her zamanki gibi devam etmelerine olanak tanıyan boşluklar bırakarak, ihtiyaç duyulanın çok gerisinde kaldı.⁹ Öte yandan, küresel ısınmanın sebep olduğu afet boyutundaki hava olayları ve diğer zararlara maruz kalan düşük gelirli ülkelerdeki topluluklara yardımcı olmayı amaçlayan Kayıp ve Hasar Fonu için COP28'de taahhüt edilen toplam 700 milyon Amerikan Doları, fonun işler hale gelmesi için ancak yeterliydi.¹⁰

Görece daha olumlu gelişmelerde, Kıbrıs ve İrlanda mahkemeleri ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin de aralarında bulunduğu bazı yerel ve bölgesel mahkemeler, kişilerin ve grupların, iklim değişikliği ve çevre tahribatıyla mücadele etmek için yeterince adım atmayan hükümetleri dava etme hakkını kabul etti. Bu davalar, hükümetlerden ve fosil yakıt şirketlerinden özel zararlardan ötürü hesap sorma ve başka iklim değişikliği davalarının açılmasına zemin hazırlama potansiyeli taşımaktadır. Ayrıca, Mart 2023'te, BM Genel Kurulu, Uluslararası Adalet Divanı'ndan, devletlerin iklim değişikliği ile ilgili yükümlülükleri ve sorumlulukları konusundaki yetkili görüşünü talep ederek Vanuatu ve diğer Pasifik Adaları ülkelerine destek verdi.¹¹

ÖTEKİLEŞTİRİLEN GRUPLAR ÜZERİNDEKİ ORANTISIZ ETKİLER

Yerli halklar ve kesişimsel ayrımcılığa maruz bırakılan diğer topluluklar dahil ırkçılığa maruz bırakılan gruplar, ekonomik krizler, iklim değişikliği ve çevre tahribatı kaynaklı insan hakları zararlarından orantısız etkilendi.

Bu orantısız zararlar, güncel ve geçmişteki yapısal ve doğrudan ayrımcılığın birikimli etkilerini de kapsayan çeşitli etkenlerle açıklanabilir. Sonuçta, dünyanın dört bir yanındaki ülkelerde ötekileştirilen topluluklar zaman zaman ilaç ve içme suyu, yeterli gıda ve elektrik dahil diğer temel ihtiyaç ürünlerini karşılayamamakta veya bunlara erişememektedir.

Mayıs 2023'te Myanmar'ı vuran Mocha Kasırgası'nda etnik Arakanlılar arasındaki yüksek can kaybının sebebi büyük oranda, 2012'de zorla yerinden edilmelerinden bu yana içinde buldukları korkunç koşullardı. Pakistan'da yoksulluk içinde yaşayanlar ve kayıt dışı sektör çalışanlarının sağlığı, iklim değişikliği kaynaklı yakıcı sıcak hava dalgalarından bilhassa zarar gördü. Yerli halklar ve diğer ötekileştirilen gruplar, Amerika ve Asya gibi bölgelerdeki geniş çaplı maden çıkarma projelerinin yol açtığı çevre tahribatından istisnai olarak etkilendi.

İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI

Ekonomik krizler, iklim değişikliği ve çevre tahribatından olumsuz etkilenenlerin hakları için mücadele eden insan hakları savunucuları devletler ve devlet dışı aktörler tarafından hedef alınmaya devam etti.

Ekonomik krizlerin etkilerini yaşayan ve hükümetlerinin ekonomik krizlere müdahale şekli eleştiren işçileri korumak için mücadele eden sendikalar Mısır'dan Güney Kore'ye birçok ülkede hedef alındı. Batı ve Orta Afrika'da kaynakların önemli oranda tüketilmesine sebebiyet veren yolsuzlukla savaştan insan hakları savunucuları tehdit edildi, hapsedildi veya öldürüldü.¹²

Bu kişiler, daha geniş muhalefeti bastırma politikaları kapsamında zulmedilen, korkutulan ve hatta öldürülen çok yüksek sayıda insan hakları savunucusu arasındaydı. Honduras'ta 2023'te Guapinol topluluğundan üç kişi öldürüldü. Geçim kaynakları olan nehri korumak için bir maden şirketine karşı mücadele ediyorlardı. İnsan hakları savunucuları aynı zamanda, Bangladeş, Çin, Küba, Macaristan, Hindistan, Ürdün, Pakistan, Papua Yeni Gine, Singapur ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde 2023'te yürürlüğe giren ve ifade veya örgütlenme özgürlüğü haklarını kısıtlayan yeni yasa veya yönetmeliklerden etkilenenler arasında yer aldı.

Yerli halklar, iklim adaleti aktivistleri ve çevre hakları savunucuları barışçıl sivil itaatsizlik eylemlerine katıldıklarında toplu gözaltı ve davalarla karşı karşıya kaldı. Diğer pek çok aktivist gibi protestolar sırasında kriminalize edildiler veya aşırı veya gereksiz güç kullanımına maruz kaldılar. Protestoculara karşı kinetik etkili ve diğer türde mermilerin kullanılması, dünya genelinde binlerce kişinin kalıcı sakatlıklar dahil yaralanmasına ve onlarca ölüme yol açtı.¹³ Polis gücünün devamlı olarak askerileştirilmesi bu riski daha da artırdı. Az öldürücü silah üreten büyük şirketler sorumsuzca, bu silahları onları hukuka aykırı olarak kullandığı bilinen güvenlik güçlerine sattı.¹⁴ Kolluk ekipmanları ticaretinin denetlenmesine yönelik yasal olarak bağlayıcı bir anlaşmanın imze kazanıyor olması önemlidir. 2023'te BM İnsan Hakları Komiseri, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin BM Özel Raportör ve işkencenin önlenmesine ilişkin BM Özel Raportör, İşkencesiz Ticaret Anlaşmasına desteklerini açıkladı.

Devletler ve uluslararası finans kurumları, yüksek borç geri ödemeleri nedeniyle insan hakları yükümlülüklerini yerine getiremeyen ülkelere borç iptali de dahil olmak üzere borç erteleme imkanı sunmalıdır. Herkes için sosyal güvenlik hakkını tesis eden evrensel sosyal koruma programlarına yatırım yapmalı ve düşük gelirli ülkeleri desteklemek üzere teklif edilen Küresel Sosyal Koruma Fonu'nu kurmak için birlikte çalışmalıdırlar.¹⁵ Devletler, bir BM vergi konvansiyonu oluşturmak için işbirliği yapmalıdır. Daha geniş bir enerji geçiş paketi kapsamında fosil yakıtlardan tamamen, hızlı ve adil bir biçimde uzaklaşmayı taahhüt etmelidirler. BM bünyesinde bir İşkencesiz Ticaret Anlaşması doğrultusunda çaba göstermeli ve insan hakları savunucularının korunmasını güvence altına almalıdır.

YENİ VE MEVCUT TEKNOLOJİLERİN OLUŞTURDUĞU TEHDİTLER

Üretken yapay zeka araçlarının ortaya çıkışı son aylarda basında geniş yer buldu ve bu araçlarla mevcut teknolojilerin, toplumda en fazla ötekileştirilen grupların hakları başta olmak üzere insan hakları açısından oluşturduğu tehditlere dikkat çekildi. Devletler, Big Tech olarak bilinen en büyük teknoloji şirketlerinin casus yazılım veya gözetim temelli iş modellerinin küresel ticaretini dizginlemek için yeterli adımlar atmadı.

YAPAY ZEKANIN RİSKLERİ

2023'te metin sentezleyebilen ve üretebilen bir araç olan ChatGPT-4'ün kullanıma sunulması, üretici yapay zekanın insanların çalışma yaşamlarını, resmi hizmetlere erişimini ve daha genel anlamda internet platformları deneyimlerini nasıl dönüştüreceğine dikkat çekti. Her yeni teknoloji gibi üretici yapay zeka da fırsatlar yaratabilir, ancak yeterli ve etkili düzenleme olmadan refaha, eğitime ve istihdama erişim, işçi hakları, gizlilik ve çevrimiçi güvenlik gibi alanlarda insan haklarına yönelik riskleri de artırabilir. İrksal ve diğer türde eşitsizliklerin güçlendirilmesi, gözetimin artması ve çevrimiçi nefret içeriklerinin çoğalması bu riskler arasındadır.¹⁶

Diğer teknolojilerle birlikte mevcut yapay zeka sistemleri halihazırda kamu hizmetlerine erişim, polis uygulamaları, güvenlik ve göç gibi alanlarda eşitsizliği artırdı ve ötekileştirilen topluluklara zarar verdi.¹⁷ Sırbistan'da Dünya Bankası tarafından finanse edilen, kısmen kendi kendine işleyen yeni sosyal yardım sistemi, muhtemelen binlerce kişinin temel sosyal yardımlara erişimlerini kaybetmesine yol açtı ve Romanları ve engellileri orantısız etkiledi. İsrail'in İşgal Altındaki Filistin Toprakları'nda yüz tanıma teknolojisini kullanması, dolaşım özgürlüğü kısıtlamalarını güçlendirdi ve apartheid sisteminin sürdürülmesine yardım etti. New York Polis Teşkilatı 2023'te, kentteki *Black Lives Matter* protestolarını gözetim altında tutmak için teknolojiye nasıl yararlandığını açıkladı ancak gözetimin yasaklanması için New York Belediye Meclisi üzerindeki baskılar da arttı. Bununla birlikte, yeni teknolojilere yatırım yapan girişim şirketleri genellikle insan haklarına saygı gösterme yükümlülüklerinde başarısız oldu.¹⁸

KÜRESEL CASUS YAZILIM TİCARETİ

Devletler casus yazılımların küresel ticaretini dizginlemede yetersiz kaldı. Uluslararası Af Örgütü'nün 2023'te yayımladığı bir araştırma, Ermenistan, Dominik Cumhuriyeti, Hindistan ve Sırbistan'da Pegasus casus yazılımının gazetecilere ve sivil topluma karşı kullanıldığının ortaya çıkarılmasına katkı sundu. Uluslararası Af Örgütü ile Avrupa Araştırma Ortaklığı'nın (European Investigative Collaborations) Predator Belgeleri üzerinde ortaklaşa yürüttüğü önemli bir araştırma, "AB merkezli ve denetimli" casus yazılımının dünyanın dört bir yanında devletlere nasıl serbestçe satıldığını ortaya çıkardı.¹⁹ Bu ifşaların ardından, Avrupa Parlamentosu Kasım 2023'te, casus yazılım endüstrisindeki suistimalleri engellemek için adım atılmamasını eleştiren bir karar çıkardı. Karar, Mart 2023'te 11 devletin, casus yazılımların insan hakları açısından oluşturduğu tehditleri kabul eden bir açıklamaya da dahil, bazı politika yapıcıların harekete geçmeye başladığını gösteren diğer işaretleri takip etti.

BIG TECH'İN SUİSTİMLERİ

Dünyanın en büyük teknoloji şirketlerinin (Big Tech) gözetim temelli iş modelinin zararları 2023'te yalnızca silahlı çatışma bağlamında değil, çocukların ve gençlerin haklarına nasıl zarar verdikleri bakımından da bir kez daha açıkça görüldü. TikTok'un içerik önerici sistemi ve müdahaleci veri toplama uygulamaları, var olan ruhsal sağlık sorunlarını daha da artırma riski taşıyan depresif ve intihar düşüncesini tetikleyen içerikleri çoğaltarak, platformun genç

kullanıcıları açısından tehlike oluşturdu.²⁰ X (önceki adıyla Twitter) platformunda LGBTİ+'lara karşı kışkırtma amaçlı paylaşımlarda da kaygı verici bir artış yaşandı.²¹ Yanlış ve yanıltıcı bilgilerin siyasi amaçlarla yaygınlaştırılması muhtemelen artacak ve 2024'te yapılması beklenen çok sayıda seçim düşünüldüğünde bu durum bilhassa ciddi bir risktir. Dünyanın birçok bölgesinde baskıcı siyasi güçler sosyal medyayı azınlıklara saldırmak ve seçimlerdeki başarı şanslarını artırmak amacıyla toplulukları birbirine düşürmek için araçsallaştırdı. Bu tür çabalar, her pahasına olursa olsun "katılım" ve kâra öncelik veren sosyal medya algoritmaları ve büyük teknoloji şirketlerinin iş modelleriyle kolaylaştırılmakta ve daha vahim hale getirilmektedir. Üretici yapay zeka araçlarının ortaya çıkışı da bu riskleri artırmaktadır.

Bir yanda bazı denetleyiciler, diğer yanda ise çözüm talep eden mağdurlar daha fazla suistimalin önüne geçmek için çaba sarf ediyor. Temmuz 2023'te, AB Adalet Divanı, Facebook ve Instagram'ın sahibi Meta şirketinin esasını oluşturan gözetim temelli iş modeline karşı önemli bir karar çıkardı. Bundan kısa bir süre sonra, Norveç yetkilileri, Meta'dan, çevrimiçi etkinlik ve Norveç'teki kullanıcıların tahmini konumuna göre kişiselleştirilmiş reklam göstermeye son vermesini istedi. AB'de sivil toplum, dünyanın Big Tech ile ilgili en kapsamlı düzenlemesi olan ve insan haklarına saygı taahhüdünde bulunan 2022 tarihli Dijital Hizmetler Yasası'nın daha güçlü bir biçimde uygulanması için baskı yapmaya odaklanmış durumda. Diğer yandan, yapay zeka teknolojilerinin risklerinin ortadan kaldırılması konusunda bazı fırsatlar kaçırıldı. AB 2023'te AB Yapay Zeka Yasası üzerinde uzlaşmaya varsa da yasa metni zararı önleyecek kadar kapsamlı değildi ve hatta polis ve göç yetkililerinin gözetim faaliyetlerinin yaygınlaşması ve meşrulaştırılmasına katkı sunma riski taşıyordu.

Devletler, son derece müdahaleci casus yazılımları ve yüz tanıma teknolojilerini acilen yasaklamalıdır. Yapay zeka teknolojilerinin yol açtığı riskleri ve zararları ortadan kaldırmak için güçlü yasalar ve yönetmelikler çıkarmalıdır. Büyük teknoloji şirketlerini, özellikle bu şirketlerin gözetim temelli iş modelinin zararlarına son vermek yoluyla dizginlemelidirler.

1. "Challenges faced by women human rights defenders working in conflict, post-conflict or crisis-affected settings" [Çatışma, çatışma sonrası ve krizden etkilenen bağlamlarda çalışan kadın insan hakları savunucularının karşılaştığı zorluklar], 5 Haziran.
2. "Global: Social media companies must step up crisis response on Israel-Palestine as online hate and censorship proliferate" [Küresel: Çevrimiçi nefret söylemi ve sansür artarken sosyal medya şirketleri İsrail-Filistin hakkındaki kriz müdahale çalışmalarını hızlandırmalı], 27 Ekim.
3. "Ethiopia: Meta's failures contributed to abuses against Tigrayan community during conflict in northern Ethiopia" [Etiyopya: Meta'nın başarısızlıkları Etiyopya'nın kuzeyindeki çatışmalar sırasında Tigray topluluğuna yönelik ihlallerde rol oynadı], 31 Ekim.
4. "İsrail/İşgal Altındaki Filistin Toprakları: ABD'nin ateşkes çağrısına yönelik veto kararı sarsıcı ölü sayıları karşısında sivililerin çektiği acılara karşı katı bir umursamazlığın göstergesi", 9 Aralık.
5. "International Justice Day: Harnessing the Rome Statute and strengthening the system of international justice" [Uluslararası Adalet Günü: Roma Statüsü'nü işletmek ve uluslararası adalet sistemini güçlendirmek], 17 Temmuz.
6. An Unstoppable Movement: A Global Call to Recognize and Protect Those Who Defend the Right to Abortion [Durdurulamaz Hareket: Kürtaj Hakkını Savunanların Tanınması ve Korunması İçin Küresel Bir Çağrı], 24 Kasım.
7. "Colonialism and sexual orientation and gender identity: Submission to the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity" [Sömürgecilik ve cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği: Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı korumaya dair Bağımsız Uzman raporuna katkı], 15 Haziran.
8. "Global: Vote in favour of international cooperation on tax helps advance human rights" [Küresel: Uluslararası vergi işbirliği kararı insan haklarının geliştirilmesine katkı sağlar], 22 Kasım.
9. "Global: COP28 agreement to move away from fossil fuels sets precedent but falls short of safeguarding human rights" [Küresel: COP28'de fosil yakıtlardan uzaklaşma yönünde uzlaşma varılması emsal teşkil etse de insan haklarını korumakta yetersiz], 13 Aralık.
10. "Global: Initial pledges at COP28 to finance the Loss & Damage Fund fall far short of what is needed" [Küresel: COP28'deki Kayıp ve Hasar Fonu'nu finanse etmeye yönelik ilk taahhütler ihtiyaç duyulandan gerisinde kalıyor], 30 Kasım.
11. "Global: UN backs Pacific Island states by asking the International Court to advance climate justice" [Küresel: BM Adalet Divanı'ndan iklim adaletini güçlendirmesini isteyerek Pasifik Adaları ülkelerine destek verdi], 29 Mart.
12. Anti-Corruption Fight in Peril: Crackdown on Anti-Corruption Human Rights Defenders in West and Central Africa [Yolsuzluğa Karşı Mücadele Tehlikede: Batı ve Orta Afrika'da Yolsuzlukla Mücadele Eden İnsan Hakları Savunucularına Yönelik Baskılar], 11 Temmuz.

13. , 14 Mart.
14. "The repression trade" (Baskı ticareti), 11 Ekim.
15. Rising Prices, Growing Protests: The Case for Universal Social Protection [Artan Fiyatlar, Büyüyen Protestolar: Evrensel Sosyal Koruma Talebi], 10 Mayıs; Actions Speak Louder than Words: The World Bank Must Promote Universal Social Protection [Eylemlerin Sesi Sözlerden Güçlü Çıkar: Dünya Bankası Evrensel Sosyal Korumayı Geliştirmeli], 10 Ekim.
16. "Global: Companies must act now to ensure responsible development of artificial intelligence" [Küresel: Yapay zekanın sorumluluklara uygun şekilde geliştirilmesi için şirketler derhal harekete geçmeli], 14 Haziran.
17. Digitally Divided: Technology, Inequality, and Human Rights [Dijital Bölünme: Teknoloji, Eşitsizlik ve İnsan Hakları], 2 Ekim.
18. Silicon Shadows: Venture Capital, Human Rights, and the Lack of Due Diligence [Silikon Gölge: Girişim Sermayesi, İnsan Hakları ve Özen Yükümlülüğü Eksikliği], 13 Aralık.
19. The Predator Files: Caught in the Net [Predator Belgeleri: Ağa Yakalanmak], 9 Ekim.
20. 'I feel exposed': Caught in TikTok's surveillance web ["Maruz kaldığımı hissediyorum": TikTok'un gözetim ağına yakalanmak], 7 Kasım; Driven into Darkness: How TikTok's 'For You' Feed Encourages Self-Harm and Suicidal Ideation [Karanlığa İtilmek: TikTok'un 'Senin İçin' Akışı Kendine Zarar Verme ve İntihar Düşüncesini Nasıl Tetikliyor], 7 Kasım.
21. "Hateful and abusive speech towards LGBTQ+ community surging on Twitter surging under Elon Musk" [Elon Musk yönetimindeki Twitter'da LGBTİ+ topluluğuna yönelik nefret ve hakaret içerikli söylemler artıyor], 9 Şubat.

DÜNYADA

İNSAN HAKLARININ

DURUMU

BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

AFRİKA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMESİ

Sudan'da yeniden başlayan şiddet, bölge genelinde silahlı çatışma ortamında mahsur kalan sivilere tarifsiz acılar yaşattı ve çatışmaların taraflarının uluslararası insancıl hukuku tamamen hiçe saydığı gözler önüne serdi. Kitlese sivil kayıp bildirimleri, özellikle planlı ve gelişigüzel saldırıların boyutları düşünülüğünde sık ve şoke ediciydi. Cinsel şiddet, silahlı çatışmaların bir özelliği olmaya devam etti.

Birçok Afrika ülkesinde hükümeti eleştirmek hâlâ tehlikeliydi. Hükümetin aşırılıklarını, başarısızlıklarını veya yolsuzluk iddialarını protesto edenlere yönelik şiddetli baskılar yaygındı ve bilhassa gazetecileri, insan hakları savunucularını, aktivistleri ve muhalefet liderleri ile üyelerini hedef aldı. Ocak ayında bir hafta içinde Esvatini'de önde gelen insan hakları savunucusu Thulani Maseko'nun, Kamerun'da gazeteci Martinez Zogo'nun öldürülmesi ve Ruandalı araştırmacı gazeteci John Willis Ntwali'nin şüpheli koşullarda ölümü insan hakları hareketi için kara bir dönemin ifadeleriydi.

Enflasyon, yolsuzluk, iklim değişikliği ve çatışmaları içeren birleşik unsurlar dayanılmaz yaşam koşulları yarattı. Milyonlarca insanın temel ekonomik ve sosyal haklara erişimi yoktu. Birçok ülke yüksek gıda fiyatları enflasyonundan orantısız etkilendi ve gıda güvensizliği akıl almaz seviyelere ulaştı.

Aralıksız devam eden silahlı çatışmalar ve aşırı hava olayları milyonlarca insanı evlerini terk etmeye zorladı ancak pek çok ülkede yetkililer mültecilere ve sığınmacılara koruma sağlama yükümlülüklerini yerine getirmede.

Bölge genelinde kadınlara ve kız çocuklara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddet köklü bir biçimde devam etti, LGBTİ+'lara yönelik homofobik saldırılar ve baskılar ise arttı.

Afrika hükümetleri kendilerine yapılan cezasızlıkla mücadele etme çağrılarına büyük oranda kayıtsız kalmayı sürdürerek cezasızlığın artmasına izin verdi, ihlal ve suistimal döngüsünü körükledi ve hukukun üstünlüğünün hiçe sayılmasını artırdı. Birçok hükümet adalet ve hesap verebilirlik girişimlerini zayıflattı veya insan hakları sicillerine yönelik uluslararası incelemeleri açığa engelledi.

HUKUKA AYKIRI SALDIRI VE ÖLDÜRMELER

Silahlı çatışmalar Burkina Faso, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Mali, Nijerya, Somali, Sudan ve başka ülkelerde siviller üzerinde yıkıcı etkiler yaratmaya devam etti. Siviller, etnik temelli saldırılar dahil olmak üzere kasten hedef alınmadıkları durumlarda, zaman zaman hava saldırıları, roketler, toplar ve geniş alan etkili diğer patlayıcı silahları içeren gelişigüzel saldırıların hedefi oldu. Bu saldırıların bir kısmı savaş suçu oluşturuyordu.

Sudan'da, Sudan Silahlı Kuvvetleri (SAF) ile Hızlı Destek Kuvvetleri (RSF) arasında savaşın başlaması üzerine 5 binden fazla kişi yaşamını yitirdi, 12 binden fazlası ise yaralandı. Hartum dahil ancak özellikle Batı Darfur'da olmak üzere ülkenin birçok bölgesindeki planlı saldırılar, ayrıca SAF ve RSF'nin nüfus yoğunluklu bölgelerden ateşlediği patlayıcı silahlar sivilleri öldürdü ve yaraladı.

Burkina Faso'da Ensarul İslam silahlı grubunun üyeleri Şubat ayında Partiaga şehrinde en az 60 sivil, altı ay sonra ise Nohao'da 22 kişiyi öldürdü. Hükümet güçleri sivilleri hedef aldı. Bir vakada, Vatan Savunma Gönüllüleri'nin de eşlik ettiği askerler Karma köyünde en az 147 sivil öldürdü. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde silahlı gruplar en az 4 bin kişiyi öldürdü,

binlercesini yaraladı. Kuzey Kivu eyaletinde Demokratik İttifak Güçleri silahlı grubu 23 kişiyi palalarla öldürdü. Ituri eyaletinde bir gecede yarısı çocuk en az 46 kişi Kongo Kalkınma Kooperatifi (CODECO) silahlı grubu tarafından vurularak veya bıçaklanarak öldürüldü. Mali'de Sahel İslam Devleti'nin Gao bölgesindeki Gaina ve Boyna köylerine gerçekleştirdiği saldırılarda 17 kişi öldürüldü. İki ay sonra, İslam ve Müslümanlara Destek Grubu üyelerinin Bandiagara bölgesindeki Bodio ve Yarou köylerine yönelik saldırılarında 37 sivil öldürüldü.

Nijerya hava kuvvetlerinin düzenlediği bir hava saldırısı Nijer eyaletinde 21 kişiyi öldürürken, Somali'de Somaliland güvenlik güçleri ile silahlı savaşçılar arasında, esas olarak Somaliland güvenlik güçlerinin Las Anod şehrine yönelik gelişigüzel bombardımanı nedeniyle başlayan yeni çatışmalar 36 sivilin öldürülmesiyle sonuçlandı.

Silahlı çatışmaların tarafları sivillere ve sivil altyapıya yönelik planlı ve gelişigüzel saldırılara son vererek sivilleri korumalıdır.

ÇATIŞMALAR BAĞLAMINDA CİNSEL ŞİDDET VE TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI ŞİDDET

Çatışmalar bağlamında tecavüz, toplu tecavüz, insan kaçırma ve cinsel kölelik dahil yaygın cinsel şiddet ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet devam etti. Şiddetten hayatta kalan birçok kişi ise gerekli tıbbi ve psikososyal desteğe erişemedi. Eritre Savunma Kuvvetleri askerleri en az 15 kadını neredeyse üç ay boyunca Etiyopya'nın Tigray bölgesinde bir askeri kampta esir tuttu ve defalarca tecavüze maruz bıraktı. Burkina Faso'da Ensarul İslam üyesi olduğu bildirilen kişiler 66 kadın, kız çocuk ve yenidoğan bebeği Sahel bölgesindeki Liki köyü yakınlarında kaçırdı. Bu kişiler dört gün sonra Tougouri kasabasındaki kontrol noktasında serbest bırakıldı. Boko Haram savaşçıları Nijerya'nın Borno eyaletine bağlı Mafa yerel yönetim bölgesinde 40'tan fazla kadını kaçırdı.

BM, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde tecavüz vakalarına ilişkin kanıtlar topladığını açıklayarak vakalardan 11 Tanzanyalı barış gücü üyesini sorumlu tuttu. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde, 2023'ün ilk çeyreğinde sadece Kuzey Kivu eyaletinde 38 binden fazla cinsel şiddet vakası raporlandı. BM, aynı dönemde Mali'de kadınlara ve kız çocuklara karşı çatışmalarla bağlantılı 51 cinsel şiddet olayı kaydetti. Sudan'da, başta RSF ve bağlı milisler olmak üzere savaşan tarafların üyeleri onlarca kadını ve kız çocuğu tecavüz dahil cinsel şiddete maruz bıraktı. Bir vakada, RSF üyeleri 24 kadını ve kız çocuğu kaçıracak Nyala şehrinde bir otelde cinsel kölelik kapsamına giren koşullarda günlerce alıyordu.

Silahlı çatışmaların tarafları, üyelerine veya kuvvetlerine açık ve net talimatlar vererek cinsel şiddet ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet eylemlerini yasaklamalı, devletler de bu türde şiddetten hayatta kalan kişilerin tıbbi ve psikososyal sağlık hizmetlerine eksiksiz erişimini güvence altına almalıdır.

MUHALEFETİN BASTIRILMASI

BARIŞÇIL TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Bölge genelinde protestocular yüksek yaşam maliyeti, kötü yönetim ve insan hakları ihlalleri dahil bir dizi sorunla ilgili kaygılarını dilelendirmek üzere sokaklara çıktı. Angola, Etiyopya, Kenya, Mali, Mozambik, Senegal ve Somali gibi ülkelerde birçok vakada güvenlik güçleri aşırı güç kullanarak protestocuları dağıttı, onlarca protestocu ve izleyici öldürüldü ve yaralandı. Kenya'da polis, Mart ile Temmuz ayları arasındaki protestolar sırasında en az 57 kişiyi öldürdü. Senegal'de, Haziran ayında polis ve sivil giyimli silahlı kişilerin Dakar ve Ziguinchor'daki şiddetli protestoları dağıtmak için atış mühimmatı kullanması sonucu en az 29 kişi öldürüldü.

Çad, Gine, Senegal ve Sierra Leone gibi ülkelerdeki diğer vakalarda protestolar önden yasaklandı. Yasaklar ağırlıklı olarak sivil toplum veya muhalefet partileri ya da liderlerinin çağrı yaptığı yürüyüşleri ve gösterileri hedef aldı. Çad'da muhalefet partilerinin düzenlediği iki protesto, görünürde partilerin yasal statülerinin olmaması ve izin şartlarını karşılamamaları nedeniyle Kamu Güvenliği Bakanlığı tarafından yasaklanan protestolar arasında yer aldı. Gine'de Mayıs 2022'den bu yana tüm siyasi toplantılara uygulanan genel yasak yürürlükte olmaya devam ederken devlet başkanını destekleyen pek çok yürüyüşün gerçekleştirilmesine izin verildi.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İfade özgürlüğü hakkına yönelik tehditler varlığını sürdürdü. Hükümetlerin politikalarına, uygulamalarına veya kayıtsızlığına karşı konuşmak veya hükümete zararlı addedilen bilgileri kamuya açık olarak paylaşmak gözaltı, keyfi alıkonulma ve hatta ölüm riskini beraberinde getirdi. Esvatini'de insan hakları savunucusu Thulani Maseko evinde suikastla öldürüldü. Kamerun'da gazeteci Martinez Zogo'nun cansız bedeni, Yaoundé banliyösünde kaçırıldıktan beş gün sonra beden bütünlüğü bozulmuş halde bulundu. Zogo, hükümete yakın kişiler hakkındaki yolsuzluk iddialarını araştırıyordu. İnsan haklarıyla ilgili sorunlar üzerine çalışan araştırmacı gazeteci John Williams Ntwali, bir başka gazeteciye güvenliğinden endişe duyduğunu söyledikten bir gün sonra Ruanda'da şüpheli koşullarda hayatını kaybetti.

Güney Sudan'da yedi gazeteci sosyal medyada dolaşan ve iddialara göre cumhurbaşkanını kendi üzerine idrarını yaparken gösteren bir videodan ötürü başkent Juba'daki Ulusal Güvenlik Kurumu'nun gözaltı merkezinde keyfi olarak alıkonuldu. Gazeteciler herhangi bir suçlama olmadan 10 haftaya kadar varan sürelerle alıkonuldu ve birinin işkence veya diğer türde kötü muameleye maruz bırakıldığı görüldü.

Somali'de mahkeme, gazeteci ve Somali Gazeteciler Sendikası Genel Sekreteri Abdalle Ahmed Mumin'i "hükümetin emirlerine karşı gelmek" suçundan iki ay hapse mahkum etti. Mumin zaten iki aydan uzun süre tutuklu yargılandığı için serbest bırakıldı ancak bir hafta sonra yeniden gözaltına alınarak bir ay daha cezaevinde tutuldu. Tanzanya'da Haziran-Aralık ayları arasında en az 12 kişi Tanzanya ile Birleşik Arap Emirlikleri arasındaki liman anlaşmasını eleştirdikleri için gözaltına alındı ve birkaç gün sonra serbest bırakıldı.

Muhaliflere yönelik yargı tacizi yaygındı. Burundi'de gazeteci Floriane Irangabiye "vatan topraklarının bütünlüğüne zarar vermek" suçlamasıyla 10 yıl hapse mahkum edildi. Bir radyo programındaki yorumlarından ötürü verilen karar üst mahkemede onandı. Benin'de çevrimiçi bir radyo istasyonunun haber direktörü olan Virgile Ahouhase "gerçeğe aykırı bilgi yaymak" suçundan 12 ay hapse mahkum edildi, hükmün açıklanması geri bırakıldı. Ahouhase 2022'de polisi yargısız infazlarla suçlayan tanık beyanlarını içeren bir araştırmayı yayınlamıştı. Nijer'de Samira İbrahim, Facebook'ta Cezayir'in Nijer'in askeri rejimini tanımadığını öne süren paylaşımının ardından "kamu düzenini bozma amaçlı veri üretmek" suçundan mahkum edildi.

Orta Afrika Cumhuriyeti, Tanzanya ve Togo dahil birçok ülkede çok sayıda gazeteci, insan hakları savunucusu ve aktivist ülke dışına çıkmak zorunda bırakıldı. Togo'da L'Alternative gazetesi muhabirleri Ferdinand Ayité ve Isidore Kowonou, iki hükümet üyesini yolsuzlukla suçlayan bir makale yayınlamalarının ardından üç yıl hapis ve ağır para cezasına çarptırıldı. Cezalarını doldurduktan sonra ülkeden kaçtılar. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde parlamentodaki yolsuzluk iddialarını yazan bir gazeteci, kimliği bilinmeyen bir kişiden tehditler aldığı için ülkeden kaçtı. Mali'de insan hakları savunucusu Aminata Dicko, BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu ve silahlı kuvvetlerin ihlallerini kınadığı bir raporun ardından jandarma tarafından ihanet ve hakaret iddialarıyla ilgili ifade vermeye çağrıldı. Dicko daha sonra ülkeden ayrıldı.

Benin, Burkina Faso, Çad, Nijer, Togo ve diğer ülkelerde yetkililer medya kuruluşlarını, gazetecileri ve haber sitelerini değişen sürelerle geçici olarak kapattı. Etiyopya, Gine, Moritanya ve Senegal'de sosyal veya siyasal ayaklanmalarla karşılaşan yetkililer internet erişimini askya

aldı veya engelledi. Nijerya Ulusal Yayın Komisyonu 25 kanala 2023 genel seçimleriyle ilgili yayınlarında yayın kurallarını ihlal ettikleri iddiasıyla para cezası verdi. Diğer yetkililer daha da ileri gitti ve örneğin Benin'de Gazette du Golfe basın grubu süresiz olarak kapatıldı. Burkina Faso'da yabancı uyruklu iki muhabir ülkeden sınır dışı edildi. Nijer'de L'Événement gazetesi vergi ödemediği iddiasıyla kapatıldı.

ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

Örgütlenme özgürlüğü hakkına yönelik sert ve gereksiz kısıtlamalar arttı. Muhalefet partileri hedef alındı, örgütlenme ve faaliyetlerini özgürce yürütme becerileri kısıtlandı. Burundi'de yetkililer, ana muhalefet partisi olan Özgürlük İçin Ulusal Kongre'nin neredeyse tüm faaliyetlerini askıya aldı. Nijer'de Temmuz ayındaki darbenin ardından ordu siyasi partilerin tüm faaliyetlerini süresiz askıya aldı. Uganda'da Ulusal Birlik Platformu partisinin kampanya toplantıları ve diğer faaliyetleri askıya alındı. Olumlu bir gelişme olarak, Tanzania Devlet Başkanı 2016'da siyasi partilere getirilen yürüyüş ve diğer siyasi etkinlikler düzenleme yasağını kaldırdı.

Yetkililer, örgütlenme özgürlüğü hakkı da dahil olmak üzere insan haklarını kısıtlamak için yasaları araçsallaştırmaya devam etti. Angola'da, sivil toplum örgütlerine göre, örgütlenme özgürlüğü hakkını kısıtlama tehlikesi taşıyan ve yürütmeye sivil toplumun faaliyetlerine müdahale etme konusunda aşırı yetkiler tanıyan bir yasa tasarısı parlamentodan geçti.

KEYFİ GÖZALTI VE TUTUKLAMALAR, İŞKENCE VE DİĞER TÜRDE KÖTÜ MUAMELE

Keyfi gözaltı ve tutuklamalar yaygın olarak devam etti. Birçok vakada, toplu gözaltı ve tutuklamaya, güvenlik güçlerinin protestoları dağıttığı sırada veya olağanüstü hâl tedbirleri kapsamında başvuruldu. Etiyopya'da Amhara bölgesinde orduyla Fano milisleri arasındaki silahlı çatışmaların ardından Ağustos ayında hükümet ülke çapında altı aylık bir olağanüstü hâl ilan etti. Bu durum yüzlerce kişinin gözaltına alınmasına bahane edildi ve bu kişilerin avukatlara ve mahkemelere erişimi engellendi. Senegal'de binden fazla kişi çoğunlukla protestolara katıldıkları için veya muhalefet partisi PASTEF ile bağlantılı oldukları varsayımıyla gözaltına alındı ve tutuklandı.

Botsvana, Burundi, Nijer ve Zimbabve dahil diğer ülkelerde, kamuoyunda bilinen siyasi figürler gözaltına alındı veya keyfi olarak alıkonuldu. Botsvana'da, Botsvana Vatandaşlar Cephesi adlı muhalefet partisinin çok sayıda üyesi ile iki gazeteci gözaltına alındı ve suçlama olmadan iki güne kadar varan sürelerle gözaltında tutuldu. Nijer'de darbenin ardından Cumhurbaşkanı Bazum ve ailesi cumhurbaşkanlığı binasında gözaltına alındı. Çok sayıda devrik hükümet ve iktidar partisi yetkilisi de suçlama olmadan gözaltına alındı. Zimbabve'de muhalefet partisi Dönüşüm Zimbabve'nin lideri Jacob Ngarivhume 12 ay ertelemeli 48 ay hapis cezasına mahkum edildi, sekiz ay cezaevinde tutulduktan sonra karara itiraz sonucu serbest bırakıldı. Ngarivhume Temmuz 2020'de yolsuzluk karşıtı protestolar düzenlediği ve protestolara liderlik ettiği gerekçesiyle gözaltına alınmıştı.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Mali ve diğer ülkelerde de keyfi gözaltı ve tutuklamalar bildirildi.

Gözaltında işkence ve diğer türde kötü muamele de ciddi endişe kaynağı olmayı sürdürdü. Ekvator Ginesi, Lesotho, Moritanya ve Nijerya dahil birçok ülkede polis nezaretinde şüpheli ölümler bildirildi. Moritanya'da insan hakları savunucusu Souvi Ould Jibril Ould bir polis merkezindeki sorgunun ardından hayatını kaybetti. Resmi otopsi, yetkililerin Ould'un kalp krizi sonucu öldüğü açıklamasıyla çelişiyordu ve ölüm sebebinin boğulma olduğu sonucuna ulaştı. Savcı, olaya karşın komiserin ve polis memurlarının tutuklanmasını istedi. Nijerya'da Faiz Abdullahi, Kaduna eyaletinde sorgu esnasında işkenceye maruz bırakılmasının ardından polis nezaretinde hayatını kaybetti. Adawama eyaletinde 17 yaşında bir öğrenci, polis sorgusunda işkence gördükten sonra hastanede öldü.

YARGISIZ İNFAZLAR VE ZORLA KAYBETMELER

Birçok ülkede yargısız infazlarla diğer hukuk dışı öldürmeler ve zorla kaybetmeler baskı aracı olarak kullanılmaya devam etti. Burkina Faso'da, göçebelerin çıkarlarını temsil eden bir örgütün genel başkanı da dahil olmak üzere kamuoyunda bilinen kişiler kaçırıldı veya gözaltına alındı ve zorla kaybedildi. Burundi'de, başta siyasi muhalifler olmak üzere birçok kişi hakkında zorla kaybetme bildirimleri devam etti; Milli İstihbarat Servisi ve iktidar partisinin gençlik kolları olan Imbonerakure, işaret edilen başlıca sorumlular. Eritre'de, 2001'de cumhurbaşkanına karşı açıklamalar yapan 15 kıdemli siyasetçiden oluşan G-15 grubunun 11 üyesi ile G-15'le bağlantılı olmakla suçlanan 16 gazetecinin akıbeti ve nerede tutulduğu hâlâ açıklanmadı.

Devletler gazetecilerin, insan hakları savunucularının, aktivistlerin ve muhalefet üyeleri ile liderlerinin taciz edilmesi ve sindirilmesine son vermeli; keyfi olarak gözaltında tutulan herkesi koşulsuz serbest bırakmalı ve medya kuruluşlarının bağımsız faaliyet göstermesine izin vermeyi de içerir şekilde basın özgürlüğüne saygı gösterilmesini sağlamalıdır.

EKONOMİK VE SOSYAL HAKLAR

GIDA HAKKI

Birçok Afrika ülkesi, dünyanın yüksek gıda fiyatları enflasyonundan en çok etkilenen ülkeleri arasındaydı. Gıda güvensizliği yaşayan insan sayısı akıl almaz boyutlara ulaştı. Dünya Gıda Programı, Şubat ayı itibarıyla Sierra Leone nüfusunun %78'inin gıda güvensizliği yaşadığı ve hanelerin %20'sinin şiddetli gıda güvensizliği içinde olduğu tahmininde bulundu. Aralık ayında, Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA), Güney Sudan nüfusunun %56'sına karşılık gelen 7,1 milyon kişinin yüksek seviyede gıda güvensizliği yaşadığını belirtti. Namibya'da akut gıda güvensizliği keskin bir artış göstererek nüfusun %22'sini etkiledi.

İklim değişikliği ve aşırı hava olayları gıda krizini şiddetlendirdi. Madagaskar'da Ocak ve Şubat aylarında meydana gelen, ekinlere zarar verip etkilenen bölgelere insani yardım erişimini engelleyen iki kasırganın ardından gıda güvensizliği arttı. Somali'de tahmini 5 milyon kişi gıda krizi yaşadı; kuraklık, ihracatın %90'ını oluşturan tarım sektörüne zarar verdi.

Silahlı çatışmalar durumu daha da ağırlaştırdı. Burkina Faso'da silahlı gruplar en az 46 kasaba ve kenti kuşatarak temel malzemelere erişimi kesti, bölge sakinlerinin tarım arazilerine erişimini engelledi ve su altyapısına sabotaj düzenledi. Yardım malzemelerinin, iddialara göre hükümete bağlı kuruluşlar ve ordu tarafından amacı dışında kullanıldığını gösteren kanıtların ortaya çıkması üzerine uluslararası yardım kuruluşları Etiyopya'nın Tigray bölgesine altı ay boyunca gıda yardımını durdurdu. Bundan halihazırda gıda güvensizliği yaşayan 4 milyondan fazla kişi etkilendi ve yüzlerce kişinin öldüğü bildirildi.

Devletler enflasyonla mücadele etmek ve iç pazara düzenli gıda tedariki sağlamak için tedbirler aldı. Bu kapsamda, örneğin Sierra Leone tarımsal üretkenliği ve gıda öz yeterliliğini artırmak için bir program uygularken, Fildişi Sahili pirinç ve şeker ihracatını askıya aldı. Öte yandan, uluslararası müdahale yetersizdi. Çad'da Eylül itibarıyla gıda güvenliğine ayrılan uluslararası fonlar 92,5 milyon dolarla, ihtiyaç duyulan miktarın 132,5 milyon dolar altındaydı. Güney Sudan'da BM'nin insani yardım projesine yönelik fon yetersizlikleri, acil gıda yardımının ancak en yüksek seviyede gıda güvensizliği yaşayan insanlar için önceliklendirilmesiyle sonuçlandı.

EĞİTİM HAKKI

Başta Burkina Faso, Kamerun, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Nijer olmak üzere çatışmalardan etkilenen ülkelerde eğitim hakkı tamamen veya büyük oranda engellendi. Burkina Faso'da Ekim itibarıyla en az 6 bin 549 okul kapatıldı ve yıl içinde sadece 539'u tekrar açıldı. Bu durum bir milyondan fazla çocuğu etkiledi. Kamerun'da Ocak-Temmuz ayları

arasında Kuzeybatı ve Güneybatı bölgelerinde eğitim kurumlarına yönelik, çocukların ve öğretmenlerin kaçırılmasını da içeren en az 13 şiddet olayı bildirildi ve en az 2 bin 245 okul kapatıldı. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde, doğudaki çatışmalardan en fazla etkilenen iki eyalette 750 bin civarında çocuğun eğitimi aksadı. Binlerce okul saldırıya uğradı, güvensizlik nedeniyle kapanmak zorunda kaldı veya yerinden edilenler için sığınak olarak kullandı.

Olumlu bir gelişme olarak Zambiya'nın ilkokul çağındaki çocuklara yönelik Ücretsiz Eğitim Programı Ocak ayında başladı ve program kapsamında ilave 4 bin 500 öğretmen daha istihdam edildi. Tanzanya'da okullara kayıt ve okur-yazarlık oranlarında genel bir artış ve çocukların okula erişiminin önündeki engellerde azalma kaydedildi. Ancak 2022'de gebe kız çocuklara ve ergen annelere getirilen anaakım okullarda okuma yasağının kaldırılmasına rağmen düşük katılım oranları devam etti.

SAĞLIK HAKKI

Sağlık hizmetine erişim birçok ülkede bir sorun olmayı sürdürdü. Gana Sağlık Hizmetleri, Şubat ayında, 2021 ile 2022 yılları arasında Bawku belediyesinde 27 gebe kadının tıbbi hizmetlere erişememeleri nedeniyle hayatını kaybettiğini açıkladı. Güney Afrika'da Mart ayında ücret anlaşmazlıkları nedeniyle düzenlenen bir grev, Sağlık Bakanı'nın açıkladığına göre sağlık hizmetlerine erişimi engelledi ve dört kişinin ölümüne yol açtı. Kongo, Güney Sudan ve başka ülkelerde ise şigeloz, kolera, tifo ve diğer salgın hastalıklar raporlandı.

ZORLA TAHLİYELER

Devletler kalkınma projeleri adına zorla tahliyeler gerçekleştirmeye devam etti. Benin'de, Cotonou ve Ouidah kentleri arasında kalan sahil şeridindeki turizm projeleri nedeniyle zorla tahliye edilen binlerce kişi yeterli tazminat sağlanmadığından şikayet etti. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin Lualaba eyaletinde, enerji geçiş minerallerine yönelik artan küresel talep sonucunda endüstriyel ölçekli kobalt ve bakır madenlerinin genişlemesi, binlerce kişinin evlerinden ve tarım arazilerinden zorla tahliye edilmesine yol açtı.

Uganda'nın Hoima bölgesinde güvenlik güçleri, Doğu Afrika Ham Petrol Boru Hattı inşaatı için yaklaşık 500 aileyi topraklarından zorla çıkartmak amacıyla şiddet kullandı. Tanzanya'da, özellikle Endulen köyünde en az 67 Maasai yerlisi, Ngorongoro Koruma Alanı'nda, koruma altında bir yaban hayatı alanı kurmak için devam eden zorunlu yer değiştirme planları kapsamında atalarından kalan topraklardan çıkmayı reddettikleri için gözaltına alındı.

Devletler sosyo-ekonomik zorlukları gidermek için derhal harekete geçmeli ve asgari temel yükümlülükleri doğrultusunda halklarının ekonomik ve sosyal haklarını tesis etmek için kaynakları mevcut hale getirmelidir.

ÜLKE İÇİNDE YERİNDEN EDİLEN KİŞİLERİN, MÜLTEÇİLERİN VE GÖÇMENLERİN HAKLARI

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde yaklaşık 7 milyon kişinin ülke içinde yerinden edildiği tahmin edilmektedir. Bu sayı, Afrika'daki en yüksek sayıdır. Ülke, diğer Afrika ülkelerindeki silahlı çatışmalar ve zulümden kaçan 500 bin mülteciyi barındırmaktadır. Ocak ile Ağustos ayları arasında 45 bin civarında kişi, yaklaşık 1,6 milyon mülteciyle Afrika'daki en geniş mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan Uganda dahil komşu ülkelere kaçtı.

Sudan'da 7,1 milyondan fazla kişi ülke içinde yerinden edilmiş durumdaydı. Bu bakımdan Sudan, dünyanın en şiddetli yerinden edilme krizinin yaşandığı ülkeydi. Bunların 4,5 milyonu çatışmaların başladığı Nisan ile Ekim ayları arasında yerinden edilirken, yaklaşık 1,1 milyon Sudanlı ve diğer ülke vatandaşı da komşu ülkelere kaçtı. Ancak bazı ülkeler Sudanlı sığınmacıların girişine izin vermedi. Mısır yetkilileri tüm Sudan uyruklarının Sudan'daki Mısır

Konsolosluğu'ndan giriş vizesi almasını şart koştu ve 16-50 yaşları arasındaki erkek çocuklar ve yetişkin erkeklere ilave bir giriş şartı getirerek güvenlik izni almalarını zorunlu tuttu.

Nijer'de, Cezayir yetkilileri tarafından sınır dışı edilen 9 bin mülteci ve göçmen Ocak ile Nisan ayları arasında Assamaka sınır köyüne ulaştı. Malavi'de polis, yüzlerce mülteciyi başkentteki ev ve işyerlerinde gözaltına alarak Dzaleka mülteci kampına yerleştirdi.

Devletler mültecilere, sığınmacılara ve göçmenlere koruma sağlama yükümlülüklerini yerine getirmeli, bu kapsamda sığınma talep etme hakkına ve geri gönderme yasağına saygı göstermelidir.

AYRIMCILIK

KADINLARIN VE KIZ ÇOCUKLARIN HAKLARI

Sierra Leone'de iki yaşındaki bir kız çocuğun kadın sünnetine maruz bırakıldıktan sonra hayatını kaybetmesi, bu uygulamanın vahim sonuçlarının bir örneği. Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler bölge genelinde devam etti. Zambiya'da 20 ila 24 yaş arası kadınların yaklaşık %29'u 18 yaşından önce evlendirilmişti. Zorla evlendirmeden kaçmak için intihar eden 16 yaşındaki Nazira'nın ölümü, Nijer'de erken evliliklerin sebebiyet verdiği hasarı gözler önüne serdi.

Diğer yandan, bazı olumlu yasal gelişmeler de kaydedildi. Kongo Demokratik Cumhuriyeti, toplumsal cinsiyete dayalı sindirme ve yaftalamayı suç sayan bir yasa çıkarttı. Sierra Leone'de yeni bir yasa, kamu görevlerinin %30'unda kadınları istihdam etme zorunluluğu getirdi. Güney Afrika'da toplumsal cinsiyete dayalı şiddet hakkındaki stratejik bir planın uygulamasını denetleyecek bir birim kurulmasını öngören yasa tasarısı kamuoyunun görüşüne sunuldu.

LGBTİ+ HAKLARI

Bazı ülkeler eşcinsellik karşıtı yasal adımlar attı. Uganda'da "nitelikli eşcinsellik" suçuna ölüm cezası getiren yeni yasanın ardından LGBTİ+'lara karşı şiddet olaylarının arttığı bildirildi. Kenya'da bir milletvekili, onaya dayalı eşcinsel ilişkiyi daha ciddi bir suç haline getirecek bir yasa tasarısı sundu. Gana'da parlamento, eşcinsellik karşıtı bir yasayı onadı. Esvatini'de hükümet, mahkeme kararını hiçe sayarak bir LGBTİ+ örgütünü tescil etmeyi reddetti.

LGBTİ+'ların gözaltına alınması ve tutuklanması yaygındı. Burundi'de Şubat ayında 24 kişi Gitega'da ekonomik kapsayıcılığa dair bir çalıştay sırasında gözaltına alınarak "eşcinsellik" ve "ahlaksızlık" suçlarından yargılandı. Bu kişilerin 18'i Ağustos'ta beraat etti ancak hemen serbest bırakılmadılar; biri, cezaevinde hayatını kaybetti. Nijerya'da 69 erkek hakkında Delta eyaletinde bir eşcinsel nikah töreni düzenledikleri gerekçesiyle kovuşturma başlatılırken, Gombe eyaletinde 59 erkek ve 17 kadın "eşcinsel" doğum günü partisi düzenledikleri iddiasıyla gözaltına alındı.

Eşcinsellik karşıtı söylemler Botsvana, Kamerun, Etiyopya, Kenya, Malavi ve Tanzanya'da yükseldi. Botsvana ve Malavi'de dini gruplar ve hükümet yetkilileri tarafından desteklenen yüzlerce protestocu, onaya dayalı eşcinsel ilişkinin suç olmaktan çıkarılmasına karşı gösteri düzenledi. Kamerun'da yetkililer, medya kuruluşlarını, "eşcinsel pratikleri özendirilen programlar" yayınlamaları halinde kapatmakla tehdit etti. Etiyopya'da sosyal medya fenomenleri, dini liderler ve popüler sanatçılar LGBTİ+'lara karşı çevrimiçi ve çevrimdışı bir kampanya başlattı. Tanzanya'da Eğitim Bakanı, okullarda LGBTİ+ içeriklerine yer veren kitapları yasakladı.

Olumlu birer gelişme Namibiya ve Kenya'da kaydedildi. Yüksek Mahkeme, Namibiya vatandaşlarının eşlerinin ülke dışında yapılan eşcinsel evliliklere dayalı olarak göç statülerini düzenli hale getirebileceğine hükmetti. Kenya Yüksek Mahkemesi ise LGBTİ+'ların örgütlenme özgürlüğü hakkını doğrulayan bir karara imza attı.

ALBİNİZMLİ KİŞİLER

Malavi'de kaçırma girişimleri, fiziksel saldırılar ve mezarların tahrip edilmesi dahil olmak üzere albinizmlı kişilere karşı işlenen suçlar arttı. Angola'da, Albinizmlı Kişilerin İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Ulusal Eylem Planı çıkarıldı.

Devletler kadınlara ve kız çocuklara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı tüm ayrımcılık ve şiddet türleriyle mücadele etmeli, bunların temel sebeplerini ortadan kaldırmalı ve zararlı uygulamalara son verme çabalarını artırmalıdır. Yasama tedbirleri ve suistimal bildirimlerini etkili bir biçimde soruşturmak ve failleri adalet önüne çıkarmak yoluyla LGBTİ+'ların haklarına ilişkin korumaları güçlendirmelidirler.

SAĞLIKLI BİR ÇEVREDE YAŞAMA HAKKI

Birçok ülke, yoğunluğu ve sıklığı iklim değişikliğiyle ilişkilendirilebilecek aşırı hava olaylarından etkilendi. Ancak hükümetler, bölge genelinde yavaş ve hızlı bir biçimde başlayan hava olaylarına müdahale etmek için yeterince hazırlıklı değildi. Şubat ve Mart aylarında, Freddy Kasırgası, Malavi ve Mozambik'te milyonlarca kişiyi etkiledi; Malavi'de 679, Mozambik'te 453 kişinin ölümüne yol açtı. Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Ruanda dahil diğer pek çok ülkede seller can aldı. Eylül'de, ilk Afrika İklim Zirvesi BM İklim Değişikliği 28. Taraflar Konferansı (COP28) müzakereleri öncesinde Afrika'nın ortak tutumu belirlemek için Nairobi'de yapıldı.

Devletler, insanları iklim krizinin riskleri ve etkilerine karşı korumak için acil tedbirler almalı ve aşırı hava olaylarına karşı hazırlıklı olma kapasitelerini güçlendirmelidir. Bu kapsamda, etkili azaltma ve uyum politikaları izlemek ve en fazla ötekileştirilen toplulukların yaşadığı kayıp ve zararları telafi etmek için gelişmiş ülkelerden uluslararası destek ve iklim finansmanı talep etmelidirler.

HAKİKAT, ADALET VE ONARIM HAKKI

Etiyopya hükümetinin onarım ve hesap verebilirlik girişimlerini önlemeye yönelik kötücül adımlarının ardından Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, Tigray bölgesindeki duruma ilişkin Araştırma Komisyonu'nun görevini, Komisyon herhangi bir bulgu yayımlamadan önce erkenden sona erdirdi. Hükümet aynı zamanda BM Uluslararası Etiyopya İnsan Hakları Uzmanları Komisyonu'nu (ICHREE) da hedef aldı ve bunun sonucunda BM İnsan Hakları Konseyi'ndeki üye devletler ICHREE'nin görev süresini uzatma kararı almakta başarısız oldu. Öte yandan, Burundi, 2015'teki darbe girişimine katılmakla suçlanarak gıyabında mahkum edilen bir insan hakları savunucusunun BM İnsan Hakları Komitesi'nde hazır bulunmasına itiraz ederek Komite'deki inceleme oturumunu terk etti. Tanzanya ise UNESCO bünyesinde bir veri toplama heyetinin, Maasai yerlilerine yönelik şiddet içeren zorla tahliye bildirimlerini araştırmak üzere Ngorongoro'yu ziyaret etmesini engelledi.

Bazı ülkeler, uluslararası hukuk suçları ve diğer ciddi insan hakları ihlalleri ve suistimallerinin mağdurları için adalet ve hesap verebilirlik arayışı pahasına da olsa hakikat ve adalet süreçlerini başlattı veya başlatmayı değerlendirdi. Kongo Demokratik Cumhuriyeti hükümeti, Ulusal Geçiş Dönemi Adaleti Politika Taslağı hazırlarken, Etiyopya hükümeti de benzer bir politikanın oluşturulması için istişarelere başladı.

Güney Sudan'da Bakanlar Kurulu, Hakikat, Uzlaşma ve İyileştirme Komisyonu ile Tazminat ve Telafi Kurumu'nun kurulmasını öngören ancak henüz parlamentoda tartışmaya açılmamış olan iki yasa tasarısını onayladı. Diğer yandan, Güney Sudan Karma Mahkemesi'nin kurulmasını engellemeye devam etti. Gambiya'da yetkililer, Yahya Jammeh'in devlet başkanlığı sırasında işlenen ciddi insan hakları ihlallerinin şüpheli faillerini yargılamak üzere bir karma mahkemenin kurulması konusunda uzlaşmaya vardı.

Uluslararası hukuk suçlarının şüpheli faillerinden bazıları gözüaltına alındı. Orta Afrika Cumhuriyeti Özel Ceza Mahkemesi, savaş suçları ve/veya insanlığa karşı işlenen suçlardan sorumlu tutulan dört kişinin yakalandığını duyurdu. İki soykırım şüphelisinin adalet önüne çıkarılması için adımlar atıldı: Fulgence Kayishema, yargılanmak üzere Ruanda'ya iadesine izin veren yeni bir yakalama emriyle yeniden yakalanırken, Théoneste Niyongira Malavi'den Ruanda'ya sınır dışı edildi.

Devletler, uluslararası hukuk suçları ve diğer ciddi insan hakları ihlalleri ve suistimallerine yönelik hızlı, kapsamlı, bağımsız, tarafsız, etkili ve şeffaf soruşturmalar yürütmeli, şüpheli failleri adalet önüne çıkarmalı, mağdurların etkili çözümlere erişimini sağlamalı ve bu yolla cezasızlıkla mücadele çabalarını artırmalıdır.

AMERİKA KİTASI BÖLGESEL DEĞERLENDİRMESİ

Sivil alan Amerika kıtası genelinde daralmaya devam etti ve bu durum son on yıllarda insan haklarında kaydedilen ilerlemeyi tehlikeye attı. İklim adaleti aktivistleri ile topraklarını ve çevreyi korumak için mücadele edenler başta olmak üzere insan hakları savunucuları ve gazeteciler taciz, suçlu sayılma, saldırılar ve cinayetlerin hedefi oldu. Amerika kıtası genelinde çoğu ülkede insan hakları savunucuları için etkili bir biçimde işleyen koruma sistemleri yoktu. Barışçıl protestolar güvenlik güçleri tarafından hukuka aykırı güç kullanımıyla karşılaştı. Yetkililer insanların yaşam, özgürlük, adil yargılanma ve fiziksel bütünlük haklarını ihlal etmeyi sürdürdü ve keyfi gözaltılar yine yaygındı. Bölge genelinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yerleşik olarak sürdü ve yetkililer bu suçlardaki cezasızlığı ortadan kaldırmakta ve kadınları, kız çocukları ve diğer risk altındaki grupları ayrımcılığa ve şiddete karşı korumakta başarısız oldu. Son yıllarda güvenli kurtaja erişimin artırılmasında kaydedilen gelişmeler bölge genelinde, hatta kurtajı suç olmaktan çıkaran ülkelerde bile gerileme gösterdi. LGBTİ+’lar yaygın zulmün yanı sıra yasal tanınmanın önündeki engellerle karşı karşıya kalmaya devam etti. Yerli halklar insan hakları ihlallerinden yine orantısız etkilendi ve ayrımcılığa maruz bırakıldı. Bazı ülkelerde, özellikle geniş çaplı projeler söz konusu olduğunda yerli halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onay hakkı yok sayıldı. Amerika kıtası genelinde yaşanan yıkıcı ekonomik, insani ve siyasi krizler, güvenlik arayışıyla ülkelerini terk eden kişi sayısında büyük bir artışa neden oldu. Birçok ülkede yetkililer mültecilerin ve göçmenlerin haklarını gözetmekte ve korumakta yetersiz kaldı. Ülkeler artan sayıda mülteci ve göçmeni yönetmek için gitgide daha fazla askeri güç kullandı. İnsan hakları ihlalleri ve uluslararası hukuk suçlarında cezasızlık önceki yıllarda olduğu gibi yaygındı, birçok ülke uluslararası denetimden kaçmaya devam etti. Brezilya, Kanada ve ABD, küresel sera gazı emisyonlarında en fazla pay sahibi olan ülkeler arasındaydı. Bölgede fosil yakıt çıkarma ve üretiminin genişlemesi küresel iklim hedeflerini tehdit etti. Devletler, tüm fosil yakıtların kullanımı ve üretimini ve fosil yakıt teşviklerini hızlı ve adil bir biçimde aşamalı olarak sonlandırma taahhüdünde bulunmadı. Ancak her şey bitmiş değildi. Bu kasvetli görünüme rağmen, kıta genelinde insan hakları savunucuları ve insan haklarının korunması için mücadele eden diğer kişiler, artan sıkıntılara rağmen bölgeyi herkes için daha adil ve eşit hale getirecek yapısal değişimler sağlamak adına mücadele etmekte vazgeçmedi.

İFADE, ÖRGÜTLENME VE BARIŞÇIL TOPLANMA HAKKI

Sivil alan Amerika genelinde kaygı verici bir hızla daralmaya devam etti. İfade özgürlüğünün halihazırda tehdit altında olduğu El Salvador, Nikaragua ve Venezuela gibi ülkelerde hükümetler muhalifleri susturmak için sivil toplum gruplarına karşı başkaca yasal ve kurumsal tedbirler aldı. Ağustos 2022 ile Eylül 2023 arasında Nikaragua, 2 binden fazla sivil toplum örgütünün yasal statüsünü kaldırarak, 2018’den sonra yasal statüsü iptal edilen sivil toplum örgütü sayısını 3 bin 394’e çıkardı. Ağustos’ta, Nikaragua’daki Orta Amerikan Üniversitesi “terör yuvası” olmakla suçlanarak kapatıldı ve Kızılhaç’ın da aralarında bulunduğu kuruluşlara ait mülklere el konuldu. Küba’da, Mayıs’ta çıkarılan yeni bir yasa hükümete, telekomünikasyon sağlayıcılara, kamu düzeni ve ahlakına aykırı addedilen bilgileri paylaşan kullanıcılara hizmet sağlamayı durdurma talimatı verme yetkisi tanıdı.

El Salvador'da Mart 2022'de ilan edilen olağanüstü hâl koşullarında ülkedeki durum devamlı kötüye gittiği için 2023'te protestolar arttı. Toplumsal hoşnutsuzlukların bu meşru ifadelerine karşı yetkililerin yaftalama, tehdit, düzenleyicileri aşırı sıkı bir gözetim altında tutma ve dolaşım kısıtlamalarını da içeren engelleyici tavrı, insanların örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüklerini ihlal etti.

Arjantin, Bolivya, Küba, El Salvador, Haiti, Paraguay, Peru, Porto Riko ve Venezuela gibi ülkelerde yetkililer kamusal protestolara baskıyla karşılık verdi. Bolivya'da Kamu Denetçiliği Kurumu, polis'in Ocak ayında Santa Cruz valisinin gözaltına alınmasının ardından düzenlenen bir dizi protestoya karşı pek çok vakada aşırı güç kullandığını bildirdi.

Arjantin, Kanada, Küba, Meksika, Porto Riko ve ABD'de hükümetler barışçıl protestocular hakkında dava açtı. Şili'de güç kullanımıyla ilgili yasal yükümlülükleri azaltan yasalar çıkarıldı. ABD'de 16 eyalet, protesto hakkını sınırlandırmayı öngören yasa teklifleri sundu. Kuzey Karolina eyaleti, halihazırdaki "ısyan" suçları ve boru hatları yakınında gerçekleştirilen protestolar için öngörülen cezaları artırdı.

Amerika kıtası gazeteciler için tehlikeli bir yer olmaya devam etti. Arjantin, Kolombiya, Küba, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Meksika, Paraguay ve Venezuela'da medya çalışanları tehdit edildi, taciz edildi, öldürüldü ve hukuksuz olarak gözetim altına alındı. Dominik Cumhuriyeti'nde kanıtlar, yolsuzluk ve cezasızlık sorunlarıyla ilgili haber yapan ünlü gazeteci Nuria Piera'nın 2020 ve 2021'de, cihazlara sınırsız erişim sağlayan NSO Group üretimi Pegasus casus yazılımıyla hedef alındığını gösterdi. Yetkililer, gözetimdeki sorumluluklarını reddetti. Article 19 örgütünün verilerine göre, Meksika'da en az beş gazeteci gazetecilik faaliyetleri nedeniyle öldürüldü.

Devletler ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarını engelleyen yasa ve uygulamaları yürürlükten kaldırmalıdır. İnsanların görüşlerini ifade etme haklarını etkili bir biçimde korumak ve gazetecilerin çalışmalarını güvence altına almak için ilave tedbirler almalıdırlar.

İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI

Amerika kıtası insan hakları savunucuları için dünyanın en tehlikeli bölgelerinden biri olmaya devam etti. Toprakları ve çevreyi korumaya çalışan savunucular Bolivya, Brezilya, Kanada, Kolombiya, Ekvador, El Salvador, Honduras ve Meksika gibi ülkelerde artan risklerle karşı karşıya kaldı. Siyah, yerli ve kadın insan hakları savunucuları özellikle risk altındaydı. Brezilya, Kanada, Kolombiya, Küba, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Meksika, Nikaragua, Peru ve Venezuela'nın da aralarında bulunduğu ülkelerde devletler ve devlet dışı aktörler insan hakları savunucularını önemli ve meşru çalışmalarını yürütmekten alıkoymak için taciz, yaftalama, suçlu haline getirme ve öldürme dahil çok çeşitli yöntemlere başvurdu. Justiča Global örgütünün açıkladığına göre Brezilya'da son dört yılda her ay ortalama üç savunucu öldürüldü. Global Witness verilerine göre Honduras, dünyada kişi başına en yüksek sayıda insan hakları savunucusunun öldürüldüğü ülkeydi. Temmuz'da Honduras'ta Guapinol topluluğunun bir üyesi, ailesinden iki kişinin öldürülmesinden altı ay sonra gün ortasında vurularak öldürüldü. Bu kişiler, geçim kaynaklarının bağlı olduğu nehri korumak için bir maden şirketine karşı kampanya yürütüyordu. Cinayetler yıl sonunda hâlâ cezalandırılmamıştı.

Amerika genelindeki birçok ülkede insan hakları savunucuları için etkili bir biçimde işleyen koruma sistemleri olmamasına rağmen Kolombiya bazı iyileşme işaretleri gösterdi. Kolombiya İçişleri Bakanlığı, taban örgütleri ve topluluklarından gelen insan hakları savunucularını yönelik toplu koruma programlarının, arazi ve toprakları savunanları içerecek şekilde güçlendirileceğini açıkladı.

Devletler, etkili koruma programları hazırlayarak veya var olanları geliştirerek insan hakları savunucularının çalışmalarını güvenli bir biçimde yürütebilmesini ve aktivistlere yönelik saldırıların şüpheli faillerinin adalet önüne çıkarılmasını sağlamalıdır.

KEYFİ GÖZALTI VE HAKSIZ YARGILAMALAR

Keyfi gözaltılar bölge genelinde yaygın olarak devam etti. Küba, El Salvador, Nikaragua ve Venezuela gibi ülkelerde yetkililer insanların özgürlük, adil yargılanma ve fiziksel bütünlük haklarını ihlal etmeyi sürdürdü. ABD’de gözaltıların büyük bir kısmı ayrımcı eğilimler taşıyordu.

El Salvador’da, Mart 2022’de olağanüstü hâl döneminin başlangıcından sonra 73 binin üzerinde keyfi gözaltı vakası kaydedildi. Gözaltına alınanların çoğuna, çete faaliyeti ve üyeliğiyle ilişkilendirilen “yasadsız örgüt” suçları isnat edildi. Bu gözaltılar, yargı kararlarının olmaması ve vakalara bakan hakimlerin kimliklerinin gizlenmesi yoluyla yargı süreci güvencelerini ihlal etti.

El Salvador, Meksika, Nikaragua ve Venezuela gibi ülkelerde gözaltına alınan kişiler genellikle işkence ve kötü muameleye maruz bırakıldı ve bazı durumlarda zorla kaybedildi. Venezuela’da sivil toplum örgütlerinin verilerine göre, 2014 ile 2023 yılları arasında 15 bin 700 civarında keyfi gözaltı gerçekleştirildi ve yaklaşık 280 kişi siyasi gerekçelerle alıkonuldu. Öğrenci ve müzisyen John Alvarez Ağustos’ta gözaltına alındı ve bir sonraki günün öğle saatlerine kadar hiç kimseye görüştürülmedi. Gözaltı sürecinde işkenceye maruz bırakıldı ve polis memurlarının kaydettiği bir videoda bir sendika başkanını ve bir gazeteciyi ele vermeye zorlandı. Alvarez Aralık’ta serbest bırakıldı.

Bolivya, Küba, El Salvador, Nikaragua, ABD ve Venezuela’nın da aralarında bulunduğu pek çok ülkede adil yargılanma haklarına saygı gösterilmedi. 30 Müslüman erkek, Küba’nın Guantanamo Körfezi’ndeki ABD deniz üssünde bulunan bir gözaltı merkezinde, uluslararası hukuk ihlal edilerek keyfi ve süresiz olarak tutuklu kalmaya devam etti. ABD Yüksek Mahkemesi’nin 2008’de bu kişilerin ihzar müzakeresi (*habeas corpus*) hakları olduğuna hükmetmesine rağmen duruşmaya çıkarılmadan alıkonulmaya devam ettiler.

Devletler adil yargılanma haklarını güvence altına almalı ve adalet sistemini kötüye kullanmaktan kaçınmalıdır. Keyfi olarak gözaltında tutulan kişilerin telafi haklarının gereğini yerine getirmelidirler.

AŞIRI VE GEREKSİZ GÜÇ KULLANIMI

Arjantin, Brezilya, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Honduras, Meksika, Peru, Porto Riko ve ABD başta olmak üzere bölge genelinde kolluk kuvvetlerinin öldürücü güç dahil aşırı ve gereksiz güç kullanımı yaygındı. Birçok vakada, ırkçı önyargılarla orantısız güç kullanıldı. Brezilya’da hükümetin, vücut kameralarının kullanımı dahil polis şiddetini azaltmak için gerekli tedbirleri göz ardı etmeye devam etmesi sonucunda Temmuz ile Eylül ayları arasında Bahia, Rio de Janeiro ve Sao Paulo eyaletlerinde en az 394 kişi polis operasyonlarında öldürüldü. Medya kaynaklarına göre, 2023’te ABD’de en az bin 153 kişi polis tarafından öldürüldü. Peru’da devlet, ülke çapında düzenlenen protestolara öldürücü güç kullanımı ve öldürücü olmayan gücün aşırı kullanımıyla karşılık verdi. Güç kullanımı özellikle yerli halkları hedef alan ırkçı önyargılar içeriyordu. İki aydan kısa süre içinde protestolar bağlamında 49 sivil ve bir polis memuru öldürüldü, yüzlerce kişi de yaralandı. Ölüm vakalarının en az 20’si yargısız infaz olarak değerlendirilebilirdi.

Şili ve Kolombiya’da polis teşkilatında yapılan reformlar karışık sonuçlar verdi. Kolombiya’da yetkililer, polis gücünün yapısı ve işleyişini bazı yönleriyle değiştirmek için düzenleyici girişimlerde bulundu. Bunun bir parçası olarak protestolar sırasındaki güç kullanımı hakkında yeni bir kılavuz yayımlandı. Kapsamlı polis reformu ise henüz gerçekleştirilmedi.

Olağanüstü hâl döneminin devam ettiği El Salvador ve Honduras dahil bazı ülkelerde güvenliği askerleştirilmesine devam edildi. Ekvador ve Meksika, kamu güvenliğiyle ilgili görevlerde silahlı kuvvetlerin kullanılmasına izin veren yasal çerçevelerini genişletti.

Yetkililer, kolluk kuvvetlerinin, güç kullanımı dahil tüm hususlarda uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarına uymasını sağlamalıdır. İnsan hakları ihlallerinin şüpheli faillerini yargı önüne çıkarmalıdır.

KADINLARIN VE KIZ ÇOCUKLARIN HAKLARI

Kadın cinayetleri dahil toplumsal cinsiyete dayalı yerleşik şiddet bölge genelinde norm olmaya devam etti ve yetkililer bu suçlardaki cezasızlığı ortadan kaldırmakta sistematik bir başarısızlık sergiledi. Meksika'da, Ulusal Kamu Güvenliği Sistemi İdari Sekreterliği'nin (SESNSP) verilerine göre, her gün ortalama dokuz kadın öldürüldü ve vakaların çoğu etkili bir biçimde çözülmedi. Kanada'da BM, kaybolan veya öldürülen yerli kadınların ve kız çocukların sayısında artış kaydetti ve boru hattı inşaatları yakınında yaşayan yerli kadınlar, kız çocuklar ve 'iki ruhlular' (Amerikan Yerlilerinde kadın ve erkek cinsiyet özelliklerini aynı anda barındıran kişiler için kullanılan cinsiyet kimliği), lezbiyen, gey, biseksüel, trans, queer, cinsiyetini sorgulayan, interseks ve biseksüellere (2SLGBTQQIA+) karşı yüksek oranda cinsel saldırı ve sömürü vakaları raporladı.

Cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına erişim, 2020'de kürtajın yasallaştırıldığı Arjantin ve 2022'de suç olmaktan çıkarıldığı Kolombiya dahil bölge genelinde aşırı zor olmaya devam etti. El Salvador'da kürtaj tamamen yasak olmayı sürdürdü ve en az 21 kadın obstetrik acil durumlar nedeniyle suçlamalarla karşı karşıya kaldı. Şili, kürtajı suç olmaktan tamamen çıkartacak bir yasal çerçeve oluşturmak ve güvenli kürtaj hizmetlerine eşit ve engelsiz erişimi sağlamak konusunda ilerleme kaydedemedi. Brezilya'da kürtaj suç olmaya devam etti ve Sağlık Bakanlığı'nın açıkladığına göre, Temmuz ayına kadar en az 19 kişi güvensiz koşullarda kürtaj nedeniyle hayatını kaybetti. Eylül'de, gebeliğin ilk 12 haftasında kürtajın suç olmaktan çıkarılması için Federal Yüksek Mahkeme'de dava açıldı ancak oylama ertelendi.

Bazı ülkelerde, kürtaja erişimin önündeki engeller arttı. 2022'de ABD Yüksek Mahkemesi'nin kürtaj hakkına yönelik federal korumaları kaldıran kararının ardından 15 eyalet kürtajı tamamen veya son derece istisnai durumlar dışında yasakladı. Yasaklar, Siyahları ve ırk ayrımcılığına maruz bırakılan diğer grupları orantısız etkilemeye devam etti.

Tüm bunlara rağmen bazı ilerlemeler de kaydedildi. Honduras'ta kürtaj yasağı yürürlükte kaldı ancak hükümet acil doğum kontrol haplarının kullanımı ve satışıyla ilgili 14 yıllık yasağa son verdi. Meksika'da Yüksek Mahkeme, kürtajın suç sayılmasının ve kürtaj yapan veya yapılmasına yardım eden sağlık personelinin görevden uzaklaştırılmasının anayasaya aykırı olduğuna hükmetti.

Yetkililer, kadınlara ve kız çocuklara yönelik şiddet suçlarında cezasızlığa son vermelidir. Güvenli kürtaja ve kapsamlı cinsellik eğitimi dahil diğer cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına erişimi güvence altına almalıdırlar.

LGBTİ+ HAKLARI

LGBTİ+'lar Arjantin, Brezilya, Kanada, Kolombiya, Guatemala, Honduras, Paraguay, Peru, Porto Riko ve ABD'nin de aralarında bulunduğu ülkelerde yaygın taciz, ayrımcılık, tehditler, şiddetli saldırılar ve cinayetlerle karşı karşıya kalmaya devam etti ve cinsiyet kimliklerinin yasal olarak tanınmasının önündeki engeller kaldırılmadı. Çoğu vakada cezasızlık kaideydi.

Eşcinsel evliliğin yasak olduğu Guatemala'da, Ulusal LGBTIQ+ İnsan Hakları Gözlemevi'nin bildirdiğine göre en az 34 kişi cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği nedeniyle öldürüldü. Brezilya, üst üste 14. yılda da dünyada en yüksek sayıda transin öldürüldüğü ülke oldu.

Peru'da, LGBTİ+'lara yönelik şiddet ve cinayete ilişkin çok sayıda ihbara rağmen nefret suçlarıyla ilgili hâlâ resmi bir kayıt yoktu. Paraguay'da yargı, transların, isimlerinin cinsiyet kimliklerine uygun olarak değiştirilmesi talebiyle açtığı beş davayı reddetti. ABD'de eyalet düzeyinde LGBTİ+ karşıtı yasaların çıkarılmasında önemli oranda artış kaydedildi. ABD'de LGBTİ+ yetişkinlerin yalnızca %54'ü cinsel yönelim ile cinsiyet kimliği ve ifadesini de kapsayan nefret suçu yasalarına sahip eyaletlerde yaşıyordu.

Nisan'da, Arjantin'de 40 yaşındaki trans kadın Sofía Inés Fernández, Buenos Aires'in Derqui şehrinde hırsızlık suçlamasıyla gözaltına alındığı polis merkezinde bir hücrede ölü bulundu. Suçlanan polis memurları Fernández'in intihar ettiğini öne sürdü; ancak yapılan ön otopside ölüm sebebinin boğulma olduğu ortaya çıktı.

Bu iç karartıcı tabloya rağmen bazı ilerlemeler de kaydedildi. Meksika'da, tamamı medeni yasaların henüz değiştirmemiş olsa da 32 eyaletin tümünde eşcinsel evliliğe izin verildi. Nisan'da Kolombiya'da bir kişi ilk kez non-binary kimliğine uygun üniversite diploması aldı.

Yetkililer, ihlal bildirimlerini etkili bir biçimde soruşturmak ve faileri adalet önüne çıkarmak da dahil LGBTİ+'lara yönelik korumaları güçlendirmelidir.

YERLİ HALKLARIN HAKLARI

Tarihsel olarak ırksal ayrımcılık ve ötekileştirilmeye maruz bırakılan yerli halklar, insan hakları ihlallerinden orantısız etkilenmeye devam etti. Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA) verilerine göre, Kolombiya'da 2023'te yerinden edilenlerin %45'ini Afrika kökenliler, %32'sini ise yerli halklar oluşturuyordu. Brezilya'da, Yerli Halklar Bakanı olarak göreve getirilen ilk yerli kadın olan Sônia Guajajara, büyük oranda Amazon bölgesindeki yasadışı madencilik faaliyetlerinden kaynaklanan yetersiz beslenme, kirlilik ve cinsel şiddet sorunlarıyla karşı karşıya kalan Yanomami halkına destek sağlanmadığı için ulusal halk sağlığı acil durumu ilan etti.

Arjantin, Kanada, Ekvador ve Venezuela gibi ülkelerde, özellikle geniş çaplı ekonomi projeleri söz konusu olduğunda özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onay hakkı göz ardı edildi. Kanada'da hükümetin Haziran'da açıkladığı, Yerli Halkların Haklarına İlişkin BM Bildirgesi için Ulusal Eylem Planı, hesap verebilirlik mekanizmalarını ve özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onayı içermiyordu. Çok sayıda Wet'suwet'en toprakları savunucusu, bölgelerini bir boru hattı inşaatına karşı korudukları için Mayıs ve Ekim aylarında duruşmaya çıkarıldı. Biri, Kasım'da beraat etti; diğerlerinin davaları ise henüz sonuçlanmadı ve suçlu bulunmaları halinde hapis cezaları alabilirler.

Arazi kullanım ve mülkiyet hakkı sorunları birçok ülkede çözümsüz kaldı. Paraguay'da Avá Guaraní Paranaense halkından Tekoha Sauce yerli topluluğu, hidroelektrik enerji şirketi Itaipú Binacional tarafından el konulan atalarından kalma topraklarının iadesini bekliyordu. Şirket, topluluğun tarihsel topraklarının başka bir bölgesinden çıkarılmasına yönelik tahliye emrini reddeden mahkeme kararına itiraz etti.

Devletler, yerli halkların toprakları ve kaynaklarının mülkiyetine ve kontrolüne sahip olmalarını sağlamalıdır. Yerli halklara yönelik şiddete son verecek politikalar uygulamalı ve maruz bırakıldıkları insan hakları ihlallerine karşılık adalet, hakikat ve onarım sağlamalıdır.

MÜLTECİLERİN VE GÖÇMENLERİN HAKLARI

Amerika kıtası genelinde yıkıcı boyutlardaki siyasi, insani ve ekonomik krizler, güvenlik arayışıyla ülkesini terk eden ve süreç içinde insan hakları ihlalleriyle karşılaşan kişi sayısını sistematik olarak artırdı. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) açıkladığı sayılara göre, yıl sonuna kadar 7,72 milyonun üzerinde Venezuelalı ülkeyi terk etti. Panama'da

yetkililer, 520 bin kişinin Darien Gap olarak bilinen bölge üzerinden Kolombiya-Panama sınırını geçtiğini ve bunun 2022'deki toplam sayının iki katından fazla olduğunu bildirdi. ABD veya Kanada'ya ulaşmak amacıyla Meksika'ya gelen göçmen, sığınmacı ve mülteci sayısında da büyük bir artış yaşandı.

Şili, Kolombiya, Ekvador, Meksika, Peru ve ABD gibi birçok ülkede yetkililer, sığınma talep etme hakkının engellenmesi dahil, göçmen ve mültecilerin haklarını gözetmekte ve korumakta başarısız oldu. ABD, 42. Madde olarak bilinen göç yasasının kaldırılmasının ardından, ABD-Meksika sınırında sığınmaya erişimi son derece zorlaştıran yeni göç tedbirleri uyguladı. Çoğu vakada uygunsuzluk varsayımında bulunulması ve sınırlı randevu veren bir mobil uygulamayı kullanma zorunluluğu getirilmesi buna dahildi. Bunun sonucunda çok sayıda sığınmacı sınırlarda, insanlık dışı koşullarda mahsur kaldı ve şiddet ve diğer suistimallere maruz bırakıldı.

ABD yönetimi, Haiti, Honduras, Nepal, Nikaragua, Somali, Güney Sudan, Sudan, Ukrayna, Venezuela ve Yemen vatandaşlarının yararlandığı Geçici Koruma Statüsü'nün süresini uzatarak bu kişilere çalışma izni ve ABD'den sınır dışı edilmeye karşı koruma sağladı. Kübalılar, Haitililer, Nikaragualılar ve Venezuelalılar için her ay bu ülkelerden gelen 30 bin kişiye ABD merkezli sponsorlarla ABD'ye giriş izni veren bir seyahat belgesi süreci başlatıldı.

ABD yetkilileri, güvenlik arayışındaki insanları alıkoymak için özel cezaevleri kullanmaya ve göçmenleri keyfi olarak toplu halde gözaltında tutmaya devam etti. Kanada'da Ontario, Quebec, Saskatchewan ve New Brunswick eyaletleri Kanada Sınır Hizmetleri Ajansı ile göçmen gözaltı anlaşmalarını sonlandırdıklarını açıklayarak, Temmuz 2024 itibarıyla kişileri yalnızca göç sebebiyle gözaltında tutmamayı taahhüt eden British Columbia, Alberta, Manitoba ve Nova Scotia eyaletlerinin izinden gitti. Göçmenler ve sığınmacılar için alıkonulma koşullarının bilhassa kötü olduğu Meksika'da, Yüksek Mahkeme, Mart ayında verdiği çığır açıcı bir kararla, göçmen gözaltı merkezlerinde azami gözaltı süresinin 36 saat olduğuna ve bu sürenin sonunda yetkililerin göçmen ve sığınmacıları serbest bırakmaktan yükümlü olduğuna hükmetti.

Topraklarına ulaşan artan sayıdaki göçmen ve mültecinin yönetiminde ordunun görevlendirilmesi bölge geneline yayılan bir uygulamaya haline geldi. Şubat'ta, Şili'de hükümet, güvenlik arayışındaki insanların düzensiz girişini önlemek için Bolivya ve Peru sınırlarında ordu birlikleri konuşlandırdı, bundan en çok Venezuelalılar etkilendi.

Şili, Kolombiya, Ekvador ve Peru'daki Venezuelalılar sığınma prosedürüne ve diğer geçici ve tamamlayıcı koruma programlarına erişimde ciddi engellerle karşılaştı. Bunun sonucunda, birçoğu, statülerini düzenli hale getiremedi ve sağlık hizmetleri dahil temel hizmetlerden yararlanamadı. Yetkililer, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunda özel risk altında bulunan Venezuelalı kadınları korumakta yetersiz kaldı. Birçok kadın korku, güvensizlik ve yanlış bilgilendirme nedeniyle şiddeti bildirmede ve düzenli statüleri olmadığı için hizmetlere erişemedi.

Dominik Cumhuriyeti'nde Haitililere ve Haiti kökenlilere yönelik ayrımcılık ve Siyah karşıtı ırkçılık devam etti ve göçmenleri, sığınmacıları, mültecileri, kadınları ve kız çocukları ve LGBTI+ları özel risk altına soktu. Göç yetkilileri ve kolluk görevlileri, Haitili kadınları ve kız çocukları keyfi olarak gözaltına alıp sınır dışı etmek için ayrımcı aramalar gerçekleştirmek üzere hastanelere baskın düzenledi.

Yetkililer hukuka aykırı sınır dışı işlemlerine acilen son vermeli, geri gönderme yasağına uymalı ve mültecileri ve göçmenleri gözaltına almaktan kaçınmalıdır. Devletler aynı zamanda, kitlesel insan hakları ihlallerinden kaçınarak başta olmak üzere herkesin sığınma başvurusunda bulunabilmesini ve adil ve etkili sığınma prosedürüne erişebilmesini güvence altına almalı ve mültecilere hakları olan korumayı sağlamalıdır. Ayrıca, göçmenlere, mültecilere ve sığınmacılara yönelik ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla mücadele etmelidirler.

HAKİKAT, ADALET VE ONARIM HAKKI

Bolivia, Brezilya, Şili, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Haiti, Meksika, Nikaragua, Peru, Uruguay ve Venezuela gibi ülkelerde, uluslararası hukuk suçlarını içeren insan hakları ihlallerinde cezasızlık norm olmaya devam etti, bazı ülkelerde ise belli ölçüde ilerleme kaydedildi.

Ekim'de Bolivia'da, Bolivia Hakkında Disiplinlerarası Bağımsız Uzmanlar Grubu, 2019'daki siyasi kriz bağlamında işlenen insan hakları ihlallerine ilişkin soruşturmada çok sınırlı ilerleme kaydedildiğini bildirdi. Bu dönemde 37 kişi ölmüş, yüzlerce kişi ise güvenlik güçleri tarafından yarananmıştı. Brezilya'da da polislin öldürme olaylarına ilişkin soruşturmalar etkisizdi. Aktivist Pedro Henrique Cruz'un 2018'de Bahia eyaletindeki Tucano'da öldürülmesinde sorumluluğu işaret edilen üç polis memuru hâlâ yargılanmadı ve annesi Anna Maria, tehditler ve sindirme girişimleriyle karşı karşıya kalmaya devam etti. Şili'de, 2019'daki toplumsal ayaklanma sırasında işlenen insan hakları ihlallerinin çoğu cezasız kaldı. Şili Başsavcılığı'nın açıkladığına göre, o dönemdeki ihlallerden etkilenenlerin yaptığı 10 bin 142 başvurudan sadece 127'si işleme alındı. Başvurular sonucunda 38 mahkumiyet ve 17 beraat kararı verildi.

Ekvador'da güvenlik güçlerinin 2019 ve 2022'deki protestolar bağlamında işlediği insan hakları ihlalleri yine cezasız bırakıldı. Haziran'da çıkarılan 755 Sayılı Kanun Hükümünde Kararname ile bir kişinin yarananmasına, zarar görmesine veya ölümüne sebebiyet verdiğinden şüphe edilen kolluk görevlilerinin ancak yargılanıp mahkum edildikten sonra yakalanabileceği veya görevden alınabileceği kararlaştırıldı. Kolombiya'da, 2016'daki Barış Anlaşması'nın uygulanmasında Haziran'a kadar sınırlı ilerleme kaydedilmişti.

Haziran'da, UCM Ön Yargılama Dairesi, Savcılığa, Venezuela'da insanlığa karşı işlenen suçlara ilişkin soruşturmasına devam etme izni verdi. Arjantin'de bir federal savcı, evrensel yargı yetkisi uyarınca Venezuela'da insanlığa karşı işlenen suçlar hakkında soruşturma başlattı.

Tüm bunların yanı sıra, Arjantin ve Şili dahil bazı ülkelerde adalet, hakikat ve onarım süreçleri ilerleyebildi. Arjantin'de 1976-1983 askeri rejimi sırasında insanlığa karşı işlenen suçlar hakkındaki davalar olağan sivil mahkemelerde görülmeye devam etti. Şili'de Augusto Pinochet (1973-1990) yönetimi sırasında kaybedilen kişiler için ulusal arama planı sunuldu; ancak plan henüz uygulanmadı. Hükümet ayrıca bu dönemle ilgili hafıza mekanlarının korunması için Ulusal Hafıza ve Miras Politikası açıkladı.

Devletler cezasızlığa karşı kararlılıkla mücadele etmeli ve hakikat, adalet ve onarımları güvence altına almalıdır.

SAĞLIKLI BİR ÇEVREDE YAŞAMA HAKKI

Arjantin, Bolivia, Brezilya, Kanada, Ekvador, Meksika, Peru ve ABD başta olmak üzere kıta genelinde devletler, insanların sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını tesis etmek ve iklim krizinin insan hakları üzerindeki etkilerini hafifletmek için yeterli ve etkili tedbirler almakta başarısız oldu. Bu durum, yerli halkları, maden çıkarma projeleri yakınında yaşayan çit hattı topluluklarını ve çevresel tahribata karşı tamamen savunmasız olan diğer ötekileştirilen grupları orantısız etkileyen geniş çaplı çıkarma projeleri bağlamında bilhassa belirgindi. Bolivia'nın orman örtüsünü koruma taahhüdüne rağmen, insan hakları savunucuları, yıl sonuna doğru iklim değişikliğinin de şiddetlendirdiği yoğun orman yangınları dönemini önlemek için yeterli tedbir alınmadığına dikkat çekti.

Many countries criminalized people, including Indigenous Peoples, who had actively protested extractive development projects that had a negative impact on the environment and vulnerable carbon sinks.

Birçok ülke, çevre ve hassas karbon yutakları üzerinde olumsuz etkileri olan maden çıkarma projelerini etkin bir biçimde protesto eden yerli halklar dahil kişileri kriminalize etti.

2023'te küresel sıcaklıklar ve sera gazı emisyonları rekor seviyelere ulaştı. Amerika ülkelerinin sorumlulukları önemli oranda değişiklik gösterse de Brezilya, Kanada ve ABD, sera gazı emisyonlarında bölgesel ve küresel olarak en çok payı olan ülkelerdendi. Bölgede fosil yakıt çıkarma ve ham petrol çıkarımı kapsamında gaz yakmayı içeren projelerin genişletilmesi, ayrıca fosil yakıt teşviklerinin sürdürülmesi, Paris Anlaşması'nda belirlenen küresel iklim hedeflerini tehdit etti. Bölge devletleri, tüm fosil yakıtların kullanımı ve üretimi ile her türde fosil yakıt teşviklerini hızlı ve adil bir biçimde aşamalı olarak sonlandırmayı taahhüt etmekte başarısız oldu.

Yetkililer, bölgesel çapta iklim adımları geliştirerek iklim krizinin insan hakları üzerindeki etkilerini acilen ortadan kaldırmalıdır. Bölgedeki sanayileşmiş ve karbon salımı yüksek olan diğer ülkeler, fosil yakıt üretimi artışı ve teşviklerine son vermek de dahil olmak üzere iklim değişikliğinin etkilerini azaltma çabalarına öncülük etmelidir. Devletler aynı zamanda iklim adaleti ve çevre hakları için mücadele eden yerli halkların ve insan hakları savunucularının korunmasını sağlamalıdır. Bölgedeki gelişmiş devletler, gelişmekte olan düşük gelirli ülkelerin azaltma ve uyum stratejilerini desteklemeye yönelik iklim finansmanını da acilen artırmalı ve kayıp ve zararlar için ilave tahsisli fon sağlamayı taahhüt etmelidirler.

EKONOMİK VE SOSYAL HAKLAR

Bölgede Covid-19 pandemisi döneminde oldukça artan yoksulluk ve aşırı yoksulluk oranları 2023'te pandemi öncesi seviyelere geriledi; ancak ülkeler, 2030'a kadar yoksulluğu ortadan kaldırma hedefine ulaşmak için gerekli adımları atmakta yine başarısız oldu. Latin Amerika'da nüfusun yaklaşık %30'u (183 milyon kişi) yoksulluk içinde, %11,4'ü ise (72 milyon kişi) aşırı yoksulluk içinde yaşamaya devam etti. Toplam gelirin %34'ünün nüfusun en zengin %10'unda toplandığı Latin Amerika'da eşitsizlik, ülkelerin kapsayıcı büyüme ve kalkınmayı desteklemesinin önündeki en büyük engel olmayı sürdürdü.

Devletler, yoksulluk ve eşitsizlikle baş etmek ve sağlık, eğitim, barınma ve sosyal güvenlik hakları ile temel hizmet ve ürünlere erişim haklarıyla ilgili insan hakları yükümlüklerini yerine getirdiklerinden emin olmak için mali ve bütçesel anlamda güçlü tedbirler almalıdır.

ASYA-PASİFİK BÖLGESEL DEĞERLENDİRMESİ

Bazı ülkelerde kadın ve LGBTİ+ haklarında mütevazı kazanımlar elde edildi. Tayland'da işkence ve zorla kaybetmeyi suç haline getiren yeni bir yasa çıkarıldı ve Malezya'da zorunlu ölüm cezası kaldırıldı. Buna karşın, Asya-Pasifik bölgesinde insan haklarının genel durumu zayıf kaldı.

Myanmar'da şiddetlenen silahlı çatışmalar daha fazla sivil can kaybı ve yerinden edilmeye yol açtı. Afganistan'da Taliban, özellikle kadınlara ve kız çocuklara yönelik baskılarını artırdı. Ancak birçok ülke ve bölgede ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaların daha da sıkılaştırılması sonucu muhalefete karşı artan tahammülsüzlük bölge genelinde belirgindi. İnsan hakları savunucuları, siyasi aktivistler ve gazeteciler dahil hükümetlerin politikalarını ve eylemlerini eleştirenler keyfi olarak gözaltına alındı ve tutuklandı, adaletsizliğe karşı protestolara genellikle hukuksuz ve bazı durumlarda öldürücü güçle yanıt verildi.

Dini ve etnik azınlıklar ve sözde alt kastlar, kadınlar ve kız çocuklar, LGBTİ+'lar ve yerli halklara yönelik uzun vadeli ayrımcılık türleri devam etti. Bu ve ötekileştirilen diğer gruplara mensup kişiler, ekonomik kriz yaşayan ülkelerde bilhassa ağır darbe aldı ve iklim değişikliği kaynaklı hava olaylarının genellikle ölümcül sonuçlarından ilk etkilenenlerden oldu. Buna rağmen, bölge genelinde devletler, karbon emisyonlarını azaltmak ve etkili koruma ve uyum tedbirleri almak için etkili adımlar atmakta yetersiz kaldı.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Birçok hükümet medya, insan hakları savunucuları, muhalefet partileri, hükümeti eleştirenler ve diğer kişilere yönelik baskıları artırdığı için ifade özgürlüğü tehdit altında olmaya devam etti.

Bazı ülkeler halihazırdaki aşırı sert kısıtlamaları sürdürdü veya artırdı. Afganistan'da gazeteciler ve diğer medya çalışanları taciz ve keyfi gözaltılara maruz bırakılanlar arasındaydı ve daha fazla medya kuruluşu kapatıldı ya da kapılarını kapatmaya zorlandı. Myanmar'da gazeteciler, haksız yargılamaların ardından uzun süreli hapis cezasına mahkum edilenler arasında yer aldı. Kuzey Kore'de devletin sivil alan üzerindeki mutlak denetiminde hiçbir gevşeme olmadı ve hükümeti eleştiren veya "tepkisel" ideolojilerle hareket eden herkese ağır cezalar verildi.

Diğer ülkelerde hükümetlerin muhalif sesleri susturma çabaları çeşitli biçimlerde ortaya çıktı. Bangladeş, Çin, Hindistan, Pakistan, Papua Yeni Gine ve Singapur'da ifade özgürlüğünü kısıtlayan yeni yasalar veya yönetmelikler yürürlüğe girdi. Fiji'de göreve yeni başlayan hükümet medya özgürlüklerini kısıtlayan bir yasayı iptal etti ancak diğer kısıtlayıcı mevzuat yürürlükte kaldı.

Kamboçya'da kalan az sayıda bağımsız medya kuruluşlarından birinin lisansı iptal edildi. Hindistan hükümeti, merkezi finans ve soruşturma birimlerini medya kuruluşları ve insan hakları örgütlerine baskın düzenlemek ve lisanslarını askıya almak için kullandı. Kamu çalışanlarının kamu yararını ilgilendiren bilgileri medyaya paylaşmasının yasak olduğu Butan, küresel basın özgürlüğü sıralamalarında basamak düştü.

Sansür ve gözetim teknolojileri muhalefeti bastırmak için giderek daha fazla kullanıldı. Çin'de yeni yönergeler, sosyal medya kullanıcılarına yeni kısıtlamalar getirdi ve sosyal medya şirketleri bazı kullanıcılarından kimliklerini açıklamalarını istedi. Bu durum, gizlilik hakkı konusunda

endişe yarattı. Hong Kong'da aşırı sert yeni Ulusal Güvenlik Yasası ile sömürgecilik döneminden kalma isyana tahrik yasası, kitapları, şarkıları, sosyal medya içeriklerini ve diğer çevrimiçi ve çevrimdışı içerikleri sansürlemek için kullanıldı. Vietnam'da, Uluslararası Af Örgütü, onlarca sosyal medya hesabının Predatör casus yazılımıyla hedef alınmasının arkasında devlet görevlileri veya onlar adına hareket eden kişilerin olabileceğini tespit etti. Tayland hükümeti, Pegasus casus yazılımını insan hakları savunucuları, siyasetçiler ve sivil toplum aktivistlerine karşı kullandığı yönündeki endişeleri gideremedi.

Eleştirel görüşlerini ifade eden veya hükümetlerce hassas sayılan bilgileri paylaşan kişilere yönelik yargı tacizi de yaygındı. Vietnam'da gazeteciler ve aktivistler “devlete karşı propaganda yaymak” suçlamasıyla yargılandı ve cezaevine gönderildi. Maldivler'de gazeteciler, protestolar ve diğer olaylar hakkında haber yaptıkları için tutuklandı. Malezya'da hükümet, ifade özgürlüğünü kısıtlayan yasaları yürürlükten kaldırma sözünü tutmamakla kalmadı, bu yasaları, diğer kişilerin yanı sıra film yapımcılarını ve kitap editörlerini soruşturmak için kullanmaya da devam etti. Tayland'da yetkililer, çevrimiçi haberleşmeyi sınırlandıran yasaları muhalifleri yargılamak için kullanmaya devam ederken Filipinler'de hükümeti eleştirenler temelsiz suçlamalarla karşılaşmaya devam etti. Endonezya'da Papualıların bağımsızlığı için barışçıl çağrıda bulunmak, hapis cezası öngören bir suç olmayı sürdürdü. Laos'ta insan hakları savunucularına yönelik sindirme, keyfi gözaltına alma, hukuka aykırı olarak öldürme ve zorla kaybetmeleri içeren uzun vadeli politikalar sürdürüldü. Benzer şekilde, Pakistan'da gazeteciler, insan hakları savunucuları ve hükümeti ve askeri rejimi eleştirenler, keyfi gözaltı ve zorla kaybetmeye maruz bırakılanlar arasındaydı.

Muhalefete yönelik ulus ötesi baskıların kalıcı hale geldiğini gösteren işaretler mevcuttu. Çin ve Hong Kong yetkilileri, yurtdışına kaçan vatandaşlarının da aralarında olduğu aktivistlerin peşine düştü, haklarında yakalama kararları çıkardı ve diğer ülkelere bu kişileri iade etmeleri için maddi ödüller önerdi ve baskı yaptı. Laos'un iade ettiği iki insan hakları savunucusu Çin'de tutuklandı. Bilinen bir YouTube yayıncısının Tayland'dan kaçırılması olayında Vietnam yetkililerine işaret edilirken Laoslu bir insan hakları savunucusu Tayland'da vurularak öldürüldü.

Devletler meşru ifadeleri suç sayan veya başka bir şekilde kısıtlayan tüm yasa ve yönetmelikleri iptal etmeli, ifade özgürlüğü hakkının meşru kullanımıyla bağlantılı tüm haksız soruşturma ve yargılamaları sonlandırmalı ve medya özgürlüklerine saygı göstermelidir.

BARIŞÇIL TOPLANMA VE ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

Daha fazla müsamaha işaretlerinin görüldüğü Fiji hariç bölge genelindeki tüm hükümetler barışçıl toplanma hakkını daha da kısıtlamaya çalıştı.

Tayland'da yıl sonuna kadar yaklaşık 2 bin kişi hakkında, siyasi ve sosyal reform talebiyle 2020'de başlayan protestolara katıldıkları gerekçesiyle dava açıldı. 2022'de Çin'in Urumçi kentinde çok katlı bir apartmanda çıkan yangında ölenler için düzenlenen bir anma etkinliği ile buna bağlı olarak Covid-19 kısıtlamalarına karşı düzenlenen protestoya katıldıkları için buna bağlı olarak Covid-19 kısıtlamalarına karşı düzenlenen protestoya katıldıkları için gözaltına alınan kişi sayısı muhtemelen hiçbir zaman bilinmeyecek; ancak katılımcılara karşı tacizlerin sürdüğü ve bir Uygur öğrencinin sosyal medyada protestoları gösteren bir video paylaştığı için üç yıl hapis cezasına çarptırıldığı bildirildi. Malezya ve Moğolistan'da yetkililer barışçıl protesto hakkını kısıtlamak için baskıcı yasaları kullanmaya devam etti. Güney Kore'de “yasadıışı” protestolar nezdinde giderek sertleşen tutum, devlete ait bir şirketin engelli hakları savunucularına karşı fahiş bir tazminat talebiyle dava açmasına zemin hazırladı. Myanmar'da onlarca kişi, tutuklu eski Devlet Danışmanı Aung San Suu Kyi'nin doğum gününde saçlarına çiçek taktıkları için gözaltına alındı.

Yaralanmalar ve bazı durumlarda ölümlerle sonuçlanan hukuka aykırı güç kullanımını yine yaygındı. Afganistan'da Taliban'ın diğerlerinin yanı sıra kadın haklarını destekleyen protestolar da dahil protestoları dağıtmak için ateşli silahlar, tazyikli su ve çok tabancaları kullandığı bildirildi. Pakistan ve Sri Lanka'da yetkililer protestoları yasaklamaya çalıştı ve protestoculara karşı sık sık aşırı ve diğer türde hukuksuz güce başvurdu. Her iki ülkede de hukuka aykırı güç kullanımını ölümlere ve yaralanmalara yol açtı. Bangladeş'te polis, muhalefetin öncülük ettiği protestolara karşı plastik mermi, gerçek mermi ve biber gazı kullandı; en az bir kişi öldürüldü, binlerce kişi de gözaltına alındı. Endonezya, Maldivler ve Nepal'de de güvenlik güçleri protestoculara karşı hukuksuz güç kullandı.

Pek çok ülkede örgütlenme özgürlüğü kısıtlamaları da derinleşti. Kamboçya'da ülkedeki tek muhalefet partisinin seçimlere katılması yasaklandı ve önde gelen bir muhalif siyasetçiye 27 yıl hapis cezası verildi. Filipinler'de insan hakları ve insani yardım örgütleri, yasaklı komünist gruplarla veya "kızıl etiketliler" ile iltisaklı olmakla suçlananlar arasındaydı. Bu durum üyelerini temsilsiz suçlamalar, hukuka aykırı öldürmeler ve diğer insan hakları ihlallerine karşı savunmasız hale getirdi. Güney Kore'de sendikalar gitgide daha düşmanca bir ortamla karşılaştı ve onlarca emek aktivisti hakkında cezai soruşturma başlatıldı.

Devletler barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarının kullanımına saygı göstermeli ve bu hakların kullanımını kolaylaştırmalıdır. İnsan hakları savunucuları gözaltı ve korunmalı, çalışmalarını için güvenli ve elverişli koşullar sağlanmalıdır.

KEYFİ GÖZALTI VE TUTUKLAMALAR

İnsan hakları savunucuları, siyasi aktivistler, çevre hakları savunucuları ve diğerleri hükümetin politikalarına ve eylemlerine karşı çıktıkları için ya da etnik, dini veya diğer kimlik özellikleri nedeniyle keyfi olarak gözaltına alındı ve tutuklandı.

Çin'de, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde Uygurlar ve ağırlıklı olarak Müslüman olan diğer etnik azınlıkların üyeleri keyfi olarak gözaltına alınmaya ve haksız davalarda yargılanmaya devam etti. Myanmar'da 20 binden fazla kişi 2021'deki askeri darbeye karşı çıktıkları için tutukluymuş ve hiçbir şekilde adil olmayan yargılamalara devam edildi.

Pakistan'da yetkililer, Kamu Düzenini Koruma Kararnameyi ve muğlak ifadeler içeren Terörle Mücadele Yasasını, eski Başbakan İmran Khan'ın Mayıs ayında tutuklanmasının ardından düzenlenen protestolara katılan 4 binden fazla kişiyi keyfi olarak gözaltına almak için kullandı. Siyasi liderler ve aktivistlerin de aralarında olduğu 103 sivil ve askeri mahkemelerde yargılandı. Hindistan'da mahkemeler, Cammu Keşmir'de keyfi olarak gözaltına alınan gazetecileri adli kontrol şartıyla serbest bıraktı veya haklarındaki tutuklama kararlarını bozdu; ancak Cammu Keşmir'de ve ülkenin diğer bölgelerinde insan hakları savunucuları, genellikle uzun yıllar boyunca haklarında dava açılmadan cezaevinde tutulmaya devam etti.

Moğolistan'da yetersiz usul güvenceleri, yargı kararı olmadan çok sayıda kişinin tutuklanmasına yol açtı.

Devletler, muhaliflerin ve diğerlerinin keyfi olarak gözaltına alınmasına ve tutuklanmasına son vermeli ve yalnızca ifade, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü ile diğer haklarını barışçıl biçimde kullandıkları için tutuklanan tüm kişileri derhal serbest bırakmalıdır.

ADALET HAKKI VE CEZASIZLIK

Cezasızlık yine yaygındı ve mağdurlar adalet, hakikat ve onarım haklarından rutin bir şekilde yoksun bırakıldı. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Filipinler'deki soruşturmalara devam etme kararı alması süregelen "uyuşturucuyla mücadele" kapsamında hukuka aykırı olarak öldürülen sayısız kişinin ailelerine bir nebze umut verse de ciddi insan hakları ihlallerinden hesap sorulması neredeyse tamamen olanak dışıydı. Tayland'da güvenlik güçlerinin hukuka aykırı

öldürme vakalarında cezasızlık devam etti. Sri Lanka ve Nepal hükümetleri, ülke içi silahlı çatışmalar sırasında işlenen uluslararası hukuk suçları ve diğer ağır insan hakları ihlallerinin on binlerce mağduru için adalet, hakikat ve onarım sağlamak konusunda kayda değer bir ilerleme kaydetmekte bir kez daha başarısız oldu.

Devletler uluslararası hukuk suçları ve diğer ciddi insan hakları ihlallerine ilişkin kapsamlı, bağımsız ve tarafsız soruşturmalar yürüterek ve şüpheli failleri adil yargılamak üzere mahkeme önüne çıkararak cezasızlığa son vermelidir. Uluslararası soruşturmalar ve adalet süreçleriyle eksiksiz iş birliği yapılmalı ve geçmişteki insan hakları ihlalleri için onarım sağlanmalıdır.

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK İHLALLERİ

Uluslararası insancıl hukuk ihlallerinin devam ettiği Myanmar'da ordu ve bağlı milislerin gelişigüzel ve planlı hava ve kara saldırıları ülke geneline yayıldı ve saldırılarda binden fazla sivil öldürüldü. Ayrıca, silahlı muhalif grupların Myanmar askeri yetkilileriyle bağlantılı sivillere yönelik saldırıları da raporlandı. Afganistan'ın Pençşir vilayetinde Taliban'a karşı devam eden silahlı direniş bağlamında, sivil halkın toplu halde cezalandırıldığına ve Ulusal Direniş Cephesi'nden yakalanan savaşçıların yargısız infaz edildiğine ilişkin yeni kanıtlar elde edildi. Horasan Vilayeti İslam Devleti başta olmak üzere silahlı grupların saldırıları binlerce can kaybına yol açtı.

Silahlı çatışmaların tüm tarafları, özellikle sivillere veya sivil altyapıya yönelik doğrudan ve gelişigüzel saldırılara son vererek uluslararası insancıl hukuka uymalıdır.

EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR

Birçok ülke ciddi ekonomik krizlerle boğuşmaya devam etti. Laos ve Pakistan'da hızla artan enflasyon ve enflasyon kaynaklı yaşam maliyeti artışları en çok ötekileştirilmeye karşı savunmasız grupları etkiledi. Nüfusun dörtte birinden fazlasının yoksulluk sınırı altına düşme riskiyle karşı karşıya kaldığı Sri Lanka'da gıda, sağlık hizmeti ve diğer temel ihtiyaçlara erişim, özellikle gündelik ücretle çalışanlar ve Malaihya Tamipleri için her gün verilen bir mücadele haline geldi. Afganistan'da insani kriz derinleşerek, halihazırda çok yüksek olan insani yardıma bağlı kişi sayısının daha da artacağı korkusu yarattı; buna rağmen insani müdahale planı yeterli finansmandan yoksun kalmaya devam etti.

Papua Yeni Gine'de, sağlık sistemine sürekli olarak gerektiğinden az kaynak ayrılması, halkın büyük bir kısmının yeterli sağlık hizmetlerine erişememesiyle sonuçlandı. Kuzey Kore'de gıda güvensizliği sorunu çözülmezken genellikle temel ilaçlar ve aşılardan mahrum sağlık hizmetleri de mevcut değildi.

Zorla tahliyeler ve ev yıkımları binlerce kişiyi evsiz, çaresiz ve risk altında bıraktı. Kamboçya'da 10 bin aileyi UNESCO Dünya Mirası listesindeki Angkor bölgesinden zorla tahliye etme süreci devam etti. Hindistan'da Delhi'deki kayıtdışı yerleşimlerin G20 Zirvesi öncesi yıkılmasının ardından yaklaşık 300 bin kişi evsiz kaldı ve büyük oranda Müslümanlara ait evler, işyerleri ve ibadethanelerin topluluklar arası şiddete karşı cezalandırma amacıyla yıkılmasına devam edildi. Endonezya'da yetkililer, planlı tahliyeler ve altyapı geliştirme projelerini protesto eden topluluklara aşırı güçle müdahale etti. Laos'ta bir baraj inşaatı binlerce köylüyü yeterli tazminat sağlanmadan yerinden edilme tehdidiyle karşı karşıya bıraktı.

Çin genelinde etnik azınlıkların kültürel, anadili ve eğitim hakları, Tibetli ve Uygur çocukları hedef alan asimilasyon politikalarını da kapsayan hükümet politikalarından zarar gördü.

Devletler ekonomik, sosyal ve kültürel hakların korunmasını sağlamalı ve politikalarının gıda, sağlık ve geçim hakları ihlallerini artırmadığından emin olmalıdır.

KURUMSAL HESAP VEREBİLİRLİK

İnsan hakları suistimallerinden ötürü kurumsal hesap verebilirlik genel itibarıyla söz konusu değildi. Ancak Uluslararası Af Örgütü'nün Myanmar hakkındaki araştırması olumlu gelişmelere katkı sağladı ve Myanmar ordusu tarafından sivillere yönelik hava saldırılarında kullanılan uçak yakıtı tedarikiyle bağlantılı birçok şirket tedariki durdurdu. Ayrıca AB, Birleşik Krallık, ABD ve diğer ülkeler bu şirketlerin bazılarında planlı yaptırımlar uyguladı.

Devletler, kurumsal aktörlerin, kendileri ve partnerlerinin gerçekleştirdiği operasyonların insan hakları ihlallerine neden olmadığından veya katkıda bulunmadığından emin olmak için insan haklarına özen yükümlülüğünü yerine getirmelerini ve operasyonlarından kaynaklanan her türlü zararı tazmin etmelerini gerektiren mevzuatı yürürlüğe koymalıdır.

DİN VE İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ

Din veya inanç özgürlüğü özellikle Güney Asya'da tehdit altında olmayı sürdürdü. Hindistan'da Müslümanlara karşı yüzlerce şiddet ve korkutma olayı kaydedildi. Dini azınlıklara yönelik şiddet Pakistan'da yaygındı; Ahmedi mezarlıklarına saldırıldı ve azınlıkları hedef almak için dine küfür iddiaları kullanıldı. Bu iddialar, tek bir günde 20'den fazla kiliseye yapılan saldırıları haklı göstermek için de öne sürüldü. Afganistan'da Şiiiler ve Hazara Şiiileri, Sihler, Hindular, Hristiyanlar, Ahmediler ve İsmaililer dahil dini azınlıklar Taliban rejimi altında şiddetli ayrımcılığa uğradı. Taliban aynı zamanda resmi din öğretiminin sadece İslam'ın Sünni mezhebini esas almasını dayattı.

Devletler ayırım yapmadan herkesin din veya inanç özgürlüğünü eksiksiz olarak korumak, geliştirmek ve güvence altına almak için gerektiğinde yasal ve politika bazlı reformları da içeren etkili tedbirler almalıdır.

KADINLARIN VE KIZ ÇOCUKLARIN HAKLARI

Cinsel şiddete karşı yasal korumaların güçlendirildiği Japonya'da ceza kanununda tecavüz tanımı onay içermeyen cinsel ilişkileri de kapsayacak şekilde genişletildi. Fiji'de evli kadınların seçimlere katılmasının önündeki yasal engeller kaldırıldı.

Ancak bölgede birçok kadın ve kız çocuk için sistemsel ayrımcılık ve şiddet bir hakikat olarak kaldı. Özellikle Güney Asya'da tecavüz ve diğer cinsel şiddet türlerini de içeren yüksek sayıda şiddet ve taciz olayı bildirilmeye devam etti ve faillerden nadiren hesap soruldu. Hindistan'da egemen kastlardan kişiler tarafından Dalit, Adavasi ve Kuki kadınlara yönelik cinsel şiddet olaylarının çok yüksek sayıda olması bilhassa endişe kaynağıydı.

Ayrımcılık çeşitli biçimlerde kendini gösterdi. Afganistan'da kadınların ve kız çocukların haklarına getirilen gitgide daha aşırı uçlardaki kısıtlamalar ve kadınlara ve kız çocuklara yönelik insan hakları ihlallerinin boyutları, insanlığa karşı işlenen toplumsal cinsiyete dayalı zulüm suçları seviyesine ulaştı. Nepal'de kadınlar eşit vatandaşlık haklarından yoksun bırakılmaya devam etti. Butan, Fiji, Japonya ve diğer ülkelerde kadınlar kamu görevlerinde ve işgücünde çok sınırlı temsil edilmeyi sürdürdü.

Devletler kadınların ve kız çocukların haklarını koruma ve geliştirme çabalarını artırmalı, toplumsal cinsiyete dayalı ve kesişimsel ayrımcılığa son vermeli ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önemeli ve yargılamalıdır.

LGBTİ+ HAKLARI

LGBTİ+ haklarında hem ilerleme hem de gerileme kaydedildi. Tayvan'da yetkililer, farklı ülke uyruklu eşcinsel çiftlerin çoğunun evlenme hakkını tanıdı ve 21 Aralık'ta milletvekilleri eşcinsel

evliliklerin yasallaştırılması sürecini başlattı. Hong Kong, Nepal ve Güney Kore’de mahkeme kararları eşcinsel çiftlerin ve/veya transların haklarını daha geniş kapsamlı yasal güvence altına aldı. Ancak Güney Kore’de, Anayasa Mahkemesi, Kore ordusu dahilinde onaya dayalı eşcinsel ilişkinin suç sayılmasını onadı. Ayrıca hükümetler, hakları doğrulayan yargı kararlarına genellikle itiraz ederek ve uygulamayı ağırdan alarak karşılık verdi.

LGBTİ+ kişi ve grupların güvensiz konumu, hükümetin süregelen LGBTİ+ karşıtı politikaları bağlamında önde gelen bir LGBTİ+ örgütünün kapatılmaya zorlandığı Çin’de de kendini gösterdi. Pakistan’da siyasi ve İslamcı gruplar, translara yönelik mevcut yasal korumaları riske atan bir dezenformasyon kampanyası başlattı ve bunun sonucunda translara ve çeşitli cinsiyet kimliklerine sahip kişilere karşı şiddet ve tacizler arttı. Hindistan’da Yüksek Mahkeme, eşcinsel evliliklerin yasallaştırılmasını reddetti. Malezya’da LGBTİ+ yaşam tarzlarını teşvik ettiği düşünülen kitaplar ve diğer materyaller yasaklandı. Moğolistan’da LGBTİ+ haklarını savunan bir yürüyüş yasaklandı.

Devletler, onaya dayalı eşcinsel ilişkilerin suç olmaktan çıkarılması da dahil olmak üzere LGBTİ+’ları ayrımcılığa maruz bırakan yasa ve politikaları kaldırmalı, eşcinsel evlilikleri tanımalı, LGBTİ+’ların haklarını geliştirmeli ve korumalı ve LGBTİ+’ların güvenli ve onurlu bir yaşam sürmesine olanak sağlamalıdır.

YERLİ HALKLARIN HAKLARI VE ETNİK VE KAST TEMELLİ AYRIMCILIK

Yerli halklara karşı etnik köken ve kast temelli ayrımcılık yaygın olarak devam etti. Kamboçya, Endonezya ve Malezya gibi ülkelerde yerli halkların topraklarının ticari sömürüsü bu toplulukların yaşamlarını ve geçim kaynaklarını tehdit ederken hakları göz ardı edildi. Yapıldığı durumlarda, etkilenen topluluklarla istişareler genellikle yüzeyseldi ve yerli halklardan gelen aktivistler insan hakları suistimallerine karşı savunmasızdı. Filipinler’de çevrenin korunması için mücadele eden iki yerli aktivist zorla kaybedildi ve yerli halkların haklarını savunan liderler terörist olmakla suçlandı.

Avustralya’da yerli halkların parlamentoda doğrudan temsil edilmelerini sağlayacak “Yerli Sesi” referandumunda çoğunluğun ‘hayır’ oyu vermesi üzerine İlk Ulusların haklarının iletilmesi için tarihi bir fırsat kaçırıldı. Yeni Zelanda’da Maori halkı, önemli ölçüde yetersiz temsil edildikleri ceza adalet sistemi dahil birçok alanda ayrımcılığa maruz bırakılmaya ve ötekileştirilmeye devam etti. Hindistan’da kast temelli ayrımcılık azalmadan devam etti.

Devletler etnik ve kast temelli ayrımcılığa maruz bırakılan kişilerin adalete etkin erişimini sağlamalı, Dalitler, yerli halklar ve risk altındaki diğer grupları hedef alan insan hakları suistimallerinde cezasızlığa son vermeli ve ceza adalet sistemi dahil tüm alanlardaki yapısal ayrımcılığı ortadan kaldıracak politika ve programlara öncelik tanımalıdır.

İŞKENCE VE DİĞER TÜRDE KÖTÜ MUAMELE

Tayland’da işkence ve zorla kaybetmenin suç kapsamına alınması, bu suçlara maruz bırakılan kişilerle insan hakları savunucularının eşgüdümlü mücadelesinin gücünü gösterdi; ancak Tayland’da ve diğer ülkelerde işkence ve diğer kötü muamele türlerinin engellenmesi için hâlâ yapılacak çok iş vardı.

Bölge genelinde tutuklulara yönelik çok sayıda işkence ve diğer türde kötü muamele vakası bildirildi, gözaltında ölümler oldukça yaygındı. Yıl boyunca Bangladeş’te en az 94 tutuklu, Malezya’da ise en az 10 tutuklu gözaltında hayatını kaybetti. Nepal yetkilileri, işkence ve diğer türde kötü muamele hakkında çok sayıda güvenilir bildirim karşın hiç kimseden hesap sormadı. Afganistan’da yaygın olarak tutuklulara yönelik işkence vakaları raporlandı ve işkence

ve diğerk türde kötü muamele kapsamına giren halka açık bedensel cezalar uygulandı. Endonezya ordusu, çocukların da aralarında bulunduğu yerli Papualı sivililerin keyfi olarak gözaltına alınması, işkenceye maruz bırakılması ve gözaltında hayatını kaybetmesinden sorumluydu.

Devletler, işkence ve kötü muamele fiillerini engellemeli ve suç kapsamına almalı, ötekileştirilen ve risk altındaki grupları korumak ve bu gruplara yönelik suistimalleri önlemek için etkili tedbirler almalıdır. Suistimallerin meydana geldiği durumlarda devletler iddiaları soruşturmalı, sorumlulardan hesap sormalı ve etkilenen kişilerin hukuk yoluna erişimini geciktirmeden sağlamalıdır.

SAĞLIKLI BİR ÇEVREDE YAŞAMA HAKKI

Feci seller, hızla artan sıcaklıklar ve ölümcül tayfunlar, bölgenin iklim değışikliğinden kaynaklanan afetlere karşı savunmasızlığını gözler önüne serdi. Buna rağmen, karbon emisyonlarını azaltma, hazırlıklı olma ve uyum tedbirleri büyük oranda yetersizdi. Bu yetersizliklerin en ağır sonuçlarını, her zaman olduğu gibi en yoksul ve ötekileştirilmeye en fazla maruz bırakılan kesimler yaşadı.

Mayıs'ta Myanmar'ı vuran kasırgada etnik Arakanlılar arasındaki yüksek can kaybı sayısı büyük ölçüde, 2012'de zorla yerinden edilmelerinden bu yana içinde buldukları korkunç koşullardan kaynaklanıyordu. Hindistan'da, Himalaya bölgesindeki sellerde ve Uttar Pradeş ve Bihar eyaletlerindeki sıcak hava dalgalarında yaklaşık 200 ölüm kaydedildi. Pakistan, özellikle yoksulluk içinde yaşayanların ve kayıtdışı sektör çalışanlarının sağlığını son derece olumsuz etkileyen iklim değışikliği kaynaklı yakıcı sıcak hava dalgaları yaşamaya devam etti.

En fazla emisyonla yol açan ülkeler dahil birçok ülkenin belirlediği emisyon hedeflerinden başlayarak hafifletme çabaları, küresel ortalama sıcaklıkları sanayi öncesi seviyelerin en fazla 1,5°C üzerinde tutmak için yine yeterli değildi. Politikalar ve eylemler genellikle devletlerin açıkladığı hedeflerle bile tutarsızdı. Örneğın Tayvan, hükümetin emisyonları azaltmasını gerektiren yasalar çıkardı ancak fosil yakıtların aşamalı olarak sonlandırılması konusunda bir zaman çizelgesi yoktu ve petrol aramaları devam etti.

Bölgenin enerji sistemlerinde kömür bağımlılığının azaltılması yönünde çok az işaret vardı. Öte yandan, Avustralya, Çin, Endonezya ve Güney Kore'de hükümetler, ülke içindeki güçlü muhalefete rağmen yeni kömür santrallerine ve kömür madenciliğı projelerine izin vermeyi sürdürdü. Japonya, elektrik üretiminde kömür kullanımını aşamalı olarak sonlandırmayı taahhüt etmeyen tek sanayileşmiş ülkeydi.

Devletler, maden çıkarma endüstrilerinin çevre, yerli halklar ve etkilenen diğerk topluluklar üzerindeki etkilerini devamlı göz ardı etti. Örneğın Moğolistan'da, Gobi bölgesinde madencilik faaliyetlerinin çoban topluluklarının sağlığı ve geçim kaynakları üzerindeki etkilerini azaltmak için hâlâ yeterli adımlar atılmamıştı. Papua Yeni Gine'de hükümet, geçmişte ciddi insan hakları ihlalleri ve çevresel tahribatla ilişkilendirilen bir altın madeninin yeniden açılmasına, ilgili şirket bu sorunları yeterince çözmediğı halde ruhsat verdi.

Bölgedeki sanayileşmiş ve karbon salımı yüksek olan diğerk ülkeler, fosil yakıt üretimi artışı ve teşviklerine son vermek de dahil olmak üzere iklim değışikliğinin etkilerini azaltma çabalarına öncülük etmeli ve iklim politikalarının küresel ısınmayı 1,5°C'de tutma hedefine uygun olmasını sağlamalıdır. Devletler, afet hazırlığı ve uyum tedbirlerine yatırımı artırmalı ve iklim krizinden orantısız etkilenen, ötekileştirilen ve diğerk grupların korunmasına öncelik vermelidir.

MÜLTECİLERİN VE GÖÇMENLERİN HAKLARI VE İNSAN TİCARETİ

Avustralya ve Güney Kore'de mahkemeler, mültecilerin ve sığınmacıların süresiz gözetiminde tutulmasının anayasaya aykırı olduğuna hükmetti; ancak mülteciler, sığınmacılar ve göçmenlere yönelik korumalar bölge genelinde yetersizdi ve birçok ülkede bu grupların insan hakları hiçe sayıldı.

Çok sayıda mülteci ve göçmen keyfi olarak gözetim altına alındı ve son derece bakımsız göçmen gözetim merkezleri dahil süresiz gözetim altında tutuldu, yeterli barınma ve temel hizmetlere erişimleri engellendi veya seyahat özgürlükleri kısıtlandı.

Malezya yetkilileri, 2022'de göçmen gözetim merkezlerinde, kadınların ve çocukların da aralarında bulunduğu 150 kişinin ölümünü soruşturmadı ve bu sırada merkezlerdeki koşullara ilişkin kaygılar devam etti. Bangladeş'te bir kampta çıkan yangın ve bir kasırga, binlerce Arakanlı mülteciyi bir kez daha evsiz bıraktı. Tayland'da mülteciler ve göçmenler için yeni bir tarama mekanizması kuruldu ancak süresiz gözetim devam etti ve kötü koşullar iki Uygur erkeğin ölümüne yol açtı. Japonya'da yeni göç yasası, mültecilerin ve sığınmacıların süresiz olarak gözetim altında tutulmaya devam edilmesine karşı yaptırım uyguladı, Tayvan'da ise göç yasasında yapılan değişiklikler geri göndermeye karşı korumaları yasaya dahil etmedi.

Ülkelerine geri gönderilmeleri halinde ağır cezalarla karşılaşabilecekleri yönündeki uyarılara rağmen Çin hükümeti tarafından zorla iade edilen yüzlerce Kuzey Korelinin akıbeti endişe kaynağıydı. Pakistan hükümetinin Ekim ayında kayıtsız Afgan mültecilerin bir ay içinde ülkeden çıkması gerektiğini açıklamasının ardından 490 binden fazla kişi, Taliban tarafından zulme uğrama korkusuyla kaçtıkları Afganistan'a zorla geri gönderildi. Malezya da mültecileri ciddi insan hakları ihlalleriyle karşılaştıkları Myanmar'a zorla geri göndererek, geri gönderme yasağını ihlal etti.

Kamboçya, Laos, Myanmar ve Tayland'da hükümetlerin insan ticaretine müdahaleleri yetersiz kalmaya devam etti. Bu ülkelerde yabancı uyruklu işçiler aldatıcı yöntemlerle işe alındı ve genellikle şiddet tehdidi altında siber dolandırıcılık ve yasadışı kumar işlerinde çalışmaya zorlandı.

Devletler sığınmacıların göç statüleri nedeniyle gözetim altına almaya son vermeli ve uluslararası koruma başvurusu yapmalarına izin vermelidir. Hiç kimse, hiçbir koşulda, zulüm veya diğer insan hakları ihlalleriyle karşılaşabileceği bir yere zorla geri gönderilmemelidir. İnsan ticaretine karşı korumalar güçlendirilmeli ve hayatta kalanlara, güvenli ise ülkesine iadesinin kolaylaştırılması da dahil yasal ve diğer türde destekler sunulmalıdır.

ÖLÜM CEZASI

Olumlu bir gelişme ile Malezya hükümeti zorunlu ölüm cezasını tüm suçlar için kaldırdı, yedi suç için ölüm cezasını bütünüyle iptal etti. Ancak ölüm cezası bölge genelinde, genellikle uluslararası hukuk ve standartlar ihlal edilerek yaygın bir biçimde kullanılmaya devam etti. Çin ve Vietnam'da infazlar bildirildi ancak ölüm cezasının kullanımı hakkındaki sayılar devlet sırrı olarak saklanmayı sürdürdü. Afganistan'da ölüm cezalarının uygulandığı bildirildi. İnfazlarda, BM kuruluşlarının işkence, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırma kapsamına girdiğini tespit ettiği taşıyarak öldürme gibi zalimane ve insanlık dışı yöntemler de kullanıldı. Singapur'da uyuşturucuyla bağlantılı suçlardan infaz edilen kişiler arasında bir kadın da vardı. Ayrıca, ölüm cezası karşıtı bir aktivist ve avukatlar tacize maruz bırakıldı.

Ölüm cezası uygulamaya devam eden devletler acilen bu cezayı kaldırmak için adım atmalıdır.

ÇOCUK HAKLARI

Birçok ülkede çocukların suçlu sayılması bir sorun olmaya devam etti. Avustralya ve Yeni Zelanda'da yaşları 10'a kadar düşen çocuklar hâlâ tutuklanabiliyordu ve her iki ülkede de tutukluluk merkezlerinin çocukları tehlikeye attığı saptandı. Tayland'da, son yıllarda gerçekleştirilen çoğunlukla barışçıl protestolara katıldıkları için hakkında dava açılan kişiler arasında yaklaşık 300 çocuk da vardı. 2020'de 16 yaşındayken kralı tiye alan sahte bir defileye katıldığı için bir yıl ertelemeli hapis cezasına çarptırılan genç bir erkek de bunlardan biriydi. Kuzey Kore'de çocuklar dahil zorla çalıştırma bildirimleri yaygın olarak devam etti.

Devletler, çocukları, barışçıl toplanma ve ifade özgürlüğü de dahil haklarını kullandıkları için katiyen gözaltına almamalı ve tutuklamamalıdır. Cezai sorumluluk yaşını 14 veya üzerine çıkarmalı, yasaya aykırı davranan çocukların çocuk adaleti ilkelerine uygun muamele görmesini sağlamalıdır. Tutuklama tedbirinin çocuklar bakımından son derece istisnai hale getirilmesi de buna dahildir.

AVRUPA VE ORTA ASYA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMESİ

DOĞU AVRUPA VE ORTA ASYA

İnsan hakları ve özgürlükler ağır ve devamlı saldırı altında olmaya devam etti. Bu durumu körükleyen bir etken olarak Rusya'nın Ukrayna'ya karşı süregelen savaşı, bölge genelinde otoriterliğin şiddetlenmesine yol açtı. Devletler, insan hakları savunucularına zulmetti, muhalefeti bastırdı. Ayrıca, genellikle ifade özgürlüğünü ve bağımsız insan hakları bilgilerini “yalan haber” ve politikaları veya kurumları “itibarsızlaştırma” girişimi şeklinde yaftalayarak fiilen suç haline getirdi. İnsan haklarının etkili bir biçimde geliştirilmesi ve korunması yönündeki beklenti zayıftı.

Savaş, bölgede “yeni normal” haline geldi. Azerbaycan'ın özerk statüdeki Dağlık Karabağ bölgesine giden ana yolu ablukaya alması, binlerce insanın hayatını tehlikeye atan bir insani kriz yarattı ve Azerbaycan'ın askeri saldırısının ardından 100 binden fazla kişi neredeyse bir gecede yerinden edilerek Ermenistan'a sığındı.

Rusya'nın Ukrayna'ya karşı aralıksız saldırıları bir yıpratma savaşına dönüştü ve savaş suçları ile diğer uluslararası hukuk suçlarının listesi gitgide kabardı. Can kaybı ve yaralanmalar, evlerin ve temel altyapının yıkılması, devamlı toplu halde yerinden edilme ve çevresel tehlike ve tahribat, çocuklar dahil sivillere korkunç acılar çekti.

Ukrayna'daki savaşın zorunlu kıldığı, saldırı suçunun soruşturulmasını da kapsayacak uluslararası adalet mekanizmaları kurma yönündeki çabalar sonuçsuz kaldı. Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin hakkında yakalama kararı çıkarttı ancak UCM'ye taraf olmayan Kazakistan, Kırgızistan ve Suudi Arabistan, Putin'in ziyaretlerini kabul eden ülkeler arasındaydı.

Askeri çatışmalardan başka, dini azınlıklara yönelik ayrımcılık ve misillemeler de yaygındı. İşkence ve diğer türde kötü muamele yaygın olarak sürdü ve suç şüphesi taşıyan kişiler cezasızlıktan yararlandı. Kadınlara yönelik şiddet ve ev içi şiddet yüksek seviyelerde kaldı. Toplumsal cinsiyet hakları geriledi. Özellikle fosil yakıtların yakılmasından kaynaklanan hava kirliliği bölge ülkelerinde insan sağlığını tehlikeye attı.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Muhafif seslerin “aşırılık yanlılığı,” “terörü haklı gösterme,” “kasten yanlış bilgi yayma” ve LGBTİ+ “propagandası” suçlamalarıyla gitgide çeşitlenen misillemelerle hedef alınması sonucu ifade özgürlüğü ciddi ölçüde geriledi.

Rusya, savaş dönemi sansür uygulamalarında yeni doruklara ulaşarak muhafif seslerin hiçbirini ayrı tutmadı. Binlerce kişiye para cezası verildi, “vatana ihanet” suçlamasıyla 25 yıl hapse mahkum edilen muhafif aktivist Vladimir Kara-Murza dahil yüzlerce kişi temelsiz kovuşturmalarla karşı karşıya kaldı.

Azerbaycan, Belarus, Kazakistan ve Tacikistan, hükümeti eleştiren onlarca kişiyi hapseden diğer ülkelerdendi. Kırgızistan'da taslak medya yasası, “halkın sağlığını ve ahlakını bozan içerikler” yaymayı yasakladı. Türkmenistan'da bilgi özgürlüğünün bastırılması sonucunda temel gıda ürünleri sıkıntısı ve zorla çalıştırma konuşulamaz hale geldi.

ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

Bölge genelinde sivil toplum kısıtlandı veya işlevsiz kılındı, Rusya bu konuda da başı çekti. Rusya'da giderek artan sayıda kişi ve sivil toplum örgütü “yabancı ajan” veya “istenmeyen örgüt” ilan edilerek kamusal hayata katılımları sınırlandırıldı. Ayrıca, ceza yasasında, Rusya'da kayıtlı ofisleri olmayan uluslararası sivil toplum örgütlerinin “faaliyetlerini yürütmeye” para cezası getiren değişiklikler yapılarak, ülke dışındaki çoğu sivil toplum grubuyla her türde iş birliği fiilen suç haline getirildi. Moskova Helsinki Grubu, Sakharov Merkezi ve Sovak Merkezi'nin de aralarında bulunduğu önde gelen insan hakları örgütleri kapatıldı.

Belarus, diğer pek çok bağımsız sivil toplum örgütünün yanı sıra, bilinen bir insan hakları grubu olan Viasna'yı da kapattı ve önde gelen üyelerini yıllarca hapse mahkum etti. Kırgızistan, Rusya'nın “yabancı ajanlar” yasasını örnek alan ve çok sayıda sivil toplum örgütünü kapatılmasını öngören “Dış Temsilciler” yasa tasarısının kabul edilmesiyle örgütlenme özgürlüğünde daha da geriye gitti. Moldova'da Shansa partisi üyelerinin yerel seçimlere katılımı keyfi olarak engellendi.

Nadir bir başarı hikayesi olarak, Gürcistan'da Yabancı Etkilerin Şeffaflaştırılmasına İlişkin Yasa Tasarısı'na karşı düzenlenen yaygın protestolar tasarının geri çekilmesini sağladı.

BARIŞÇIL TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Bölgenin dört bir yanında yetkililer, birçok ülkede zaten nadiren düzenlenen veya hiç düzenlenmeyen barışçıl sokak protestolarını sert bir biçimde kısıtlarken, Rusya ve diğer ülkelerde geniş katımlı hükümet yanlısı yürüyüşler gerçekleştirildi. Kolluk görevlilerinin hukuka aykırı güç kullanımı bir kaideydi. Kırgızistan, başkent Bişkek'te ve bazı bölgelerde barışçıl protestoları neredeyse tamamen yasakladı. Belarus ve Kazakistan'da yetkililer geçmişteki protestolara katılanları tespit edip hapsedmeyi sürdürdü.

Gürcistan'da polis, Mart'ta gerçekleştirilen ve büyük oranda barışçıl olan bir protestoyu dağıtmak için biber gazı ve tazyikli su kullandı. Türkmenistan polisi, ekmeğin sıkıntısına karşı düzenlenen protestoları durdurmak için gereksiz ve orantısız güç kullandı.

Yetkililer, muhalefeti bastırmak ve insan hakları sicillerinin tartışılmasını önlemek için bahaneler öne sürmekten vazgeçmelidir. Muhafif seslere yönelik taciz ve yargılamalara son vermeli, güvenlik güçlerinin protestolar sırasında hukuka aykırı güç kullanmasını engellemeli ve barışçıl toplanma hakkını ihlal eden mevzuatı yürürlükten kaldırmalı ya da değiştirmelidir.

DİN VE İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ

Dini azınlıklara yönelik ayrımcılık ve misillemeler bölge genelinde yaygındı. Tacikistan, hususi konutlarda toplu ibadetin cezalandırılması dahil İsmailileri hedef alan baskıcı uygulamalara devam etti. Rusya'da ve Rusya işgali altındaki Ukrayna topraklarında Yehova Şahitleri ibadet ettikleri için cezaevine konuldu. Belarus'ta kolluk görevlileri Katolik rahipleri ve (fiilen Rus Ortodoks Kilisesi'ne bağlanan) Ukrayna Ortodoks Kilisesi rahiplerini hedef aldı. Özbekistan'da dindar Müslümanlar, aşırılık yanlılığıyla bağlantılı çok geniş ve muğlak bir şekilde ifade edilen suçlardan yargılandı.

Devletler, ayırım yapmadan herkesin din ve inanç özgürlüğünün eksiksiz olarak korunması, geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yasa ve politika reformları uygulamak üzere etkili tedbirler almalıdır.

İŞKENCE VE DİĞER TÜRDE KÖTÜ MUAMELE

Birçok ülkede işkence ve diğer türde kötü muamele yaygın olarak devam etti ve suç şüphesi taşıyanlar cezasızlıktan yararlandı. Belarus'ta siyasi güdümlü suçlamalarla cezaevinde tutulan kişiler, hiç kimseyle görüştürülmeme ve yeterli sağlık bakımından yoksun bırakılmayı içeren insanlık dışı koşullarda alıkonuldu. Kazakistan'da Ocak 2022'deki protestoların ardından

işkence sonucu meydana geldiği resmen kabul edilen altı ölümden beşi 2023 sonunda mahkemeye ulaştı, diğer birçok vaka ise delil yetersizliği iddiasıyla örtbas edildi. Moldova'da tutuklular, aşırı kalabalık ve sağlıksız koşullarda tutulmaya ve yeterli sağlık hizmetinden yoksun bırakılmaya devam etti. Gürcistan'da eski Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili, sağlık durumun ciddi ölçüde kötüleşmesine ve yeterli tıbbi bakım göremediğinin bildirilmesine rağmen insani gerekçelerle serbest bırakılmadı. Aleksey Navalni Rusya'da zorla kaybetmeye maruz kaldı ve defalarca keyfi olarak hücre hapsinde tutuldu.

Devletler, işkence ve diğer türde kötü muameleye son vermek için acilen harekete geçerek suç şüphesi taşıyan tüm kişileri adil yargılamak üzere mahkeme önüne çıkarmalıdır.

TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI AYRIMCILIK VE ŞİDDET

Özbekistan'da ev içi şiddet ilk kez suç kapsamına alındı. Ancak savaş ve "geleneksel" ve "aile" değerlerini köklü hale getiren yasalar, bölgede toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve kadınlara yönelik şiddetin artmasına yol açtı. Ukrayna'da, şiddetle devam eden savaş sırasında tüm zamanların en yüksek ev içi şiddet oranı kaydedildi. Kırgızistan'da kız çocuklar dahil engelli çocuklara karşı yaygın istismar ve cinsel şiddet vakaları raporlandı. Gürcistan'da, özellikle iktidar partisi tarafından siyasi muhaliflere karşı cinsiyetçi ve kadın düşmanı söylemler arttı; Azerbaycan'da ise kadınlar, siyasi انتقام aracı olarak hedef alınmak da dahil çok çeşitli toplumsal cinsiyete dayalı şiddet türleriyle karşılaştı.

Devletler, kadınlara ve kız çocuklara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemek için kapsamlı politikalar uygulamalıdır. Bu çerçevede, toplumsal cinsiyete dayalı yerleşik ayrımcılık ve zarar verici kalıp yargılarla mücadele etmeli, şiddetten hayatta kalanların koruma ve desteğe erişimini sağlamalı ve ilgili suçlarda cezasızlığı ortadan kaldırmalıdır.

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK İHLALLERİ

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırılarına tekrar eden savaş suçları damgasını vurdu. Rusya kuvvetleri yaygın olarak yerleşim bölgelerinde ve sivil enerji ve tahıl ihracatı altyapısını hedef alan gelişigüzel saldırılar gerçekleştirdi. Rusya ve Ukrayna kuvvetleri, yapısı gereği gelişigüzel niteliğine ve siviller açısından kalıcı risklerine rağmen msket bombaları kullandı. Ukrayna tahmini olarak dünyanın en fazla mayın yerleştirilmiş ülkesiydi. Rusya'da ve Rusya işgali altındaki Ukrayna topraklarında savaş esirlerine yönelik işkence ve diğer türde kötü muamele yaygındı. Moskova'da bir mahkeme, Ukraynalı insan hakları savunucusu Maksim Butkeviç hakkında, işlemediği bir savaş suçu iddiasıyla verilen 13 yıl hapis cezasını onadı.

Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'ı askeri olarak ele geçirmesinin ardından, Azerbaycan veya Ermenistan kuvvetlerinin geçmiş yıllarda bölgede işlediği, orantısız ve gelişigüzel saldırılar ve esirlerin işkenceye maruz bırakıldığı ve öldürüldüğüne dair raporlar dahil uluslararası insancil hukuk ihlallerinin soruşturulması yönünde herhangi bir ilerleme kaydedilmedi.

Savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlar hakkındaki tüm iddialar, evrensel yargı yetkisi ilkesi de esas alınarak tarafsız ve bağımsız soruşturmalara tabi olmalıdır.

HAKSIZ YARGILAMALAR

Birçok ülkede yargı sistemleri, insan haklarını korumak yerine baskı altına almak için kullanıldı. Rusya'da mahkemeler, yargılanan kişilere karşı ciddi ölçüde taraflıydı ve terör, aşırılık yanlılığı ve vatana ihanet davaları her zamanki gibi kamuya kapalı olarak görüldü.

Belarus yargısı, avukatlar ve insan hakları savunucuları dahil tüm muhalifleri bastırmak için araçsallaştırılmaya devam etti. Svetlana Tikhonovskaya, Pavel Latuşka, Maris Maroz, Volha Kavalknova ve Siarhei Dyleusk temelsiz suçlamalarla giyabında görülen davalarda uzun süreli hapis cezalarına çarptırıldı; Nasta Loika yedi yıl hapis cezasının infazı için cezaevine gönderildi. Kazakistan'da ünlü atlet Marat Zhylyanbayev barışçıl muhalefeti nedeniyle yedi yıl hapse

mahkum edildi. ABD Dışişleri Bakanlığı dört Gürcü hakim hakkında görevi suistimal ve yargı sistemini zayıflatmaktan yolsuzluk yaptırımı uyguladı.

BM, Tacikistan'da olağanüstü hâl tedbirleri alınmasına ve yargı sürecinin kısıtlanmasına yol açan aşırı geniş terör örgütü tanımından derin kaygı duyduğunu ifade etti. Almanya'nın sığınmacı Abdullohi Shamsiddin'i Tacikistan'a sınır dışı etmesinin ardından Shamsiddin zorla kaybedildi ve ardından yedi yıl hapse mahkum edildi. Özbekistan'da, 2022'de Karakalpakistan'daki kitlesel protestolarla bağlantılı onlarca kişi, adil olmayan yargılamalarda siyasi güdümlü suçlardan mahkum edildi.

ÇOCUK VE YAŞLI HAKLARI

Rusya'nın Ukrayna'ya karşı savaşı tüm Ukraynalılar için devamlı ızdırıp ve yoksunluğa yol açarken çocuklar ve yaşlılar daha da savunmasız hale geldi.

Kasım'da açıklanan BM verilerine göre, Şubat 2022'den sonra en az 569 çocuk öldürüldü, bin 229'dan fazla çocuk yaralandı. İşgalci Rusya makamları tarafından hukuka aykırı olarak Rusya işgali altındaki bölgelere veya Rusya'ya götürülen çocukların tahmini sayısı yüzlerle, hatta muhtemelen binlerle ifade ediliyordu. Mart'ta UCM, bu savaş suçundaki rolleri nedeniyle Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Çocuk Hakları Komiseri Maria Lvova-Belova hakkında yakalama kararı çıkarttı.

Yaşlılar savaştan orantısız etkilendi, diğer sivillere kıyasla daha yüksek oranda öldürüldü ve yaralandılar. Yerinden edilenler bağımsız halde hususi barınmaya erişimde zorluk yaşadı ve geçici barınma yerleri, özellikle de engelli yaşlılar için fiziksel açıdan erişilemez olmaya devam etti.

EKONOMİK VE SOSYAL HAKLAR

Bölgedeki askeri çatışmalar ekonomik ve sosyal hakları etkilemeyi sürdürdü. Eylül'deki saldırısına kadar geçen dokuz ay boyunca Azerbaycan, Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayan Laçın koridorunu ablukaya alarak gıda, ilaç ve yakıt gibi temel ihtiyaç ürünlerinde ciddi sıkıntılara yol açtı ve bu durum özerk statüdeki bölgede bir insani kriz yarattı.

Eylül'de, Rusya genelinde ve işgal altındaki Ukrayna topraklarında öğrencilere hukuka aykırı olarak doktrin aşılama amaçlayan vahim bir girişimde lise öğrencilerine Rusya ve Sovyet makamlarının insan hakları sicilini aklamaya çalışan yeni "birleştirilmiş" tarih kitapları verildi. Rusya işgali altındaki topraklarda çocuklar, misillemelerden kaçınmak için Ukrayna müfredatını "gizlice" öğrenmek zorunda kaldı.

Devletler herkesin yeterli yaşam standardı hakkını ve nitelikli eğitim-öğretimi erişimini güvence altına almalıdır.

MÜLTECİLERİN VE GÖÇMENLERİN HAKLARI

Hareket halindeki insanlar bölge genelinde ızdırıp çekmeye devam etti. Belarus yetkilileri göçmenleri şiddet kullanarak AB sınırlarına doğru gitmeye zorladı, göçmenler sınırlarda geri itildi. Rusya'da yetkililer, göçmenleri askere almak için yanıltma ve baskıya başvurdu. Dağlık Karabağ'da yerinden edilerek Ermenistan'a sığınan 100 binden fazla etnik Ermeni ekonomik güçlükler ve geri dönüş ihtimallerinin belirsizliğiyle karşı karşıya kaldı.

Devletler, zulüm ve insan hakları ihlallerinden kaçan herkesin güvenlik ve uluslararası korumaya erişimini tesis etmeli ve hiç kimsenin insan hakları suistimallerine maruz bırakılabileceği bir yere geri gönderilmemesini güvence altına almalıdır.

SAĞLIKLI BİR ÇEVREDE YAŞAMA HAKKI

Ukrayna'daki İkinci Dünya Savaşı tarzı askeri çatışmalar ve bölgenin en büyük fosil yakıt üreticisi ve tüketicisi olan ülkeler geniş çapta çevresel tahribat ve kirliliğe yol açtı.

Rusya'nın Ukrayna'da sürdürdüğü saldırılar çok ciddi hava, su ve toprak kirliliğine sebep oldu ve yönetilemez miktarlarda tehlikeli atık meydana getirdi. Kakhovka Barajı'nın Rusya kuvvetlerinin gerçekleştirdiği düşünülen ve görünüşe göre kasıtlı yapılan bir saldırı sonucunda yıkılması, Ukrayna sınırlarının da ötesinde uzun süreli ekolojik sonuçları olan atık kirliliğine yol açtı.

Özellikle fosil yakıtların yakılmasından kaynaklanan hava kirliliği insan sağlığını da olumsuz etkiledi. Hava kirliliği tahmini olarak her yıl Kazakistan'da fazladan 10 bin ölüme, Belarus'ta ise kalp krizi ve iskemik kalp hastalıkları sonucu ölümlerin %18'ine sebebiyet verdi. Kırgızistan'ın başkenti dünyanın hava kirliliği en yüksek olan şehriydi.

Bölge genelinde çevreyi korumaya çalışanlar sert misillemelerle karşılaştı. Ermenistan'da bir altın madeni projesine karşı çıkan aktivistler hakkında, çevre aktivizmlerinin yol açtığı öne sürülen ticari zarardan ötürü aşırı yüksek mali tazminat talebiyle davalar açıldı. Rusya'da önde gelen iki çevre hakları örgütü "istenmeyen" örgüt kategorisine alındı ve yasaklandı.

Devletler, kişileri ve toplulukları, iklim değişikliği ve aşırı hava koşullarının riskleri ve etkilerine karşı korumak için acilen tedbir almalıdır. Bu kapsamda, yeterli iklim uyum ve azaltma tedbirleri alabilmek için uluslararası destek ve iş birliği talep etmelidirler.

LGBTİ+ HAKLARI

Mart'ta Ukrayna'da, medeni birliktelik hakkında eşcinsel çiftleri de kapsayan bir yasa tasarısı sunuldu ancak tasarı eşcinsel çiftlerin evlat edinmesi yasağını ele almadı.

Öte yandan, Rusya, yeni transfobik yasalar çıkarttı ve tanımsız bırakılan "kamuya açık uluslararası LGBT hareketi"ni "aşırınlık yanlısı" kabul ederek, LGBTİ+'ların haklarıyla ilgili her türde kamusal etkinliği fiilen yasakladı. Orta Asya'da ve diğer bölgelerde cinsiyet hakları geriledi. Kırgızistan, "aile değerlerini reddeden" ve "gelenek dışı cinsel ilişkileri" teşvik eden bilgilerin yasaklanmasını öngören yasa değişiklikleri teklif etti. Türkmenistan ve Özbekistan'da onaya dayalı eşcinsel ilişkiler suç sayılmaya devam etti.

Devletler, LGBTİ+'lara karşı ayrımcılık içeren yasaları, politikaları ve uygulamaları yürürlükten kaldırmalıdır. Onaya dayalı eşcinsel ilişkilerin suç olmaktan çıkarılması ve eşcinsel evliliğin önündeki yasal engellerin kaldırılması buna dahildir.

BATI, ORTA VE GÜNEYDOĞU AVRUPA

2023'te birçok Avrupa ülkesinde siyasetçiler, kadın ve LGBTİ+ hakları, göç, iklim adaleti ve İsrail ve İşgal Altındaki Filistin Toprakları'nda meydana gelen korkunç olaylarla ilgili toplumsal kutuplaşmayı körükledi. Birçok hükümet insan haklarını çeşitli grupları yaftalamak ve sivil alana orantısız kısıtlamalar getirmek, iklim protestocularını ve özellikle Filistinlilerle, Müslümanlarla ve ırksallaştırılan diğer kişilerle dayanışma konusunda muhalif fikirlerini ifade eden kişileri hedef almak için araçsallaştırdı.

Sistemsel ırkçılık, hakları ihlal etmeye ve can kaybına sebep olmaya devam etti. Devletler Afrikalı, Orta Doğulu ve Asyalı kişilere karşı ırksal dışlama politikalarını sürdürdü, bunun sonucunda denizde ve kara sınırlarında insanlar hayatlarını kaybetti ve zarar gördü. Hükümetler, Romanlara yönelik süregelen dışlama ve ayrıştırımayı ortadan kaldırmak için çok sınırlı adımlar attı. Devletlerin ırkçılık karşıtı tedbirler almakta başarısız olması ve ırkçılığın siyasal istismarı, antisemitizm ve Müslüman karşıtı ırkçılık bildirimlerinde artışa yol açan bir ortam oluşturdu.

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarında hem ilerleme hem de gerileme kaydedildi. Gözetim toplumlarına doğru gidiş devam etti. Engelliler dahil en savunmasız gruplara yeterli sosyal koruma sağlanmadı.

Çifte standartlar birçok devletin söylemlerinde ve politikalarında belirgindi: İsrail'e yaklaşımın aksine Filistinlilerin insan hakları için dayanışmaya getirilen eşzamanlı

kısıtlamalar, COP28'deki samimi sözlerin aksine fosil yakıtların kullanımı ve üretimine devam edilmesi ve protestocuların bastırılması, Avrupa içinde insan haklarındaki gerilemeye kayıtsız kalınırken bölge dışındaki devletlerin eleştirilmesi çifte standart örnekleriydi.

MÜLTECİLERİN VE GÖÇMENLERİN HAKLARI

AB üye devletleri ölümcül irksal dışlama ve dışarıda tutma politikalarını sürdürdü ve AB içinde sorumluluk paylaşımı konusunda çok az ilerleme kaydetti. AB sığınma reformları üzerine yürütülen müzakereler, güvenlik arayan insanlara yönelik güvenceleri azaltan ve ızdırabı artıran bir uzlaşmaya işaret ediyordu. Devletler güvenli ve yasal yollar oluşturmak yerine insanları kara ve deniz sınırlarında suistimal ve gereksiz tehlikelere maruz bıraktı. Tek bir olayda, irksal ayrımcılığa maruz bırakılan, aralarında çocukların da olduğu 600'ün üzerinde insan Yunanistan'ın Pylos açıklarında bir tekne kazasında hayatını kaybetti. Yıl boyunca, sığınma talepleri alınmadan hukuka aykırı olarak gerçekleştirilen zorla geri göndermeler Avrupa sınırlarında günlük bir olay olmayı sürdürdü ve Afrika, Orta Doğu ve Asya'dan gelen yüzlerce kişi suistimal ve şiddete maruz bırakıldı.

Avrupa Komisyonu, işlemsiz geri gönderme ihtimalini iç hukuk kapsamına almalarının ardından Letonya ve Litvanya hakkında ihlal prosedürü başlatmakta başarısız oldu. Sınırlardaki ihlallere ilişkin cezasızlık devam etti. İspanya, 2022'de Melilla ile Fas arasında meydana gelen ölüm, işkence ve hukuka aykırı sınır dışı vakalarını etkin bir biçimde soruşturmadı.

Bazı Avrupa ülkeleri, Afganların güvenlik talep etme haklarını güvence altına almadı. Almanya'da ayda bin Afganın ülkeye kabul edilmesini öngören bir insani kabul programından yüzün altında kişi yararlanabildi. Danimarka, Finlandiya ve İsveç, Afgan kadınlara ve kız çocuklara ilk elde mülteci statüsü tanınması yönünde olumlu adımlar attı.

Almanya'da mülteci kabul merkezlerinde rekor sayıda saldırı meydana gelirken Çekya, Kıbrıs ve Yunanistan'da da mültecilere ve göçmenlere karşı saldırılar kaydedildi. Birçok siyasetçi, mülteci ve göçmen toplulukları hedef alan ayrımcı ve ırkçı söylemlerde bulundu; Türkiye'de seçimler bağlamında artan söylemler de buna dahildi.

Avrupa devletleri insan haklarını hiçe sayarak sınır denetimini dışsallaştırmaya devam etti. İtalya'nın Arnavutluk'la imzaladığı anlaşmaya benzer şekilde, daha fazla ülke sığınmacıların işlemlerinin diğer ülkelerde yapılması yönünde anlaşmalar yapmaya çalıştı ve AB ile Tunus arasında hak ihlalleri riski yaratan bir anlaşma iletildi. Binlerce kişiyi zorla geri gönderen Türkiye ile iş birliği devam etti. Birleşik Krallık hükümeti hukuki itirazlar karşısında davayı kaybetmesine rağmen sığınmacıları sığınma başvurularının işleme alınması için Ruanda'ya gönderme planını uygulamakta kararlıydı.

Devletler irksal dışlama politikalarına son vermelidir. Onun yerine, mültecilerin ve göçmenlerin yaşam hakkını koruyan, gözetilen ve gereğini yerine getiren politika ve uygulamaları devreye almalı, güvenli ve yasal yollar sağlamalı ve insanların sınırlarda sığınma hakkını desteklemelidir.

KADINLARIN VE KIZ ÇOCUKLARIN HAKLARI

Letonya, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin önlenmesi ve bunlarla mücadeleyle dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni onayladı, Kuzey Makedonya yasalarını sözleşmeye uygun hale getirdi. Hırvatistan kadın cinayetinin ayrı bir suç olacağını duyurdu. İsviçre onayın olmamasını esas alan tecavüz tanımını kabul etti, Hollanda ise bu tanımın kabul edilmesi doğrultusunda ilerleme kaydetti.

Öte yandan, birçok ülke, devletin şiddeti önlemek için yeterli adım atmadığı bir ortamda kadınlara ve kız çocuklara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vakalarında yüksek sayılar raporladı. Arnavutluk, Yunanistan, İtalya, Sırbistan, İspanya ve Türkiye'de gözlemlenen yüzlerce kadın cinayeti bildirdi. Bosna-Hersek'te bir cinayetin canlı yayınlanması ve Bulgaristan'da bir failin hafif ceza alması protestolara yol açtı.

Finlandiya'da gebeliğin ilk 12 haftasında talep üzerine kürtaja izin veren bir yasa yürürlüğe girdi, İspanya'da 16-17 yaşındakilerin ebeveyn onayı olmadan kürtaj olmasına izin veren bir yasa meclisten geçti. Ancak birçok ülke de kürtajla ilgili kısıtlamaları sürdürdü. Hırvatistan, İrlanda, İtalya ve Kuzey İrlanda'da sağlık personeli sık sık vicdan hükümlerini öne sürdü. Avusturya'nın bazı bölgeleri kürtajı sağlık sisteminden çıkarırken, Çekya'da Çek olmayan AB vatandaşlarının bakım göremediği vakalar kaydedildi. Malta'da kürtajı yasaklayan mevzuatta değişiklik yapıldı ancak erişim oldukça kısıtlı olmaya devam etti. Andorra, kürtajı tamamen yasaklayan tek ülkedydi.

Devletler toplumsal cinsiyete dayalı tüm şiddet türleriyle acilen mücadele etmeli ve şiddetin kökeninde yatan sebepleri ortadan kaldırmalıdır.

GİZLİLİK HAKKI

İsviçre'de pek çok şehir ve kanton, kamusal alanlarda yüz tanıma sistemlerini yasakladı. Ancak Fransa'da yeni bir yasa 2024 Olimpiyatları için kitlesel biyometrik gözetime izin verdi.

Uluslararası Af Örgütü, Intellexa şirketler topluluğunun Avusturya, İsviçre ve Almanya dahil birçok ülkeye Predator casus yazılımı sattığını ortaya çıkardı ve bu yazılımın Berlin'de bir haber sitesine, Avrupa kurumlarına ve araştırmacılara karşı kullanıldığını tespit etti. İspanya'da, çoğu Katalonya'da olmak üzere en az 65 kişi Pegasus casus yazılımıyla hedef alındı.

ADİL YARGILANMA HAKKI VE YARGI BAĞIMSIZLIĞININ AŞINMASI

Macaristan, Polonya ve Türkiye yargı bağımsızlığını zayıflatmaya devam etti. Macaristan, yargının yetkilerini kısıtlamaya yönelik adımlar attı. Polonya'da hükümet eleştirel hakimleri hedef aldı. Türkiye'de Yargıtay, Anayasa Mahkemesi'nin bir kararını uygulamayı reddederek AYM hakimlerini yetkilerini aşmakla suçladı.

Devletler gözetim toplumlarına doğru gidişi durdurmalı, adil yargılanma hakkına saygı göstermeli ve yargı bağımsızlığının aşınmasına son vermelidir.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Gazetecilere yönelik saldırılar bölge genelindeki ülkelerde kaydedildi. Türkiye çok sayıda gazeteciye terörle bağlantılı temelsiz suçlamalarla gözaltına almaya veya tutuklamaya devam etti.

Avusturya, Bulgaristan, Hırvatistan, Yunanistan, Kuzey Makedonya ve Sırbistan'da siyasetçiler ve şirketler, gazetecileri veya aktivistleri susturmak için Kamusal Katılıma Karşı Stratejik Davaları (SLAPP) kullandı. Bosna-Hersek'te Sırp Cumhuriyeti hakareti suç kapsamına alırken Bulgaristan kamu görevlilerine hakaret için öngörülen para cezalarını azalttı, Hırvatistan ise Kamusal Katılıma Karşı Stratejik Davaların erken bir tarihte düşürülmesini amaçlayan bir plan hazırladı.

Birkaç istisna dışında, bölge ülkeleri, çevrimiçi mecralarda ifade edilenler dahil, İsrail'in Gazze'deki bombardımanlarını eleştiren ve Filistinlilerin insan haklarını destekleyen görüşleri orantısız bir şekilde kısıtlamak için tedbirler teklif etti veya yürürlüğe soktu.

TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ

İklim acil durumu derinleştikçe barışçıl protestolar da arttı ve yetkililerin sert müdahalesiyle karşılaştı. Barışçıl sivil itaatsizlik eylemlerine katılan iklim protestocuları toplu gözaltı, ağır suçlardan yargılanma ve karalama kampanyalarıyla karşı karşıya kaldı.

Birçok ülke toplanmalara orantısız kısıtlamalar getirdi. Hollanda'da polis, protestoculara karşı gözetim aracı olarak hukuka aykırı kimlik kontrolleri gerçekleştirdi. Diğerlerinin yanı sıra Fransa, Almanya, İtalya, Sırbistan ve Türkiye'de kolluk kuvvetleri sıklıkla hukuka aykırı güç kullanımına ve ayrımcı polis uygulamalarına başvurdu.

Birçok hükümet, Filistinlilerle dayanışma protestolarına hukuksuz kısıtlamalar getirdi. Avusturya, Fransa, Almanya, Macaristan, Polonya, İsviçre ve diğer ülkeler, kamu düzeni veya ulusal güvenliğe yönelik muğlak risklere atıfta bulunarak bu tür protestoları önden yasakladı. Medya ve siyasetçiler sık sık Filistinlileri insanlık dışına iten söylemlerde bulundu, ırkçı kalıp yargıları yaygınlaştırdı ve Müslümanları teröristlerle eş tuttu.

Fransa, barışçıl protestoları yasaklamak ve keyfi gözaltılar gerçekleştirmek için terörle mücadele mevzuatını kullandı. Türkiye polisi Onur Yürüyüşleri sırasında genel yasaklar uyguladı, gereksiz güç kullandı ve 224 kişiyi gözaltına aldı. Birleşik Krallık polisin yetkilerini genişleten, protesto yasaklarına zemin hazırlayan ve sivil tedbirlere izin veren bir yasa tasarısını onayladı.

ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

Fransa, çok sayıda sivil toplum örgütünü yasal süreç işletmeden kapatma girişimlerini sürdürdü. Türkiye, sivil toplum örgütlerine yönelik müdahaleci denetimlerin kullanımını artırdı. Bosna-Hersek'te Sırp Cumhuriyeti, ülke dışından finanse edilen sivil toplum örgütlerinin sicilini tutan bir yasa çıkardı. Macaristan'da hükümet, sivil toplum örgütleri için dış finansmanı sınırlandıran yeni bir yasa çıkardı.

Devletin aşırı müdahalelerine karşı herkesin ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarını kullanma alanı korunmalıdır.

İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI

Kadın ve göçmen hakları alanında çalışan insan hakları savunucuları baskıların birincil hedefi oldu. Andorra'da bir aktiviste kürtaj yasağına karşı çıktığı için fahiş para cezası verildi. Polonya'da Justina Vidzinska, bir kadının kürtaj haplarına erişimine yardım ettiği için sekiz ay sosyal hizmet cezasına mahkum edildi. Yunanistan'da göçmen hakları savunucuları Sarah Mardini ve Séan Binder hakkında dört ağır suçtan iddianame hazırlandı. Letonya yetkilileri, Belarus sınırında insani yardım faaliyetlerine katıldıkları için iki hak savunucusu hakkında kovuşturma başlattı. Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) meydan okuyarak Osman Kavala'nın mahkumiyetini onadı.

Devletler insan hakları savunucularının faaliyetlerini yaftalayıp suç saymak yerine hak savunucularını korumalı ve hayati önem taşıyan rollerini kabul etmelidir.

IRKSAL AYRIMCILIK

Kolluk görevlileri tarafından ırksal profillemeye yaygın olarak devam etti. Fransa Danıştay polis kontrollerinin ayrımcılığını kabul etti ancak herhangi bir tedbir önermedi. Hollanda sınır polisi ırksal profillemeyen suçlu bulundu. Birleşik Krallık'ta yayımlanan bir rapor, Londra Metropolitan Polis Teşkilatı'ndaki kurumsal ayrımcılığı gözler önüne serdi. Almanya, rekor nefret suçu oranları raporladı. AİHM bir kez daha Bosna-Hersek'i ayrımcı seçim kuralları nedeniyle mahkum etti. Letonya ve Litvanya'da bazı Rusya vatandaşları oturma izinlerini kaybetmekle karşı karşıya kaldı.

Romanlar ayrımcılık, ayrıştırma ve sosyal dışlamaya maruz kaldı. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi İtalya'nın Romanların barınma haklarını ihlal ettiğine hükmederken, Slovakya mahkemeleri Roman çocukların ayrı sınıflarda okutulmasının ayrımcılık olduğuna karar verdi. Bulgaristan Eşitlik Kurumu, Romanların yüzme havuzlarına girişlerinin engellenmesi hakkında bir soruşturma yürüttü. Kuzey Makedonya'da bir Roman erkek, kimlik kartı olmadığı için tedavi edilmesinin ardından hayatını kaybetti. Romanya'da gebe ve sağır bir Roman kadın hastaneye kabul edilmediği için kaldırımında doğum yaptı. Fransa'da Müslüman kadınlar spor ve eğitim kısıtlamalarında özellikle hedef alındı. İsrail ve İşgal Altındaki Filistin Toprakları'nda korkunç olaylar yaşanırken bölge genelinde Yahudi ve Müslüman karşıtı ayrımcı söylemler ve nefret suçları hızla arttı.

Türkiye’de Şubat depremlerinin ardından siviller ve kamu görevlileri, arama-kurtarma çalışmalarına katılan göçmenleri ve mültecileri ırkçı tacizlerle hedef aldı.

LGBTİ+ HAKLARI

Letonya medeni birliktelikleri tanıdı, Litvanya ise bunda başarısız oldu. AIHM, Bulgaristan ve Romanya’yı eşcinsel çiftleri tanımadıkları için mahkum etti.

LGBTİ+’lara karşı ayrımcılık devam etti. Hırvatistan ve Kuzey Makedonya’da Onur Yürüyüşleri hem kamu görevlileri hem de sade vatandaşlar tarafından tehditlere ve ayrımcı ifadelere maruz kaldı. Norveç polisi, LGBTİ+ toplanma yerlerinin hâlâ şiddetli saldırı riski altında olduğunu tespit etti. Türkiye’de siyasetçiler LGBTİ+’lara karşı ayrımcı ifadeler kullandı.

Macaristan propaganda yasası nedeniyle AB Adalet Divanı’nda hukuki yaptırımla karşı karşıya olmasına rağmen yetkililer bir kitapçıya bu yasayı çiğnediği gerekçesiyle para cezası verdi ve Medya Konseyi, Onur Yürüyüşü ile ilgili bir TV reklamını yasakladı. AIHM, Litvanya’yı eşcinsel ilişkileri tasvir eden bir kitabı sansürlediği için mahkum etti.

Trans haklarında hem ilerleme hem de gerileme yaşandı. Almanya trans, eşcinsel ve biseksüellerin kan bağışi yapmasını engelleyen ayrımcı yasağı kaldırdı. Ayrıca, trans, non-binari (cinsiyet kimliğini ikili cinsiyet rejiminin sunduğu kadın ve erkek kategorileri dışında tanımlayan) ve intersekslerin nüfus müdürlüğüne yapacakları basit bir beyanla cinsiyet kimliklerini kendilerinin belirlemesini mümkün kılan yeni bir Cinsiyet Kimliği Belirleme Yasası çıkardı. Finlandiya’da beyana dayalı tanıma, başvuran yetişkinlere sağlanmaya başlandı. İspanya’da yeni bir yasa, sağlık hizmetlerine erişimi ve kişilerin cinsiyet kimliklerini kendilerinin belirlemesini güvence altına aldı. Diğer yandan, Bulgaristan, transların cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınmasına son verdi ve Birleşik Krallık hükümeti, Cinsiyetin Tanınmasına İlişkin İskoç Reform Yasasını engelledi.

Devletler, Yahudiler, Müslümanlar, Siyahlar, Romanlar ve LGBTİ+’lar dahil tüm gruplara karşı sistemsel ayrımcılıkla anlamlı bir biçimde mücadele etmelidir.

EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR

Finlandiya’da hükümet, en savunmasız grupları orantısız etkileyecek olan kamusal sağlık harcamalarını kısma ve ilaçlardaki kullanıcı ücretlerini ve vergileri artırma planını açıkladı. Avrupa Sosyal Komitesi, Yunanistan hakkında, kemer sıkma politikaları kapsamında sağlık hizmetlerinde yapılan kesintilerle ilgili şikayeti kabul edilir buldu. Slovenya, Uzun Vadeli Bakım Yasasını çıkardı ancak doktor azlığıyla karşı karşıya kaldı.

Danimarka ve Finlandiya sosyal yardımlarda kesintilerin yapılacağını açıkladı. Fransa, İrlanda ve Portekiz’de rekor seviyelerde evsizlik kaydedildi. İspanya bir barınma hakları yasası çıkardı ancak ekonomik açıdan savunmasız kişileri tahliyelere karşı korumayı başaramadı. Sırbistan’da kısmen kendi kendine işleyen yeni sosyal yardım sistemi, muhtemelen binlerce kişinin sosyal yardımlara erişimlerini kaybetmesine yol açtı ve Romanlar ile engellileri orantısız etkiledi. Türkiye hükümetinin Şubat depremleri sonrasındaki müdahaleleri, engellileri korumakta yetersizdi.

Devletler herkesin ekonomik ve sosyal haklarını güvence altına almak ve hiç kimsenin ayrımcılığa maruz bırakılmamasını sağlamak için acil tedbirler almalıdır. Bu doğrultuda yeterli kaynak ayrılmalı ve evrensel ve kapsayıcı sosyal koruma tesis edilmelidir.

SAĞLIKLI BİR ÇEVREDE YAŞAMA HAKKI

Olumlu bir gelişme ile Kıbrıs’ta bir mahkeme, çevre haklarını savunan bir sivil toplum örgütünün kamu yararı adına şikayette bulunma hakkını kabul etti. İrlanda’da sivil toplum örgütleri, sera gazı emisyonlarının yeterince azaltılmamasına karşı dava açtı. Portekiz’de gençler, AIHM’de, iklim değişikliği konusunda yeterli adım atmamaları nedeniyle 33 ülke

hakkında dava açtı. Avrupa Konseyi sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını siyasi açıdan kabul etti ancak bu hakla ilgili bağlayıcı bir yasa çıkarmadı.

Öte yandan, birçok ülke fosil yakıt kullanımına devam etti. Bulgaristan ve Romanya Karadeniz'de doğalgaz keşfi planlarını açıkladı, Yunanistan ve Slovakya sıvılaştırılmış doğalgaz terminalleri planladı, Malta önemli bir doğalgaz boru hattını destekledi, Norveç petrol ve doğalgaz sahaları için vergi teşvikleri sağladı ve Almanya fosil yakıt projelerine yönelik finansmanı onayladı. Fransa bankaları, fosil yakıt üretiminin en büyük fonlayıcıları arasındaydı.

Devletler adil bir geçişle fosil yakıt kullanımını ve üretimini aşamalı olarak sonlandırmalıdır. Aynı zamanda, düşük gelirli ülkelere yönelik iklim finansmanını acilen artırmalı ve kayıp ve zararlar için ilave tahsisli fon sağlamayı taahhüt etmelidirler.

ORTA DOĞU VE KUZAY AFİRKA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMEİ

İsrail-Filistin çatışmasında şiddetin yıkıcı biçimde tırmanması bölge genelinde ve tüm dünyada sarsıcı etkiler yarattı. Ekim ayından itibaren İsrail çoğu sivil ve çoğu hukuka aykırı bir şekilde olmak üzere 21 binden fazla Gazzeliyi öldürdü; Hamas ise İsrail'de sivilleri kasten öldürdü ve rehin aldı. Çatışmanın derin kökleri İsrail'in 1948'de Filistinlileri zorla yerinden etmesi ve mülsüzleştirmesinde, 1967'de Gazze ve Batı Şeria'nın askeri işgalinde, İsrail'in Filistinlilere karşı devam eden apartheid sisteminde ve işgal altındaki Gazze Şeridi'nin 16 yıldır yasadışı olarak abluka altında tutulmasında yatıyor.

Irak, Libya, Suriye ve Yemen'de uzun yıllardır devam eden diğer çatışmalar, ülke içinde yerinden edilenler, mülteciler, göçmenler ve etnik azınlıklar dahil olmak üzere özellikle ötekileştirilen topluluklardan milyonlarca insanın hayatına felaket getirmeyi sürdürdü. Bu kişilerin çoğu gıda, su, yeterli barınma, sağlık hizmetleri ve güvenlik gibi en temel haklarından yoksun bırakıldı. Güvenlik güçleri, milisler ve silahlı grupların sorumlu olduğu gelişigüzel saldırılar, altyapı tahribatı, zorla yerinden etme ve baskıcı yönetimler cezasızlıkla devam etti.

Bölge hükümetleri, yaşam maliyetlerindeki sert artışların, ekonomik krizlerin ve doğal ve iklim değışikliğı kaynaklı afetlerin etkilerine karşı yeterli bir mücadele veremedi. Bu unsurların tümü yüz milyonlarca insanın temel insan haklarını etkiledi. Siyasi, sosyal ve ekonomik sorunları ifade eden kişiler, muhalefeti susturmayı amaçlayan cezalandırıcı tedbirlerle karşı karşıya kaldı. Yetkililer, muhalifleri ve karşıt görüşlüleri gözaltına aldı, işkenceye maruz bıraktı ve haksız yere yargıladı; ölüm cezası dahil sert cezalar, seyahat yasakları, tehditler ve diğer türde tacizlerle hedef aldı. Hedef alınanlar arasında gazeteciler, çevrimiçi mecralarda görüşlerini ifade eden kişiler; kadınlar, LGBTİ+'lar ve ötekileştirilen toplulukların hakları için mücadele edenleri de kapsayan insan hakları savunucuları, siyasi aktivistler ve sendikacılar vardı. Mısır, İran ve Ürdün'de güvenlik güçleri protestoları bastırmak için hukuka aykırı ve bazı durumlarda öldürücü güç kullandı, zorla kaybetme ve toplu halde keyfi gözaltılara başvurdu. Bu gibi insan hakları ihlallerinden sorumlu olanların çoğu işledikleri suçlarda cezasızlıktan yararlandı.

Bölge genelinde toplumsal cinsiyet, ırk, uyruk, yasal statü, etnik köken, cinsel yönelim, cinsiyet kimliğı veya ifadesi, din ve sınıfa dayalı ayrımcılık yaygın bir şekilde devam etti. Bazı ülkelerde ayrımcılık yasalarla kalıcı hale getirildi.

Kuraklık ve yüksek sıcaklıklar gibi aşırı hava olayları bölgenin belirli kısımlarına ölüm ve yıkım getirdi; buna karşın hükümetler iklim değışikliğı ve çevresel bozulmayla mücadele etmek için gerekli adımları atmakta başarısız oldu. Katar, Suudi Arabistan ve BM İklim Değışikliğı 28. Taraflar Konferansı'na (COP28) ev sahipliğı yapan Birleşik Arap Emirlikleri dahil bazı hükümetler fosil yakıt üretimini artırma planlarını açıkladı.

İSRİL-FİLİSTİN ÇATIŞMASI

Ekim ayında uzun yıllardır süregelen İsrail-Filistin çatışması patlak verdi ve bölgesel siyaset ve uluslararası insan hakları hukuku açısından meydana gelen artçı şoklar bölge geneline ve tüm dünyaya yayıldı.

7 Ekim'de Hamas ve diğer Filistinli silahlı gruplar İsrail'de en az bin kişinin kasten öldürülmesini de içeren savaş suçları işledi, 245 kişiyi rehin aldı ve İsrail'e gelişigüzel roketler

fırlattı. Bunların tümü savaş suçu kapsamındadır. Ardından, İsrail güçleri, yoğun nüfuslu Gazze Şeridi'ne ağır hava bombardımanları düzenleyerek gelişigüzel ve diğer hukuksuz saldırılarda sivillerin öldürülmesi ve yarananmasını, evlerin ve diğer sivil yapıların tahrip edilmesi ve yıkılmasını, halihazırda yoksullaştırılmış sivil halkın hukuka aykırı bir şekilde topyekün kuşatılmasını ve yaklaşık 1,9 milyon Filistinlinin zorla yerinden edilmesini içeren savaş suçları işledi.

Takip eden 12 hafta boyunca İsrail güçlerinin aralıksız bombardımanları ve kara saldırılarında, Gazze Sağlık Bakanlığı'nın açıkladığına göre üçte biri çocuk olmak üzere 21 bin 600 Filistinli öldürüldü, çok daha yüksek sayıda kişi yaralandı ve Gazze'nin yerleşim alanlarının büyük bir kısmı yerle bir edildi. Uluslararası Af Örgütü ve diğer örgütler tarafından toplanan tanıklıklar, uydur görüntüleri ve doğrulanmış fotoğraf ve videolarla da desteklenen, gitgide artan kanıtlar, İsrail güçlerinin nasıl kalabalık mülteci kamplarını ve sivillerin yaşadığı binaları bombalayarak aileleri bütünüyle yok ettiğini, hastaneleri, kiliseleri, camileri, BM idaresinde okulları, fırınları, kara yollarını ve diğer kritik altyapıyı tahrip ettiğini ortaya koydu. İsrail'in, güneydeki sözde güvenli bölgeleri bombalamaya devam ederken bile Gazze'nin kuzeyinin "tahliyesi" için yaptığı muğlak uyarılar, uluslararası hukuka aykırı olarak sivil halkın zorla yerinden edilmesi kapsamındaydı.

İsrail'in, 2,2 milyon Gazzeliyi yeterli içme suyu, gıda, tıbbi malzeme ve yakıtı erişimden yoksun bırakan ve sağlık sistemini çöküşün eşliğine getiren ablukası ve hastanelere yönelik saldırıları sonucunda binlerce Filistinli daha yok yere hayatını kaybetti.

Uluslararası toplumun dikkatinin Gazze üzerinde yoğunlaştığı dönemde, Doğu Kudüs dahil işgal altındaki Batı Şeria'da İsrail silahlı kuvvetleri ve devlet destekli Yahudi yerleşimcilerin Filistinlilere yönelik şiddetli saldırıları arttı; 511 Filistinli öldürüldü, binlercesi evlerinden kaçmaya zorlandı. Bu tür saldırılar cezasız kaldı. İsrail yetkilileri ayrıca askeri bir gerekçe olmaksızın Filistinlilere ait binlerce binayı yıkarak 2 bin 249 kişiyi yerinden etti ve idari gözaltı uygulamasını önemli ölçüde artırdı.

ULUSLARARASI MÜDAHALE

Gazze ve İsrail'de akıl almaz boyutlara varan sivil can kayıpları, yıkım ve ızdıraba rağmen uluslararası toplum anlamlı bir müdahalede bulunmakta başarısız oldu. Başta ABD olmak üzere bazı devletler, çatışmanın taraflarını alenen insan hakları ihlallerinde kullanılan silahlarla silahlandırmaya devam etti. ABD, veto yetkisini, BM Güvenlik Konseyi'ni etkili adımlar atmaktan veya ateşkes çağrısında bulunmaktan alıkoymak için kullandı.

ABD ve pek çok batı Avrupa ülkesi dahil güçlü ülkeler İsrail'in eylemlerini kamuya açık bir biçimde destekleyerek uluslararası insancıl hukuk ve sivillerin korunmasına saygı yükümlülüğünü zayıflattı. Uluslararası toplumun insan haklarını ve uluslararası insancıl hukuku savunmaktaki isteksizliği, İsrail'i Gazze'deki siviller nezdinde yarattığı yıkıcı sonuçlara aldırmandan askeri saldırılarını devam ettirme konusunda cesaretlendirdi.

16 Kasım'da bir BM uzman grubu bir açıklama yayımlayarak, dünyanın Gazze'de "bir soykırımın gerçekleştirilmekte olduğuna" tanıklık ettiği uyarısında bulundu.

Uluslararası toplum anlamlı bir müdahalede bulunmazken dünya genelinde yüz milyonlarca kişi Gazzeliyle dayanışma için ateşkes ve ablukaya son verilmesi talebiyle her hafta kitlesel protestolar gerçekleştirdi.

Bu tür protestolar, İsrail'le ilişkilerini normalleştiren ve kamuya açık protestoların yasaklı veya tehlikeli olduğu ülkeler dahil olmak üzere bölge genelinde de yaygındı. Mısır'da ülkenin dört bir yanında on binlerce kişi sokaklara çıktı, yetkililer onlarca kişiyi keyfi olarak gözaltına aldı. Bahreyn'de yaklaşık bin kişi protesto düzenledi. Cezayir, İran, Irak, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Suriye, Tunus ve Yemen'in yanı sıra Batı Şeria'da da geniş katılımlı protestolar düzenlendi.

11 Kasım'da, Arap Birliği ve İslam İşbirliği Teşkilatı'nın ilk kez gerçekleştirdiği ortak zirvede liderler, "İsrail'in Gazze Şeridi'ne yönelik saldırgan tutumunu, işgal hükümetinin işlediği savaş

suçlarını ve barbarca ve insanlık dışı katliamları” kınadı. Aralık’ta Güney Afrika, İsrail’in Gazze’de işlediği 1948 Soykırım Sözleşmesi ihlalleri hakkında dava açılması için Uluslararası Adalet Divanı’na başvurdu.

Öte yandan, çatışmaların yayılacağına dair endişeler arttı. 7 Ekim’den sonra İsrail ile Hizbullah ve diğer silahlı gruplar arasında Lübnan’ın güneyinde meydana gelen sınır ötesi çatışmalar İsrail’de en az dört, Lübnan’da ise en az 20 sivilin öldürülmesiyle sonuçlandı. 10-16 Ekim arasında İsrail güçleri, Lübnan’ın güney sınırındaki askeri hareketlerde beyaz fosfor içeren top mermileri kullandı. Uluslararası Af Örgütü, Dhayra kasabasına yönelik saldırının olası bir savaş suçu olarak soruşturulması çağrısında bulundu. 13 Ekim’de İsrail’in Lübnan’ın güneyine yönelik top ateşinde bir gazeteci öldürüldü, diğer altı kişi yaralandı. Aynı ay İsrail’in Suriye’nin güneyine gerçekleştirdiği saldırılarda sekiz asker öldürüldü ve Halep Havalimanı dört kez vuruldu. 9 Ekim’den bu yana İsrail ordusu Mısır’la İsrail arasındaki Refah sınır kapısını defalarca vurdu, saldırılardan birinde Mısırlı bir sınır muhafızı yaralandı.

Dünya genelinde, Filistinli ve Yahudi topluluklara yönelik şiddete tahrik, düşmanlık ve ayrımcılığı da içeren çevrimiçi nefret söylemi ve ırkçılık arttı. Bazı hükümetler, Filistin yanlısı protestoları ve sloganları bastırmak için ifade ve toplanma özgürlüğü haklarını baskı altına aldı.

Uluslararası insancıl hukuk uyarınca, çatışmaların tüm tarafları sivilleri ve sivil yapıları korumak zorundadır. Uluslararası Af Örgütü daha fazla sivil can kaybının önlenmesi ve hayat kurtarıcı insani yardımların Gazze’de yardıma muhtaç kişilere ulaştırılabilmesi için acilen ateşkes ilan edilmesi ve tüm taraflarca işlenen uluslararası hukuk suçları hakkında bağımsız uluslararası soruşturmaların yürütülmesi yönünde çağrı yapmaktadır. Ayrıca, Hamas’ın elindeki tüm sivil rehinelere ve İsrail tarafından keyfi olarak alıkonulan tüm Filistinlilerin derhal serbest bırakılması için çağrıda bulunmaktadır. Uluslararası toplum, çatışmanın tüm taraflarına kapsamlı bir silah ambargosu uygulamalıdır.

Diğer Uluslararası İnsancıl Hukuk İhlalleri

Diğer uzun süreli bölgesel silahlı çatışmalar ve çatışmaların ardından meydana gelen koşullar milyonlarca insanın yaşamını mahvetti; çatışmaların, bazıları dış hükümetler tarafından desteklenen tarafları, savaş suçları ve diğer ciddi uluslararası insancıl hukuk ihlalleri işledi.

Suriye’de savaşın 12. yılında tüm taraflar ve müttefikleri hukuka aykırı saldırılar düzenleyerek sivilleri öldürdü ve temel altyapıya zarar verdi. Rusya silahlı kuvvetleri tarafından desteklenen Suriye hükümeti, kuzeybatı Suriye’de çok sayıda hukuka aykırı kara saldırısı düzenledi ve Ekim’den itibaren sivilere ve sivil yapılara yönelik hava saldırılarını artırdı. Saldırılarda onlarca sivil öldürüldü, on binlercesi ise yerinden edildi.

Libya’da milisler ve silahlı gruplar hukuka aykırı saldırılar gerçekleştirdi ve yerleşim bölgelerinde geniş alanda etkili silahlar kullandı. Silahlı çatışmalar sırasında siviller öldürüldü ve yaralandı, sivil altyapı hasar gördü. Binlerce kişi, çatışma bağlamında veya aşiret kimliği ya da siyasi bağlantıları nedeniyle keyfi olarak alıkonulmaya devam etti. Yemen’de silahlı çatışma ve sınır ötesi saldırılardaki azalmaya rağmen çatışmanın tüm tarafları hukuksuz saldırılara ve öldürmelere devam etti ve bunlardan ötürü cezasız kaldı.

Silahlı çatışmaların tüm tarafları, özellikle doğrudan sivilleri ve sivil altyapıyı hedef alan saldırılara ve gelişigüzel saldırılara son vermek yoluyla uluslararası insancıl hukuka riayet etmelidir. Dış hükümetler, ciddi insan hakları veya uluslararası insancıl hukuk ihlallerinin işlenmesi veya kolaylaştırılmasında kullanılmaları riski ağır basan silahların transferini durdurmalıdır.

MUHALEFETİN BASTIRILMASI

Bölge genelinde yetkililer, hükümetleri veya güvenlik güçleri, insan hakları, ekonomi politikaları, uluslararası ilişkiler veya toplumsal sorunlarla ilgili “ahlak dışı” addedilen eleştirel veya muhalif görüşlerini çevrimiçi ortam da dahil ifade eden kişilerin haklarını ihlal etmeyi sürdürdü.

İran’da 2022’deki “Kadın, Yaşam, Özgürlük” protestolarının ardından yetkililer, zorunlu başörtüsüne meydan okuyan kadınlara ve kız çocuklara yönelik baskıları ve hukuksuzca öldürülen protestocuların ve izleyicilerin hakikat ve adalet talep eden yakınlarına yönelik tacizleri artırdı. Onlarca gazeteci, avukat ve insan hakları savunucusu gözaltına alındı. Yetkililer, protestolar sırasında internet ve mobil ağlara erişimi engelledi, Eylül 2022 ayaklanmasının yıldönümünde ülke çapında düzenlenen protestolara müdahale ederek katılanları gözaltına aldı ve daha küçük çaplı yerel protestoları hukuka aykırı güç kullanımı ve toplu gözaltılarla bastırdı.

Mısır’da güçlü muhalif adayların katılmasının yasaklandığı Aralık ayındaki cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde yetkililer, muhalif siyasetçilerin ve destekçilerinin, muhaliflerin yurtdışında yaşayan yakınlarının, sendikacıların, avukatların ve yetkililerin insan hakları sicilini, ekonomik krizle baş etme şeklini ve ordunun rolünü eleştiren kişilerin hedef alınmasına hız verdi. Güvenlik güçleri muhaliflere yönelik zorla kaybetme, işkence, haksız yargılama ve keyfi gözaltılara devam etti.

Bazı devletler, muhalefeti susturmak ve kendilerini eleştirenlere sert cezalar vermek için terör mevzuatına veya temelsiz suçlamalara başvurdu.

Cezayir’de yetkililer, aktivistleri ve gazetecileri ağırlıklı olarak çevrimiçi mecralarda eleştirel görüşlerini ifade ettikleri için yargıladı ve medya kuruluşlarını kapattı. Irak yetkilileri ifade özgürlüğünü hedef aldı ve bu hakkı kısıtlamak için yasa ve yönetmelikler çıkarmayı denedi.

Tunus’ta yetkililer muhalefete yönelik baskıları artırarak bilinen muhalif isimlere ve diğer eleştirel kişilere karşı komplo kurma ve terör gibi temelsiz suçlamalarına gitgide daha fazla başvurdu ve sık sık, yeni çıkarılan aşırı sert siber suçlar yarasını kullandı. Ennahda muhalefet partisinin üyeleri özellikle hedef alındı ve liderlerinin çoğu uzun süre tutuklu yargılandı. 50’den fazla siyasi aktivist, somut delillere dayanmayan “komplo kurma” suçlamalarıyla soruşturuldu; toplumsal sorunları dile getiren protestocular ve çevre hakları savunucuları haksız yere yargılandı.

Suudi Arabistan’da yetkililer, muhalif varsayılan kişileri devamlı hedef aldı. Terörle bağlantılı suçları yargılamak için kurulan Özel Ceza Mahkemesi, kişileri, internet ortamındaki barışçıl söylemler dahil ifade ve örgütlenme özgürlüğü haklarını kullandıkları için hiçbir şekilde adil olmayan yargılamaların ardından uzun süreli hapis cezalarına çarptırdı. Özel Ceza Mahkemesi, kadın haklarını savunan sosyal medya paylaşımları nedeniyle Selma El Şehab hakkındaki mahkumiyet kararını onadı. “Kamu düzenini bozan, toplumun ve devletin güvenliğini sarsan” mahiyette olduğu öne sürülen tweetleri terörle bağlantılı suçlamalara konu edilen Şehab, 27 yıl seyahat yasağı ve ardından 27 yıl hapis cezasına mahkum edildi.

Birleşik Arap Emirlikleri’nde (BAE) düzenlenen BM İklim Değişikliği 28. Taraflar Konferansı (COP28) sırasında, uydurma terör suçlamalarıyla halihazırda on yıldan uzun süredir cezaevinde tutulan insan hakları savunucuları ve düşünce mahkumlarının da aralarında bulunduğu 80’den fazla BAE vatandaşı hakkındaki toplu yargılama başladı. En az 26 düşünce mahkumu, fikirlerini barışçıl biçimde ifade ettikleri için alıkonulmaya devam etti.

Filistin yanlısı yürüyüşler dışında, bölgenin büyük bir bölümünde kitlesel protestolar süregelen veya artan baskılarla engellendi ve gerçekleştirilebilen az sayıda protestoya genellikle hukuka aykırı güç kullanımı ve gözaltılarla karşılık verildi.

Yüz binlerce İsraili, önerilen yargı reformlarını protesto etti ve zaman zaman polis tarafından keyfi gözaltı ve aşırı güç kullanımına maruz kaldı. Öte yandan, İsrail’deki 101 Sayılı Askeri Emir, Batı Şeria’da Filistinlilerin barışçıl protesto ve toplanma hakkını bastırmaya devam etti.

Ürdün'de yetkililer artan bir biçimde siyasi aktivistler, gazeteciler, işçiler, siyasi parti üyeleri, LGBTI+'lar ve diğer kişilerin barışçıl faaliyetlerini muğlak ifadelerle tanımlanan baskıcı yasalarla engelledi. Yeni siber suçlar yasası, kişilerin çevrimiçi mecralarda görüşlerini ifade etme hakkını daha da baskı altına aldı. En az 43 kişi, çevrimiçi ifadeleri nedeniyle, baskıcı ve muğlak yasalar kapsamında soruşturuldu veya yargılandı. Dokuzunun davası, orduya bağlı Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde görüldü.

Devletler gazetecilerin, insan hakları savunucularının ve aktivistlerin taciz, şiddet ve yargılamaya maruz kalmadan haklarından yararlanmasını sağlamak ve haklarını kullandıkları için cezaevinde tutulan kişileri serbest bırakmak dahil ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarına saygı göstermelidir.

EKONOMİK VE SOSYAL HAKLARIN ENGELLENMESİ

Artan enflasyon, hükümetlerin başarısızlıkları ve -yerel, bölgesel ve uluslararası- diğer etkenler, bölge genelinde enerji ve gıda fiyatları üzerinde sert bir baskı oluşturmaya devam etti. Tüm bunlar, bir kısmı hâlâ Covid-19 pandemisinin ekonomik ve diğer etkilerinden toparlanmaya çalışan, kaynak bakımından en az zengin ve nüfus yoğunluğu en yüksek ülkeleri en şiddetli biçimde etkiledi. Bunun sonucunda milyonlarca kişi gıda güvensizliğiyle karşı karşıya kaldı ve su, sağlık ve yeterli yaşam standardı hakları zarar gördü. En ağır etkilenenler; kadınlar, düşük ücretli işçiler, mülteciler, göçmenler ve ülke içinde yerinden edilen topluluklar dahil çoklu ayrımcılık biçimleriyle karşılaşan insanlardı.

Lübnan'da ekonomik kriz derinleşti, enflasyon üç haneli sayılara ulaştı ve gıda fiyatları enflasyonu %300'ün üzerine çıktı. Ötekileştirilen gruplardan olanlar başta olmak üzere birçok kişi, ilaç ve içme suyu, yeterli gıda, enerji ve diğer temel ürün ve hizmetler dahil yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayamadı veya bunlara erişemedi. Mısır'daki ekonomik kriz sosyo-ekonomik hakları derinden etkiledi. Hükümet, bütçesinin yaklaşık yarısını borç ödemelerine ayırırken sağlık ve eğitim harcamaları gibi bütçesel yükümlülüklerini yerine getiremedi ve sosyal koruma programlarında gerekli düzenlemeleri yapamadı. Artan enflasyonla birlikte bu durum milyonlarca kişiyi daha yoksulluğa sürükledi.

Petrol ve doğalgaz zengini gelişmekte olan ülkeler dahil birçok ülkede hükümetler, düşük ücretli işçileri emek sömürüsüne karşı korumakta başarısız oldu ve işçilerin bağımsız sendikalara katılma ve grev yapma hakkını engelledi. Körfez ülkelerinde düşük ücretli işçiler aşırı sömürü, ayrımcılık, tamamen yetersiz barınma koşulları, fiziksel ve ruhsal istismar, işverenlerinin ücret hırsızlığı ve sağlık hizmetlerine sınırlı erişimle karşı karşıya olmaya devam etti.

Katar'da göçmen işçilerin 2022 FIFA Dünya Kupası bağlamındaki haklarına ilişkin yaygın kampanyaya rağmen göçmen işçiler ücret hırsızlığı, zorla çalıştırma ve iş değiştirme kısıtlamalarını da içeren suistimallerle karşılaştı ve şikayet ve tazminat mekanizmalarına yeterli erişimden yoksun kaldı. Düşük asgari ücret işçilerin yeterli yaşam standardından yararlanmasını ve yasadışı işe alınma harçları ödeyerek girdikleri borç esaretinden kurtulmalarını engelledi. Katar ve diğer bazı ülkelerde, çoğu kadın ev içi hizmet işçileri aşırı sert koşullarda çalışmaya ve cinsel saldırı dahil fiziksel ve ruhsal istismar bakımından yüksek risk altında olmaya devam etti.

Suudi Arabistan'daki Amazon depolarında sözleşmeli olarak çalışan onlarca Nepalli göçmen işçi, emek sömürüsü amacıyla insan ticareti kapsamına girebilecek muameleler dahil insan hakları suistimallerine maruz bırakıldı. Yapacakları iş konusunda yanıltıldılar, ücretleri ödenmedi ve korkunç barınma koşullarında yaşamaya zorlandılar. Bazıları, özellikle koşullardan şikayet ettiklerinde sözlü veya fiziksel istismara maruz bırakıldı.

Devletler, krizlerin olumsuz etkilerine karşı ötekileştirilen gruplar dahil herkesi korumak için acilen sosyal koruma tedbirleri almalı ve sağlık, gıda ve yeterli yaşam standardı

haklarını güvence altına almak için uluslararası toplumu eşgüdümlü çabalara davet etmelidir. Devletler, işçilerin bağımsız sendika örgütlenme ve protesto haklarını korumalı ve iş kanunu güvencelerini göçmen işçileri de kapsayacak şekilde genişletmelidir.

AYRIMCILIK

KADINLAR VE KIZ ÇOCUKLAR

Bölgenin dört bir yanında kadınlar ve kız çocuklar dolaşım ve ifade özgürlüğü, bedensel özerklik, miras, boşanma, resmi görevler üstlenme hakları ve istihdam fırsatları dahil pek çok alanda yasadışı ve uygulamada ayrımcılığa uğramaya devam etti. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yaygın olarak sürdü ve failer cezasızlıktan yararlandı. Bazı ülkelerde bu türde şiddet arttı ve kadınlara yönelik korumalar zayıfladı. Cezayir ve Irak'ta yasalar, tecavüz faillerinin, tecavüze maruz bıraktıkları kişiyle evlenmeleri halinde yargılanmaktan kurtulmasına izin verdi. Cezayir ve Tunus gibi ülkelerde kadınların "namus cinayetleri" adı altında öldürülmesi ve diğer kadın cinayetleri devam etti.

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde, bölgesel hükümet, ev içi şiddet faillerinin yargılanmaktan kurtulmasına göz yumdu ve şiddetten hayatta kalanları yeterince korumadı.

İran'da yetkililer, kadınların ve kız çocukların sosyal, ekonomik, kültürel, medeni ve siyasal haklarını ağır bir biçimde ihlal eden yeni yasalar çıkartarak, zorunlu örtünmeye meydan okuyan kadınlara ve kız çocuklara yönelik baskıları artırdı. Cezalandırıcı uygulamalar arasında, kadınların cep telefonlarına araçlarına el koymakla tehdit eden 1 milyon kısa mesaj gönderilmesi ve binlerce kadının yargıya sevk edilmesi de vardı.

Yemen'de Husi fiili yetkilileri ve silahlı gruplar kadınların dolaşımına kısıtlamalar getirdi ve erkek bir vasi veya vasinin yazılı onayı olmadan seyahat etmelerini yasakladı. Mısır'da yetkililer, kadınların aile üyeleri veya evlenmeyi reddettikleri kişiler tarafından öldürüldüklerine ilişkin artan ihbarlara rağmen devlet ve devlet dışı aktörler tarafından uygulanan cinsel şiddet ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti yeterince önleyemedi. Ayrıca, kadınlar, cinsel şiddete karşı çıktıkları için veya "ahlak" gerekçeleri öne sürülerek yargılandı.

LGBTİ+'LAR

Bölge genelinde insanlar, cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle gözaltına alındı ve yargılandı, eşcinsel ilişkiden suçlu bulunan birçok kişi ağır cezalara çarptırıldı. Irak, Ürdün, Lübnan, Libya ve Tunus'ta LGBTİ+'ların haklarına yönelik saldırılar arttı. Lübnan'da yetkililer, gay ve lezbiyenlere karşı şiddetli kışkırttı. Buna cevaben 18 medya örgütü ortak bir açıklama yayımlayarak özgürlüklere yönelik baskıları kınadı ve Lübnan merkezli ve uluslararası 16 örgüt, Lübnan'ı LGBTİ+ karşıtı yasa tekliflerinden vazgeçmeye çağırdı.

Libya'da, Trablus'taki İç Güvenlik Ajansı ve diğer milisler ve silahlı gruplar, kişileri gerçek veya varsayılan cinsel yönelimleri ve/veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle keyfi olarak gözaltına aldı ve işkence altında alınan "itiraflarını" yayınladı. Irak yetkilileri medya kuruluşlarından "eşcinsel" sözcüğü yerine "cinsel sapkınlık" tabirini kullanmalarını istedi. Tunus'ta mahkemeler, eşcinsel ilişkileri suç sayan hükümler kapsamında iki yıl süreli hapis cezaları verdi. Ürdün'de bazı milletvekilleri LGBTİ+'ları hedef alan bir kampanyada başı çekti ve eşcinsel ilişkilerin suç haline getirilmesi çağrısı yaparak LGBTİ+'lara ve destekçilerine karşı nefret söylemini ve tehditleri körükledi.

IRKSAL, ETNİK, ULUSAL VE DİNİ TOPLULUKLAR

İrksal, etnik, ulusal ve dini topluluklar ve azınlıklara mensup kişiler bölge genelinde ibadet etme, istihdam ve sağlık hizmetlerine eşit erişim ve zulüm ve diğer ciddi insan hakları

ihlallerinden muaf yaşama hakları dahil birçok alanda yasadâ ve uygulamada ayrımcılığa uğramaya devam etti.

İsrail, Filistinliler üzerinde, bölgesel parçalama, ayrıştırma, denetim, arazi ve mülklere el koyma ve ekonomik ve sosyal haklardan yoksun bırakma yoluyla baskı ve tahakküm kurmaya dayalı aşırı uçta bir ayrımcılık biçimi olan apartheid sistemini yerleşik hale getirmeye devam etti. Bu amaca; zorla yer değiştirme, idari gözetim, işkence, hukuka aykırı öldürmeler, temel hak ve özgürlüklerden yoksun bırakma ve zulmü içeren çok çeşitli insan hakları ihlallerinin sistematik olarak işlenmesiyle ulaşıldı.

İran'da Ahvaz Arapları, Azerbaycan Türkleri, Beluciler, Kürtler ve Türkmenler dahil etnik azınlıklar ayrımcılığa uğradı ve eğitim, istihdam, yeterli konutlar ve resmi görevlere erişimleri kısıtlandı. Hristiyanlar, Gonabadi Dervişleri, Yahudiler, Yaresan Alevileri ve Sünni Müslümanlar da yasadâ ve uygulamada ayrımcılıkla karşılaştı. Bahai azınlığı özel olarak yaygın ve sistematik ihlallere maruz bırakıldı.

Kuveyt'te ayrımcı yasalar, devletsiz bir yerli topluluk olan Bidun halkının, vatandaşlara sağlanan eğitim dahil ücretsiz kamu hizmetlerine erişimini engelledi. Mısır'da yetkililer dini azınlık üyelerini ve devlet tarafından onaylanmayan inançları benimseyen kişileri gözetim altına aldı ve yargıladı. Libya'da Tabu ve Tuareg toplulukları ayrımcılık nedeniyle ulusal kimlik kartı alamadı ve artan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ortamında temel hizmetlere erişmekte zorlandı.

Devletler, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa ve kadınlara, kız çocuklara ve LGBTİ+’lara karşı şiddete son vermek için acilen harekete geçmeli ve bu suçların faillerini yargılamalıdır. Eşcinsel ilişkiler suç olmaktan çıkarılmalıdır. Devletler ırk, uyruk, etnik köken, din, cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ve ifadesine dayalı ayrımcılığı ortadan kaldırmalı ve ayırım gözetmeksizin herkese eşit haklar tanımak ve düşünce, vicdan, din ve inanç özgürlüğü haklarını korumak, geliştirmek ve güvence altına almak üzere yasa ve politika reformları uygulamalıdır.

ÜLKE İÇİNDE YERİNDEN EDİLENLERİN, GÖÇMENLERİN VE MÜLTEÇİLERİN HAKLARI

İrak, Libya, Suriye ve Yemen'deki uzun süreli çatışmalar, ülke içinde yerinden edilen çok yüksek sayıda kişiyi hayatta kalma mücadelesiyle karşı karşıya bıraktı. Çoğu hizmetlere erişimde engeller, ayrımcılık, evlerine geri dönüş hakları önündeki engeller veya izinsiz geri dönmeyi denediklerinde misillemelerle ve temel insani yardım kısıtlamaları ve kesintileriyle karşılaştı.

İrak'ta en az 1,2 milyon kişi, İslam Devleti adlı silahlı grupla çatışmalar sonucu ülke içinde yerinden edildi; çoğu, çatışmaların üzerinden neredeyse altı yıl geçtiği halde hâlâ güvencesiz koşullarda yaşıyordu. Nisan'da Irak yetkilileri, herhangi bir uyarı veya insani yardım aktörleriyle iş birliği olmadan, ülke içinde yerinden edilenlerin yaşadığı faal durumdaki son kampı da kapattı.

Suriye'de, kuzeybatıda ülke içinde yerinden edilen yaklaşık 2,9 milyon kişi BM'nin koordine ettiği insani yardımlara bel bağlamaya devam etti ve 2023'te en az 118 bin kişi daha silahlı çatışmalar sonucu yerinden edildi. Suriye hükümeti, temel ihtiyaç malzemelerinin, ağırlıklı olarak Kürtlerin yaşadığı kuzey Halep bölgesine sığınan ve halihazırda ciddi yakıt ve yardım sıkıntısı yaşayan ülke içinde yerinden edilen çok sayıda kişi dahil sivilere ulaşmasını engelledi.

Hükümetlerin kötü yönetimi nedeniyle etkileri daha da ağırlaşan doğal afetler, cezasızlık ve milislerin hakimiyeti, yerinden edilen insanların sorunlarını daha da artırdı ve yüz binlerce kişiyi daha yerinden etti. 6 Şubat'ta Türkiye'nin güne doğuşu ile Suriye'nin kuzeyinde meydana gelen depremler Suriye'de 400 bin civarında aileyi yerinden etti ve yaklaşık 9 milyon kişiyi acil insani desteğe ihtiyaç duyar hale getirdi. Birçok aile evlerini kaybetti ve geçici sığınma alanları

ve kamplarda yaşamak zorunda kaldı. Depremler aynı zamanda, su, hijyen ve sağlık hizmetlerine erişimi olmayan veya sınırlı olan çadırlarda yaşayan ve sayıları giderek artan kişiler de dahil kuzeybatı Suriye'de daha önce yerinden edilen tüm kişilerin insani ihtiyaçlarını artırdı.

Mültecilerin ve göçmenlerin hakları bölge genelinde darbe aldı. Tahmini 1,5 milyon Suriyeli ve 200 binden fazla diğer uyruklu mültecinin yaşadığı Lübnan'da, hükümetin ülkedeki ekonomik krizin etkilerini azaltamaması, Suriyeli mültecilerin yaklaşık %90'ını yeterli gıda ve temel hizmetlere erişimleri olmadan aşırı yoksullukla karşı karşıya bıraktı. Kimi zaman yerel yöneticiler ve siyasetçiler tarafından körüklenen, artan mülteci karşıtlığı, mültecilere yönelik düşmanca ortamı daha da tehlikeli hale getirdi. Nisan ve Mayıs aylarında, Lübnan Silahlı Kuvvetleri Suriyeli mültecilerin evlerine baskın düzenleyerek çoğunu sınır dışı etti. Eylöl'de Beka bölgesi ve Arsal şehrindeki mülteci kampları basıldı ve eşyalara el konuldu. Ürdün'de 2 milyon Filistinli ve yaklaşık 750 bin diğer uyruklu mülteci, kısmen uluslararası yardım kesintileri nedeniyle yoksulluk ve kötüleşen koşullara maruz kaldı.

Temmuz'dan sonra Tunus yetkilileri, çocukların da aralarında olduğu binlerce Siyah göçmen, sığınmacı ve mülteciyi Libya ve Cezayir sınırlarındaki çöle sınır dışı ederek yiyeceksiz ve susuz bıraktı, bunun sonucunda en az 28 kişi hayatını kaybetti. Cumhurbaşkanı Kays Said dahil yetkililer Siyah göçmenlere karşı benzersiz boyutlarda bir ırkçı şiddet dalgası başlattı. Polis, başkent Tunus'ta BM ofisleri önünde oturma eylemi düzenleyen göçmenler, sığınmacılar ve mültecilere biber gazı sıktı ve gözaltında protestocuları işkenceye maruz bıraktı. Libya'da, AB destekli sahil güvenlik görevlileri ve silahlı gruplar tarafından denizde durdurulan ve zorla Libya'ya geri gönderilenler dahil mülteciler ve göçmenler süresiz keyfi gözaltı, işkence ve diğer türde kötü muamele, gasp ve zorla çalıştırmaya maruz bırakıldı, 22 binden fazlası zorla ve başvuruları alınmadan Çad, Mısır, Nijer ve Sudan'a sınır dışı edildi.

Suudi Arabistan, belgesiz göçmenlere yönelik baskılar kapsamında binlerce kişiyi ülkelerine geri gönderdi. İran'da, Afganistan vatandaşı olup İran'da yaşayan tahmini 5 milyon kişi, temel hizmetlere erişimde engeller dahil köklü ayrımcılıkla karşı karşıya kaldı. Yetkililer düzensiz yollardan İran'a giren Afganları sınır dışı etmekle tehdit etti ve Afganların bazı vilayetlerde yaşamasını ve/veya çalışmasını yasakladı.

Devletler ülke içinde yerinden edilenlerin gönüllü, güvenli ve insan onuruna yakışır şekilde kendi bölgelerine dönmesini sağlamak için somut adımlar atmalıdır. Mültecilerin ve göçmenlerin göç statüleri nedeniyle keyfi olarak gözaltına alınmasına son vermeli ve onları gözaltında işkence ve diğer türde kötü muamele, geri gönderme ve toplu sınır dışı uygulamalarına karşı korumalıdır.

ÖLÜM CEZASI

Birçok ülkede ölüm cezası devam etti; bazı ülkeler, onaya dayalı eşcinsel ilişki ve din değiştirme gibi uluslararası hukuk kapsamında korunan fiilleri de kapsayan fiillerden ve muhalefeti susturmayı amaçlayan temelsiz ve aşırı geniş suçlamalardan ötürü ölüm cezaları verdi. Mısır, İran, Irak ve Suudi Arabistan'da infazlar gerçekleştirildi. Mısır'da infaz sayısı azalırken İran'da arttı. Libya'da, 2011'den beri durdurulan infazları tekrar başlatma tehdidi vardı. Suudi Arabistan'da bir mahkeme ilk kez, sosyal medya etkinliği nedeniyle ölüm cezası verdi.

Devletler, ölüm cezasını tamamen kaldırmak amacıyla acilen infazları erteleme yasası çıkarmalıdır.

İKLİM KRİZİ

2023 yılı, bölge çapında kırılğan bölgeleri ve toplulukları gitgide daha fazla etkileyen su kıtlıkları ve aşırı hava koşulları dahil iklim değişikliğinin feci sonuçlarını ortaya koydu ve birçok ülkenin bu tür etkilere karşı yeterince hazırlıklı olmadığını gözler önüne serdi.

Daniel Firtınası, Libya'nın Derna şehrinde bakımsız durumdaki iki barajın çökmesine neden oldu. Ardından meydana gelen sellerde 4 bin 255 kişi öldü, 8 bin 540 kişi kayboldu ve 44 binden fazla kişi yerinden edildi.

Cezayir'de daha önce benzeri görülmemiş sıcaklık dalgaları en az 140 yangına sebep oldu; yangınlarda 34 kişi hayatını kaybetti, bin 500 civarında kişi yerinden edildi. Fas'ta rekor seviyede sıcaklıklar kaydedildi, Agadir'de hava sıcaklığı 50°C'nin üzerine çıktı. Irak ve Suriye kalıcı kuraklıkla karşı karşıya kaldı.

Öte yandan, bölge devletleri genel olarak fosil yakıt üretimi konusunda 'aynı tas aynı hamam' yaklaşımını sürdürerek küresel ısınmayı 1,5°C'nin altında tutma hedefinin aşılması ihtimalini güçlendirdi ve çevresel bozulmaya yeterli müdahalede bulunamadı. Irak, petrol satışlarından rekor gelir elde ettiğini açıkladı ve yeni kuyular açarak petrol üretimini artırma planlarını duyurdu. Suudi Arabistan 2027'ye kadar günlük petrol üretimini 1 milyon varile çıkarmayı ve 2030 itibarıyla doğalgaz üretimini %50 artırmayı hedeflediğini açıkladı. Ayrıca, fosil yakıt kullanımının azaltılmasına yönelik bir G20 girişimini de engelleyerek fosil yakıtları aşamalı olarak sonlandırma konusundaki uluslararası müzakereleri baltalamaya devam etti ve COP28 kararına fosil yakıt azaltımının dahil edilmesine en güçlü şekilde karşı çıkan ülkelerden biri oldu. Kuveyt, en az 2035'e kadar fosil yakıt üretimini artırma planlarını muhafaza etti ve devlete ait Kuveyt Petrol Şirketi Haziran'da, petrol üretimini artırmak için 2028'e kadar en az 40 milyar dolar harcayacağını açıkladı. Katar, sıvılaştırılmış doğalgaz üretimini artırdı. Umman ise yenilenebilir olmayan enerji kaynaklarına bağlı olmayı ve bunları üretmeyi sürdürmesine rağmen 2030, 2040 ve 2050 yılları için karbon nötrlüğü hedeflerine odaklanan bir karbon salınımı azaltma programı başlattı.

COP28 için ev sahibi ülke olarak BAE'nin seçilmesi, her şeyden önce, konferansa başkanlık eden Sultan Cebar yönetimindeki dünyanın en büyük hidrokarbon üreticilerinden biri olan, devlete ait Abu Dabi Ulusal Petrol Şirketi'nin fosil yakıt üretimini iddialı bir biçimde artırma planlarını açıklaması nedeniyle tartışma yarattı.

Aralık ayında, COP28'de devletler ilk kez fosil yakıtlara atıfta bulunan ancak ihtiyaç duyulmanın çok gerisinde kalan bir karar üzerinde uzlaşmaya vardılar. Karar, fosil yakıt üreticilerinin ve devletlerin mevcut yaklaşımlarını sürdürmelerine izin veren boşluklar içeriyordu. İklim krizinde en fazla sorumluluğa sahip olanların da aralarında bulunduğu ülkeler, diğer ülkelerin temiz enerjiye geçişine veya iklim krizinin zararlı etkilerine uyum göstermelerine destek olmaya yönelik iklim finansmanı için yeterli fon taahhüdünde bulunmakta da başarısız oldu ve yeni kurulan Kayıp ve Hasar Fonu'nu işletmeye ancak yetecek tutarlar teklif ettiler.

Devletler, iklim krizini hafifletmek ve küresel ısınmayı sanayi öncesi seviyelerin en fazla 1,5°C üzerinde tutabilmek için acilen adım atmalıdır. Bu kapsamda, tarihsel emisyonlarda en fazla sorumluluğu olanlar başta olmak üzere tüm devletler karbon emisyonlarını azaltmalı ve fosil yakıt çıkartma projelerini finanse etmeye son vermelidir. Gerekli kaynaklara sahip tüm devletler, insan haklarıyla uyumlu azaltma ve uyum tedbirleri almakta desteğe ihtiyaç duyan ülkelere yönelik finansmanı önemli ölçüde artırmalıdır.

İŞKENCE VE DİĞER TÜRDE KÖTÜ MUAMELE

Mısır, İran, Libya, Suudi Arabistan ve Suriye'de resmi ve gayri resmi gözaltı merkezlerinde işkence ve diğer türde kötü muamele artan seviyelerde devam etti ve bazı durumlarda gözaltında ölümlerle sonuçlandığı halde cezasız bırakıldı. Cezayir, Irak, İsrail ve İşgal Altındaki

Filistin Toprakları, Lübnan, Fas, Filistin Devleti ve BAE'de de işkence ve diğer türde kötü muamele raporlandı. İşkenceye genellikle "itiraf" almak için başvuruldu ve işkence yöntemleri arasında dayak, elektrik şoku, sahte infaz, zor pozisyonlarda durmaya zorlama, tecavüz ve diğer cinsel şiddet türleri, sağlık hizmetinden yoksun bırakma ve uzun süreli hücre hapsi yer aldı.

Mısır'da işkence ve diğer türde kötü muamele cezaevlerinde, polis merkezlerinde ve Ulusal Güvenlik Ajansı idaresindeki yerlerde rutin olarak devam etti ve sağlık hizmetinden yoksun bırakma, uzun süreli hücre hapsi, şiddetli işğa maruz bırakma, devamlı kamera gözetimi ve aile ziyaretlerini engelleme gibi yöntemlere başvuruldu. Libya ve İran'da işkence ve diğer türde kötü muamele yine yaygın ve sistematikti; işkence altında alınan ve görüntüleri kaydedilen "itiraf" kamuya açık olarak yayımlandı. Bölge genelinde belgelenen neredeyse tüm vakalarda yetkililer, işkence iddialarını ve gözaltındaki şüpheli ölümleri yeterince soruşturmakta başarısız oldu. Cezayir'de gizli bilgileri sızdıran Muhammed Benhlima Temmuz ayında çıkarıldığı mahkemede, kolluk görevlilerinin kendisini çıplak soyduğunu, ellerini ve ayaklarını bağladığını ve üzerine soğuk su döktüğünü, bu yolla işkenceye maruz bırakıldığını, ayrıca cinsel tacize maruz bırakıldığını, dövüldüğünü ve tehdit edildiğini söyledi. Hakim iddialarla ilgili soruşturma açmadı ve Benhlima'yı yedi yıl hapse mahkum etti.

Devletler işkence ve diğer türde kötü muamele iddiaları hakkında bağımsız, tarafsız ve etkili soruşturmalar yürütülmesini sağlamalı ve bu suçları önlemek için tedbir almalıdır.

CEZASIZLIK

Bölge genelinde devletler, ciddi insan hakları ihlallerinin failleri için cezasızlığı kolaylaştırmaya devam etti ve böylelikle son derece kusurlu yerel yargı sistemlerinin yetersizliğini ortaya koydu.

Mısır'da, 2023'te ve geçmiş on yılda işlenen uluslararası hukuk suçları ve diğer ağır insan hakları ihlallerine yönelik cezasızlık devam etti. Ağustos 2013'te, görevden alınan cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin destekçilerinin gerçekleştirdiği oturma eyleminin şiddetle dağıtılması sırasında en az 900 kişinin hukuka aykırı olarak öldürülmesi de cezasız bırakılan vakalar arasındaydı. Benzer şekilde, Lübnan'da 2020'de en az 236 kişinin ölümüyle sonuçlanan Beyrut Limanı patlamasına ilişkin soruşturma da, trajedideki sorumluluğu işaret edilen siyasetçilerin soruşturmayı yürüten hakimler hakkındaki suç duyurusu nedeniyle Aralık 2021'den beri ilerlemedi. İran'da, 2023'te ve önceki yıllarda işlenen hukuka aykırı öldürme, zorla kaybetme, tecavüz ve diğer cinsel şiddet türleri dahil işkence ve kötü muamele ile diğer uluslararası hukuk suçları ve ağır insan hakları ihlallerinden ötürü hiçbir yetkili yargı önüne çıkarılmadı. Uluslararası toplum, insan hakları ihlallerinde hesap verebilirliği sağlayamadı. Mart'ta nihai raporunu yayımlayan BM Libya Hakkında Bağımsız Veri Toplama Misyonu, "devlete bağlı güvenlik güçlerinin ve silahlı milis gruplarının çok çeşitli savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar işlediğini düşünmek için gerekçeler mevcuttur" sonucuna ulaştı. Buna rağmen, BM İnsan Hakları Konseyi, heyetin görev süresini uzatmadı. Trablus merkezli Cumhuriyet Savcılığı'nın, Daniel Fırtınası'nın ardından meydana gelen ölümler ve yıkımla ilgili başlattığı açıklanan soruşturmaların tarafsızlığı, bağımsızlığı, şeffaflığı ve etkinliği hakkındaki kaygılar giderilmedi. Libya yetkililerinin ve bölgeyi fiilen kontrol eden güçlerin halkın yaşam hakkını korumakta yetersiz kalıp kalmadığının incelenmemesi de kaygı duyulan hususlardandı.

Devletler, insan hakları ihlalleri ve uluslararası hukuk suçlarına ilişkin kapsamlı, bağımsız, tarafsız, etkili ve şeffaf soruşturmalar yürüterek cezasızlıkla mücadele etmeli ve şüpheli failleri adil yargılamak üzere sivil mahkemeler önüne çıkarmalıdır.

DÜNYADA

İNSAN HAKLARININ

DURUMU

ÜLKE BİLGİLERİ

TÜRKİYE

Türkiye Cumhuriyeti

İnsan hakları savunucuları, gazeteciler, muhalif siyasetçiler ve diğerleri hakkında temelsiz soruşturmalar, yargılamalar ve mahkumiyet kararları devam etti. Terörle mücadele ve dezenformasyon yasaları ifade özgürlüğünü sınırlandırmak için kullanıldı. Barışçıl toplanma özgürlüğü hukuka aykırı olarak kısıtlandı. Şubat depremlerinin ardından yardımların dağıtımı engellilerin haklarını ve ihtiyaçlarını yeterince gözetmedi. Kadınlara ve kız çocuklara yönelik şiddet yaygın olarak devam etti. LGBTİ+'lara, mültecilere ve göçmenlere yönelik ayrımcı ve yaftalayıcı söylemler Mayıs ayındaki cumhurbaşkanlığı seçimleri ve genel seçimler öncesinde arttı. Türkiye, dünyanın en yüksek sayıda mülteciyi barındıran ülkesi olmayı sürdürdü; mültecilerin bir kısmı hukuka aykırı olarak geri gönderilme riski altında olmaya devam etti. Devlet görevlilerinin işlediği insan hakları ihlallerinin mağdurları cezasızlık kültürüyle karşı karşıya kalmaya devam etti. İşkence ve diğer türde kötü muamele konusunda ciddi ve güvenilir iddialar mevcuttu. Hükümetin yürüttüğü bir destek programından yoksulluk içinde yaşayan milyonlarca kişi yararlandı.

ARKA PLAN

6 Şubat'ta Türkiye'nin güneydoğusunda meydana gelen iki feci deprem 11 ilde yıkım yaratarak 15 milyondan fazla insanı etkiledi ve geniş çaplı tahribat, yerinden etme ve mülksüzleştirmeye yol açtı. İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre 7 bin 302 göçmen ve mülteci dahil olmak üzere en az 50 bin kişi hayatını kaybetti. Yüzbinlerce kişi barınma, gıda, su ve tıbbi bakıma erişimleri olmadan evsiz bırakıldı.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Mayıs ayındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanarak üçüncü kez göreve geldi.

1 Ekim'de, PKK ile bağlantılı bir grup, başkent Ankara'da iki polis memurunun

yaralanmasıyla sonuçlanan intihar saldırısının sorumluluğunu üstlendi. Misilleme olarak Türkiye 5 ve 6 Ekim'de kuzeydoğu Suriye'de Kürtlerin kontrolündeki bölgelere hava saldırıları gerçekleştirdi; saldırılarda 11 sivil öldürüldü ve hayati önem taşıyan temel altyapı yok edildi.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Şubat depremlerinin hemen ardından yetkililer Twitter ve TikTok'a erişimi kısıtladı. Hükümetin deprem müdahalesini eleştirdikleri gerekçesiyle gazeteciler dahil en az 257 kişi gözaltına alındı. Bu kişilerin bir kısmı yalnızca sosyal medya paylaşımları nedeniyle gözaltına alındı.

2022'de "halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma" suçundan tutuklanan ilk kişi olan gazeteci Sinan Aygül, Şubat ayında doğrulanmamış cinsel taciz iddialarını dile getirdiği bir tweet'i nedeniyle 10 ay hapis cezasına mahkum edildi. 1 Kasım'da gazeteci Tolga Şardan, yargı sistemindeki yolsuzlukla ilgili bir yazısı nedeniyle aynı suçtan altı gün tutuklu kaldı.

Mayıs ayında pop şarkıcısı Gülşen, bir yıl önce kendisi ile bir ekip arkadaşı arasında geçen esprili bir konuşmayı gösteren ve sosyal medyada paylaşılan bir video nedeniyle "halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşılama" suçundan 10 ay hapis cezasına mahkum edildi, ardından "konutu terk etmeme" şartıyla tahliye edildi.

Dicle Fırat Gazeteciler Derneği Eş Başkanı da dahil 15 gazetecinin "terör örgütü üyeliği" suçlamasıyla yargılandığı dava devam etti. Gazeteciler, Diyarbakır'da 13 ay tutuklu yargılanmalarının ardından Temmuz ayında adli kontrol şartıyla tahliye edildi.

Temmuz'da T24 editörü Sibel Yüklük, Mezopotamya Ajansı muhabirleri Delal Akyüz ve Fırat Can Arslan, Bianet editörü Evrim Kepenek ve bağımsız gazeteci Evrim Deniz "terörle mücadelede görev alan kamu görevlisini hedef gösterme" suçlamasıyla gözaltına alındı ve haklarında dava açıldı. Suçlamanın nedeni, gazetecilerin, Diyarbakır'daki (bkz. yukarıda) 15 gazeteci hakkındaki iddianameyi hazırlayan savcı ve davaya bakan eşinin görev yerinin

değiştirilmesiyle ilgili sosyal medya paylaşımlarıydı. Fırat Can Arslan, Terörle Mücadele Kanunu Madde 6 kapsamındaki suçlardan tutuklu yargılanan ilk gazeteci oldu. Arslan, 31 Ekim'deki ilk duruşmada beraat etti ve tahliye edildi.

Eylül'de Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, bir televizyon programında Türk Silahlı Kuvvetleri'yle ilgili eleştirel yorumlarının ardından muhalefet milletvekili Sezgin Tanrıkulu hakkında "Türk milletini ve Türkiye Cumhuriyeti devletini aşağılama" ve "halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama" suçlarından soruşturma başlattı.

Yine Eylül ayında, Antalya Belediye Başkanı, "Kanun Hükmü" adlı belgeselin festival seçkisinden çıkarılması üzerine başlayan tartışmaların ardından 60. Antalya Altın Portakal Film Festivali'ni iptal etti ve festival yönetmenini görevden aldı. Belgesel, 2016'daki darbe girişiminin ardından kanun hükmünde kararname ile görevlerine son verilen iki kamu çalışanının yaşadıklarını konu ediyordu.

BARIŞÇIL TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Aralarında gözaltında zorla kaybedilen kişilerin yakınlarının da bulunduğu insan hakları savunucularından oluşan Cumartesi Anneleri/İnsanları'nın, 11 Kasım'da beş yılı aşkın süre devam eden yasağın ardından kendileri için simgesel bir öneme sahip olan Galatarasay Meydanı yakınında kısa bir basın açıklaması okumasına izin verildi.¹ Ancak bu olumlu gelişme, grubun barışçıl toplanma özgürlüğünün korunması gerektiğine hükmeden Anayasa Mahkemesi (AYM) kararlarının gerisinde kaldı ve kolluk görevlileri Nisan ve Kasım ayları arasında Cumartesi Anneleri/İnsanları'nın protestolarını dağıtmak ve katılımcıları gözaltına almak için hukuka aykırı güç kullanmaya devam etti.

Genel yasaklara rağmen ülke genelinde en az altı il ve dört ilçede çok sayıda Onur Yürüyüşü gerçekleştirildi. Onur Yürüyüşleri döneminde izleyiciler, çocuklar, avukatlar, gazeteciler, üniversite öğrencileri, insan hakları savunucuları ve yabancı uyruklular dahil en az 224 kişi keyfi olarak gözaltına alındı.

20 Temmuz'da düzenlenen ve 2015 yılında güneydoğuda bulunan Suruç ilçesinde İslam Devleti silahlı grubunun gerçekleştirdiği bombalı saldırıda öldürülen 33 kişiyi anma etkinlikleri kolluk görevlileri tarafından engelledi. İstanbul, İzmir ve Ankara'da en az 187 protestocu keyfi olarak gözaltına alındı. İstanbul'da yetkililer protestocuları ablukaya alarak biber gazı, plastik mermi ve hukuka aykırı güç kullandı.

Temmuz ile Eylül ayları arasında polis, Muğla'daki Akbelen Ormanı'nda bir kömür madeni sahasını genişletmek için binlerce ağacın kesilmesini protesto eden ekoloji aktivistlerine karşı hukuka aykırı güç kullandı, yakın mesafeden tazyikli su ve biber gazı sıkı. En az 50 aktivist gözaltına alındı ve daha sonra serbest bırakıldı; ancak bazılarına seyahat kısıtlaması getirildi, üç kişinin ise Milas ilçesine girmesi yasaklandı.

ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

Türkiye, hükümetler arası Mali Eylem Görev Gücü'nün (FATF) kara para aklama ve terörün finansmanıya mücadeleyle ilişkin tavsiyelerini sivil toplum örgütlerinin taciz edilmesini kolaylaştırmanın kılıfı olarak kullanmaya devam ederken bir yandan da FATF'nin "gri liste"sinde olmaya devam etti. Yetkililer, 7262 Sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun kapsamında sivil toplum örgütlerine yönelik müdahaleci denetimlerin kullanımını artırdı.

Eylül'de İstanbul 13 Asliye Ceza Mahkemesi, Kadın Cinayetlerini Durduracağı Platformu hakkında "kadın haklarını koruma kisvesi altında aile mefhumunu yok sayarak aile yapısını parçaladığı" ve "kanuna ve ahlaka aykırı faaliyet yürüttüğü" iddiasıyla derneğin kapatılması istemiyle açılan davayı reddetti.

Göç İzleme Derneği'nin "terör örgütü üyeliği" ile suçlanan en az 15 üyesi hakkındaki dava ve "silahlı terör örgütünün amaç ve hedefleri doğrultusunda faaliyet gösterdiği" iddiasıyla derneğin kapatılması istemiyle açılan dava yıl sonu itibarıyla devam ediyordu.

2021'de ülkenin ikinci büyük muhalefet partisi olan Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) kapatılması ve partinin eski ve mevcut 451 üyesine beş yıl süreyle siyasi yasak getirilmesi istemiyle açılan dava yıl sonunda hâlâ devam ediyordu.

Kasım'da Ankara 31. Asliye Hukuk Mahkemesi, Türk Tabipleri Birliği (TTB) Merkez Konseyi'nin 11 üyesini "TTB'nin kuruluş amaçlarına aykırı faaliyette buldukları" gerekçesiyle görevden aldı. Karara yapılan itiraz yıl sonunda henüz sonuçlanmamıştı.

İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI

Şebnem Korur Fincancı, 2022'de Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde kimyasal silah kullanımı iddiaları hakkında bağımsız bir soruşturma yapılması çağrısında bulunduğu için Ocak ayında "terör örgütü propagandası yapma" suçundan 32 ay hapis cezasına mahkum edildi. 76 gün tutuklu kalan Fincancı aynı duruşmada tahliye edildi, karara yapılan itiraz henüz sonuçlanmadı.

Haziran'da İstanbul 35. Ağır Ceza Mahkemesi, kamuoyunda "Büyükada Davası" olarak bilinen davada dört insan hakları savunucusu, Özlem Dalkıran, İdil Eser, Taner Kılıç ve Günal Kurşun hakkında 2020'de verilen mahkumiyet kararlarını 2022'deki Yargıtay kararına uygun olarak bozdu. Savcılığın Taner Kılıç'ın beraatına yaptığı itiraz yıl sonunda henüz sonuçlanmamıştı.²

Mahkemeler, Türkiye'nin Osman Kavala'yı serbest bırakmayı reddetmesi nedeniyle ihlal prosedürüyle karşı karşıya olmasına rağmen Osman Kavala ve Selahattin Demirtaş davalarında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarını uygulamamaya devam etti. Ayrıca Eylül'de Türkiye'nin en üst derece temyiz mahkemesi olan Yargıtay, savcılık makamları kanıt sunmakta defalarca başarısız olduğu halde Osman Kavala'ya verilen müebbet hapis ve Çiğdem Mater, Can Atalay, Mine Özerden ve Tayfun Kahraman hakkındaki 18'er yıl hapis cezalarını onadı. Mücella Yapıcı, Hakan Altınay ve Yiğit Ali Ekmekçi'nin mahkumiyetleri bozuldu.³

Gezi Parkı protestolarıyla bağlantılı olarak 2022 yılında gözaltına alınan Can Atalay, Mayıs ayındaki parlamento seçimlerinde Hatay milletvekili seçildi ancak Temmuz'da Yargıtay, Atalay'ın tahliye başvurusunu reddetti. Ekim ve Aralık aylarında AYM iki kez, Atalay'ın devam eden tutukluğunun haklarının ihlali olduğuna hükmetti.⁴ Yargıtay ise Can Atalay'ın tahliyesine karar veren AYM hakimlerinin "Anayasa'yı ihlal ettiğini" kaydederek AYM'nin bağlayıcı kararlarını uygulamayı reddetti.

Ağustos'ta Celalettin Can 15 aylık hapis cezasının infazı için cezaevine gönderildi. 2016'da, daha sonra kapatılan Özgür Gündem gazetesiyle yapılan dayanışma kampanyasına katılan Can 19 Aralık'taki şartlı tahliyesine dek cezaevinde kaldı.

ENGELLİ HAKLARI

Şubat depremleri ve çadır kentlerdeki koşullar engelli kişileri orantısız bir şekilde etkiledi. Deprem sonrası acil durum müdahaleleri sırasında gıda, su ve diğer yardım malzemelerinin dağıtımında engellilerin hakları ve özel ihtiyaçları yeterince gözlemlenmedi.⁵ Engelli kişiler, kaliteli protez ve yardımcı cihazlara erişimde güçlük çekti. Resmi sayılara göre depremlerde yaralanan 100 bin kişiden %70'i muhtemelen kalıcı olarak engelli durumuna girdi.

KADINLARA VE KIZ ÇOCUKLARA YÖNELİK ŞİDDET

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu verilerine göre yıl içinde erkekler 315 kadın cinayeti işledi ve 248 kadın ise şüpheli koşullarda ölü bulundu.

Türkiye'nin en yüksek idare mahkemesi olan Danıştay, kadın hakları örgütlerinin, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nden (İstanbul Sözleşmesi) çekilme yönündeki 2021 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararının iptali için yaptığı başvuruları incelemeye devam etti. Yıl sonu itibarıyla başvurular henüz karara bağlanmamıştı.

LGBTİ+ HAKLARI

Depremlerin ardından birçok LGBTİ+ güvenlik endişeleri nedeniyle barınma, tıbbi bakım ve diğer yardımlara erişimden kaçındı.

LGBTİ+'lar, Mayıs seçimleri öncesinde daha da artan ayrımcı ve yafталayıcı söylemlerle karşı karşıya kaldı. Cumhurbaşkanı Mayıs ayında katıldığı bir televizyon programında, "LGBT denilen olay aile kurumuna sokulmuş bir zehirdir. Bu zehri hele hele halkının %99'u Müslüman olan bir ülke olarak kabullenmemiz mümkün değil" ifadelerini kullandı.

Eylül'de, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), İstanbul'da sözde "LGBTİ propagandası"na karşı düzenlenecek olan LGBTİ+ hakları karşıtı bir yürüyüşün duyurulduğu kamu spotunu onayladı. Kamu spotu bir önceki yıl da RTÜK tarafından onaylanmıştı.

MÜLTECİLERİN VE GÖÇMENLERİN HAKLARI

Şubat depremlerinden sonra hem siviller hem de kamu görevlileri ırkçı saldırılarla Suriyeli mültecileri fiziksel şiddete ve/veya nefret söylemiyle sözlü tacize maruz bıraktı. Suriyeli mülteciler, depremden kurtulan Türkiye vatandaşlarına yer açmak için konteyner kamplardan çıkarıldı.⁶

Mayıs'taki cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi döneme, önde gelen adayların ırkçı ve mülteci karşıtı söylemleri damga vurdu.

Türkiye'de mülteciler, geri gönderme (*refoulement*) kapsamına girecek şekilde Suriye ve Afganistan gibi ülkelere hukuka aykırı olarak geri gönderilme riski altında olmaya devam etti. İçişleri Bakanlığı, yılın ilk 10 ayında 28 bin 734 Afgan'ın Afganistan'a geri gönderildiğini duyurdu.

Göç İdaresi Başkanlığı 30 kentte düzensiz göçmenleri kimlik ve parmak izi kontrolleriyle tespit etmek için "Mobil Göç Noktası" uygulamasının başlatıldığını açıkladı.

Kontroller kolluk görevlileri ve Göç İdaresi Başkanlığı'ndan uzman personel tarafından gerçekleştirildi.

CEZASIZLIK

Ocak ayında Diyarbakır 7. Ağır Ceza Mahkemesi, 2017'de Diyarbakır'da Nevruz kutlamalarının yapıldığı alana girdiği sırada bir polis memuru tarafından vurularak öldürülen Kemal Kurkut'u vuran polisi beraat ettirdi.

1993-1996 yılları arasındaki zorla kaybetme veya yargısız infazlarla suçlanan 19 kişi, Mayıs ayında Ankara'da "cürüm işlemek için oluşturulan silahlı teşekkülün faaliyeti kapsamında insan öldürmek" suçundan beraat etti.

2015'te insan hakları avukatı Tahir Elçi'yi öldürmekten suçlanan üç polis memuru ile PKK üyesi olduğu öne sürülen bir kişinin yargılaması devam etti.

İŞKENCE VE DİĞER TÜRDE KÖTÜ MUAMELE

Depremlerden sonraki yağma olaylarına katıldıkları suçlamasıyla gözaltına alınan kişiler kolluk görevlileri tarafından işkence ve diğer türde kötü muameleye maruz bırakıldı. En az bir kişi gözaltında işkenceye uğradıktan sonra hayatını kaybetti. Olayla ilgili olarak üç jandarma 15 Şubat'ta açığa alındı.⁷

Haziran'da, İstanbul Trans Onur Yürüyüşü'nün dağıtılmasının ardından kolluk görevlileri işkence ve diğer türde kötü muamele kapsamına giren hukuka aykırı güç kullanarak en az beş protestocuyu gözaltına aldı.

EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR

Ekim itibarıyla %70'in üzerinde gıda enflasyonunun yaşandığı ve genel enflasyonun yıl sonunda %64 seviyesine ulaştığı Türkiye gitgede büyüyen bir yaşam maliyeti kriziyle karşılaştı. Temmuz itibarıyla yoksulluk içinde yaşayan 3,7 milyon hane hükümetin Aile Destek Programı'ndan yararlanma hakkı elde etti.

SAĞLIKLI BİR ÇEVREDE YAŞAMA HAKKI

Türkiye kuraklık ve aşırı sıcaklar dahil iklim değişikliğinin etkilerine karşı hassas durumda olmayı sürdürdü ve Ağustos'ta 49,5°C ile o güne kadarki en yüksek hava sıcaklığı

kaydedildi. Ülkenin enerji sektörü büyük oranda petrol, kömür ve doğalgaz ithalatına bağlı olmayı sürdürdü. Nisan ayında sunulan gözden geçirilmiş ulusal katkı beyanı 2030 itibarıyla sera gazı emisyonlarında %41'lik bir azalma, 2053 itibarıyla ise net sıfır taahhüdünde bulundu. Ancak Climate Action Tracker adlı çevre örgütü, bu beyanın emisyonlarda artışa yol açacağını ve küresel sıcaklık artışını 1,5°C ile sınırlı tutma hedefiyle bağdaşmadığını açıkladı. Türkiye, BM İklim Değişikliği 28. Taraflar Konferansı'nda (COP28) fosil yakıtları aşamalı olarak sonlandırma taahhüdünde bulunmaya karşı çıktı. Ulusal Enerji Planı, yenilebilir enerjiyi artırma hedefleri içerse de bunu başarmak için bir yol haritası yoktu ve plan kömür kullanımını aşamalı olarak sonlandırmak yerine artırmayı öngörüyordu.

-
1. Acil Eylem: Galatasaray Meydanı tamamen açılınsın, 15 Kasım.
 2. "Türkiye: İnsan hakları savunucuları nihayet beraat etti, adalet kazandı", 6 Haziran.
 3. "Türkiye: Osman Kavala ve Gezi Davası'nda tutuklu dört kişinin cezalarının onanması, siyasi güdümlü yıkıcı bir darbedir", 29 Eylül.
 4. "Türkiye: Anayasa Mahkemesi'nin TİP Milletvekili Can Atalay için verdiği hak ihlali kararı 'gecikmiş bir karar", 25 Ekim.
 5. "Haysiyet Hepimize Lazım" – Türkiye'nin Deprem Müdahalesinde Dışlanan Engelliler, 26 Nisan.
 6. "Türkiye/Suriye: Şubat depremleri hakkında insan hakları odaklı bir değerlendirme", 23 Şubat.
 7. "Türkiye: Deprem bölgesinde polis ve jandarma ihlalleri", 5 Nisan.

DÜNYADA İNSAN HAKLARININ

DURUMU

NİSAN 2024

Her yıl Uluslararası Af Örgütü dünyada insan haklarının durumunu belgelemektedir. Araştırmalarımız, dünya genelinde yetkililerin evrensel özgürlüklere saldırmaya devam ettiğini ortaya koyuyor. Devletler ve silahlı gruplar savaş kurallarını çiğneyip esnetmekte ve bazı silahlı çatışmaların ve onlara müdahalelerin merkezinde ırkçılık yer almaktadır. Ekonomik krizler, iklim değişikliği ve çevre tahribatı, ötekileştirilen toplulukları orantısız etkiliyor. Bu toplulukların hakları için mücadele eden insan hakları savunucuları, muhalefete yönelik daha geniş kapsamlı baskıların bir parçası olarak hedef alınıyor. Kadınlar ve kız çocuklar ile LGBTİ+ haklarındaki gerileme hızlandı. Irksal ayrımcılığa maruz bırakılan bazı gruplara yönelik internette paylaşılan nefret söylemleri ve diğer zararlı içerikler arttı. Öte yandan, yapay zekadaki ilerlemeler, özgürlükleri sınırlandırmak ve insan haklarını ihlal etmek için kullanılmaktadır.

Bu rapor, 2023'te 155 ülkedeki insan hakları sorunlarını belgeleyerek küresel ve bölgesel çaplı sorunları birbiriyle ilişkili olarak inceliyor ve geleceği ilgilendiren sonuçları ele alıyor. Eylem çağrısı yapan rapor, devletlerin ve ilgili diğer kurumların bu zorlukların üstesinden gelmek ve dünya genelinde insanların yaşamlarını iyileştirmek için hangi adımları atabileceklerini gösteriyor. Rapor, devlet liderleri, politika yapımcılar, savunucular, aktivistler ve insan haklarıyla ilgilenen herkes için temel okuma niteliğindedir.

[amnesty.org](https://www.amnesty.org)

AMNESTY
INTERNATIONAL

